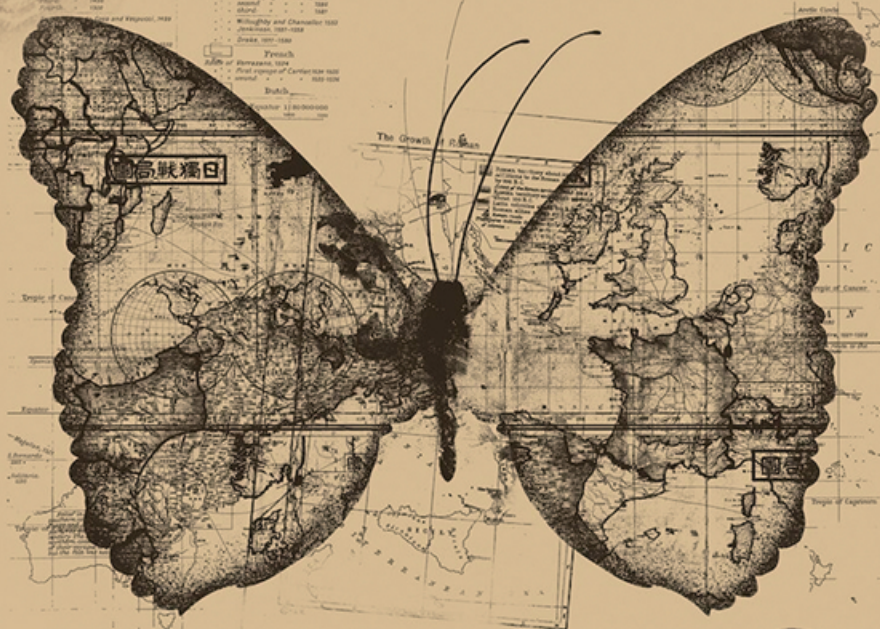

ΠΕΡΙΟΔΙΚΟ ΑΝΩΤΑΤΗΣ ΔΙΑΚΛΑΔΙΚΗΣ ΣΧΟΛΗΣ ΠΟΛΕΜΟΥ

ΔΙΑΚΛΑΔΙΚΗ

Επιθεώρηση

ΑΔΙΣΠΟ

© Vilhjoern & Ebdag

ΔΙΑΚΛΑΔΙΚΗ Επιθεώρηση

ΔΙΕΥΘΥΝΤΗΣ ΕΚΔΟΣΗΣ

Διοικητής ΑΔΙΣΠΟ
Υποναύαρχος Δημήτριος Καβουλάκος ΠΝ

ΣΥΝΤΑΚΤΙΚΗ ΕΠΙΤΡΟΠΗ

Σμχος (Ι) Γεώργιος Γερμισιώτης
Σμχος (Ι) Στυλιανός Ζαγκουμίδης
Σμχος (Ι) Αντώνιος Καλμουρτζής
Σμχος (Ι) Ιωάννης Καλαϊτζής
Σμχος (Ι) Μάριος Βλάχος
Σχης (ΠΒ) Αστέριος Ντίνας
Ανχης (ΠΒ) Ιωάννης Πούλης
Αντχος (Μ) Γεώργιος Παπακωνσταντίνου ΠΝ
ΜΥ Α' ΠΑ Ελευθερία Καρατσίν
ΜΥ Β' ΣΞ Αικατερίνη Μπάλλα

ΗΛΕΚΤΡΟΝΙΚΗ ΣΧΕΔΙΑΣΗ ΠΕΡΙΟΔΙΚΟΥ

ΜΥ Ελευθερία Καρατσίν

ΦΩΤΟΓΡΑΦΟΣ - ΦΩΤΟΓΡΑΦΙΚΟ ΑΡΧΕΙΟ

Ανθστής (ΠΖ) Ελένη Κισκίνη

ΕΠΙΛΟΓΗ - ΕΠΕΞΕΡΓΑΣΙΑ ΕΙΚΟΝΑΣ

ΜΥ Ελευθερία Καρατσίν

ΓΕΝΙΚΗ ΕΠΙΜΕΛΕΙΑ ΕΚΔΟΣΗΣ

Σμχος (Ι) Γεώργιος Γερμισιώτης
Γενικός Αρχίατρος Πέτρος Φωτιάδης
Ψυχίατρος, Διευθυντής Ψυχιατρικού Τμήματος
Εξωνοσοκομειακής Περιθαλψής 424/ΓΣΝΕ,
Γενικός Αρχίατρος Καραπιπέρης Δημήτριος
Διευθυντής Τμήματος Λοιμώξεων και
Βιοπροστασίας 424/ΓΣΝΕ,
Αρχίατρος Καρόζης Κωνσταντίνος
Επιμελητής Τμήματος Λοιμώξεων και
Βιοπροστασίας 424/ΓΣΝΕ,
Ηλίας Κουσκουβέλης
Καθηγητής Διεθνών Σχέσεων
Διευθυντής Ινστιτούτου Διεθνών
Ευρωπαϊκών και Αμυντικών Αναλύσεων,
Τχης (ΠΖ) Αντώνιος Σταύρος
Σπουδαστής 17ης ΕΣ ΑΔΙΣΠΟ,
Αντχος ΠΝ Θεόδωρος Κατσουγιαννόπουλος
Απόφοιτος 16ης ΕΣ ΑΔΙΣΠΟ,
Πχος (Μ) Κωνσταντίνος Πολίτης
Εκπαιδευτής της ΑΔΙΣΠΟ

ΟΡΟΙ ΣΥΝΕΡΓΑΣΙΑΣ

Στη Διακλαδική Επιθεώρηση δημοσιεύονται:

α. Επιστημονικές εργασίες και διαλέξεις των Σπουδαστών της Σχολής, ομιλίες της Ηγεσίας του ΥΕΘΑ, που αφορούν τις ΕΔ, Καθηγητών Πανεπιστημίων και γενικά Πνευματικών Προσωπικοτήτων, για θέματα Διακλαδικού ενδιαφέροντος, Στρατηγικής, Γεωπολιτικής και Διεθνών Σχέσεων.

β. Συμπεράσματα ή αποσπάσματα από σεμινάρια, ημερίδες και διημερίδες, που διοργανώνει η Σχολή.

γ. Εκπαιδευτικές και λοιπές δραστηριότητες της Σχολής.

Οι εργασίες πρέπει να περιλαμβάνουν πλήρη επιστημονική τεκμηρίωση - βιβλιογραφία, να αναφέρουν πλήρως τα στοιχεία του συγγραφέα και να μην υπερβαίνουν τις 4000 λέξεις.

Δε δημοσιεύονται εργασίες που περιέχουν διαβαθμισμένες πληροφορίες, εργασίες που δεν τεκμηριώνεται το περιεχόμενό τους και έχουν αιχμές πολιτικής φύσεως ή μη ενυπρεπείς εκφράσεις.

Δημοσίευση εργασίας δε σημαίνει αποδοχή απόψεων του συγγραφέα της από την ΑΔΙΣΠΟ.

Οι βιβλιογραφικές σημειώσεις πρέπει να έχουν ενιαία αρίθμηση, να βρίσκονται στο τέλος του άρθρου και να δίνονται ως εξής: Ονοματεπώνυμο συγγραφέα, Τίτλος βιβλίου και υπότιτλος, Εκδοτικός οίκος, Έτος έκδοσης, Σελίδα.

Οι μελέτες στρατηγικού και γεωπολιτικού περιεχομένου πρέπει να συνοδεύονται και από σχετικούς χάρτες και σχεδιαγράμματα.

Η οποιαδήποτε εργασία πρέπει να παραδίδεται σε έντυπη και ηλεκτρονική μορφή.

Δεν επιστρέφεται το υλικό, ανεξάρτητα αν δημοσιευθεί ή όχι.

Το περιοδικό "Διακλαδική Επιθεώρηση"
δημοσιεύεται και στο διαδίκτυο
www.adispo.gr

ΕΚΤΥΠΩΣΗ

Τυπογραφείο Ελληνικού Στρατού (ΤΥΕΣ)

ΔΙΑΝΟΜΗ

Υπουργεία, Πρεσβείες, Προξενεία, Μουσεία, Γενικά Επιτελεία,
Στρατιωτικοί Σχηματισμοί, ΓΕΕΦ, ΣΕΘΑ,
Στρατιωτικές Σχολές,
Σπουδαστές ΑΔΙΣΠΟ,
ΑΕΙ, Ινστιτούτα και Ερευνητικά Ιδρύματα

ΔΙΕΥΘΥΝΣΗ ΕΠΙΚΟΙΝΩΝΙΑΣ

ΑΝΩΤΑΤΗ ΔΙΑΚΛΑΔΙΚΗ
ΣΧΟΛΗ ΠΟΛΕΜΟΥ
Γεωργικής Σχολής 29, ΤΚ 55535 Θεσσαλονίκη
Τηλ. 2310 472603, FAX 2310 471710
e-mail: info@adispo.gr

Διανέμεται Δωρεάν

Πρόλογος

του Υποναύαρχου Δημήτριου Καβουλάκου ΠΝ
Διοικητού Ανωτάτης Διακλαδικής Σχολής Πολέμου

Αγαπητοί Αναγνώστες,

σε αυτό το τεύχος περιλάβαμε άρθρα που σχετίζονται αφενός, με την πραγματικότητα που έχουν διαμορφώσει για τις Ενοπλες Δυνάμεις η εξάπλωση του COVID 19 και τα μέτρα αντιμετώπισης του, την εκδήλωση υβριδικών απειλών, την αλληλεπίδραση της Ελλάδας με τον Αραβικό Κόσμο στο γεωπολιτικό περιβάλλον της Ανατολικής Μεσογείου και αφετέρου με το ιστορικό παρελθόν -κοντινό και πίο απόμακρο- των Βαλκανικών Πολέμων και της Ναυμαχίας της Σαλαμίνας αντίστοιχα.

Και στις δύο αυτές θριαμβευτικές στιγμές του ελληνισμού, η νίκη ήταν γινόμενο πολλών παραγόντων, θάρρους, πολεμικής αρετής, καρτερίας, πίστης στα ιδανικά και στα δίκαια, αλλά και ορθής γεωπολιτικής ανάλυσης, αξιολόγησης των σημαντικών πόρων ισχύος, επιλογής στόχων και προσήλωσης στην επίτευξή τους, έγκαιρης εξασφάλισης πόρων, επιμελούς προετοιμασίας, εκπαίδευσεως και κινητοποιήσεως, με τον ένα ή τον άλλο τρόπο και στο μέτρο που αναλογεί, του συνόλου σχεδόν της κοινωνίας.

Καθώς το 2020 γιορτάζουμε την επέτειο των 2500 ετών από την θεμελιώδους και καθοριστικής σημασίας, για την Ελλάδα και τον Δυτικό κόσμο, Ναυμαχία της Σαλαμίνας, κρίναμε σκόπιμο, ως ελάχιστο φόρο τιμής, να περιλάβουμε στο περιοδικό αποσπάσματα από το βιβλίο "Το Ξύλινο Τείχος" της συγγραφέας Μαρίας Λαμπαδαρίδου Πόθου. Από την πληθώρα συγραμμάτων και αναλύσεων άλλων συγγραφέων προτιμήσαμε αποσπάσματα αυτού του βιβλίου, γιατί όπως γράφει και η συγγραφέας μεταφέρουν μέσω των πηγών την εμπειρία της ναυμαχίας από αυτούς που πολέμησαν και την έζησαν, αυτούς που επέλεξαν τον δρόμο της ελευθερίας' στο Αθηναϊκό Ναυτικό, από τον Στρατηγό, στον Τριήραρχο, στον Κυβερνήτη έως τον τελευταίο κοπηλάτη ήταν όλοι ελεύθεροι άνθρωποι με πολιτικά δικαιώματα, που επέλεξαν να διακινδυνεύσουν τόσο την ζωή τους αλλά και την ζωή των οικογενειών τους και πέτυχαν μία νίκη που ενώ λογικά δεν θα έπρεπε να έχει συμβεί, άλλαξε τον κόσμο για πάντα.

Βιογραφικό Σημείωμα

Ο Υποναύαρχος Δημήτριος Καβουλάκος ΠΝ γεννήθηκε στην Αθήνα το 1966, και είναι απόφοιτος της ΣΝΔ (1983-1987). Υπηρέτησε κυρίως σε Φρεγάτες του Πολεμικού Ναυτικού και σε θέσεις όπως Αξιωματικός Αεράμυνας, Ανθυποβρυχιακού Πολέμου, καθώς και ως Διευθυντής Επιχειρήσεων και Υπαρχος. Η επιτελική του εμπειρία περιλαμβάνει καθήκοντα ως Τμηματάρχης Αμυντικού Σχεδιασμού στο ΓΕΝ, Διευθυντής Πληροφοριών του ΑΣ, Διευθυντής Επιτελικού Γραφείου Αρχηγού Στόλου, Αξιωματικός Ναυτικών Ασκήσεων Διεύθυνσης Στρατιωτικής Συνεργασίας στο SHAPE, Διευθυντής Οργανώσεως στο ΓΕΝ (ΓΕΝ/Β1), Διευθυντής Πολιτικής, Αμυντικού Σχεδιασμού, Επιχειρησιακού Σχεδιασμού, και Χειρισμού Κρίσεων στο ΓΕΝ (ΓΕΝ/Α1), Αρχιεπιστολέας στην ΔΦΓ, Διευθυντής Επιτελικού Γραφείου Αρχηγού ΓΕΝ, Διευθυντής Αμυντικού Σχεδιασμού Στρατηγικής Προγραμματισμού και Τυποποίησης του ΓΕΕΘΑ και Εθνικός Αντιπρόσωπος στην Ανώτατη Επιτροπή Τυποποίησης του ΝΑΤΟ και στις επιτροπές εξετάσεως της συνεισφοράς της χώρας στο Πλαίσιο Αμυντικού Σχεδιασμού ΝΑΤΟ. Προσφάτως διατέλεσε Διευθυντής του Κλάδου Πολιτικής Στρατηγικής, Αμυντικού Σχεδιασμού, Διεθνών Σχέσεων, Διαλειτουργικότητας και Μετεξέλιξης του ΓΕΕΘΑ (Δ' Κλ. ΓΕΕΘΑ). Έχει διατελέσει Κυβερνήτης της Κανονιοφόρου (Κ/Φ) ΚΑΡΤΕΡΙΑ και της Φρεγάτας (Φ/Γ) ΣΠΕΤΣΑΙ καθώς και Διοικητής 1ης Μοίρας Φρεγατών και από τον Απρίλιο του 2020 είναι Διοικητής της ΑΔΙΣΠΟ.

Παρακολούθησε με επιτυχία όλα τα σταδιοδρομικά σχολεία εσωτερικού, σχολεία εσωτερικού και εξωτερικού στον Α/Υ Πόλεμο και είναι απόφοιτος Ναυτικής Σχολής Πολέμου Επιτελών, ΑΔΙΣΠΟ και ΣΕΘΑ. Επιπρόσθετα κατέχει MASTER Ηλεκτρολόγου Μηχανικού, από το Ναυτικό Πανεπιστήμιο των ΗΠΑ NPS (Naval Postgraduate School) στο Monterey, CA. Έχει άριστη γνώση Αγγλικής γλώσσας και επάρκεια στην Γαλλική. Είναι παντρεμένος και έχει ένα γιο.

Περιεχόμενα

Παράδοση - Παραλαβή Διοίκησης ΑΔΙΣΠΟ

"Ημερήσια Διαταγή Παραλαμβάνοντος Διοικητού ΑΔΙΣΠΟ"	1
---	---

Άρθρα Εξωτερικών Συνεργατών, Εκπαιδευτών & Σπουδαστών της Σχολής

"Ψυχολογικές επιπτώσεις των «καταστροφών/κρίσεων» στο υγειονομικό προσωπικό. Διαχείριση στην εποχή του COVID-19, από την πρόληψη στην θεραπεία" του Γενικού Αρχιάτρου Πέτρου Φωτιάδη, Ψυχιάτρου, Διευθυντή Ψυχιατρικού Τμήματος Εξωνοσοκομειακής Περίθαλψης 424/ΓΣΝΕ	3
--	---

"102 χρόνια από την πανδημία γρίπης του 1918. Τι άλλαξε; Μαθήματα από τον SARS-CoV-2"	23
Άρθρο ομάδας εργασίας Αρχιάτρων του 424ΓΣΝΕ: Γενικού Αρχιάτρου Καραπιτέρη Δημήτριου, Διευθυντή Τμήματος Λοιμώξεων και Βιοπροστασίας 424ΓΣΝΕ και του Αρχιάτρου Καρόζη Κωνσταντίνου, Επιμελητή Τμήματος Λοιμώξεων και Βιοπροστασίας 424ΓΣΝΕ	

"Ο δωρεάν υβριδικός πόλεμος κατά της Ελλάδας"	36
του Ηλία Κουσκουβέλη, Καθηγητή Διεθνών Σχέσεων Διευθυντή Ινστιτούτου Διεθνών, Ευρωπαϊκών και Αμυντικών Αναλύσεων πρώην Πρύτανη Πανεπιστημίου Μακεδονίας www.kouskouvelis.gr , t: @kouskouvelis	

"Ο Υβριδικός Πόλεμος στο Σύγχρονο Πεδίο Μάχης"	39
του Τχη (ΠΖ) Αντωνίου Σταύρου, Σπουδαστή της 17ης ΕΣ της ΑΔΙΣΠΟ	

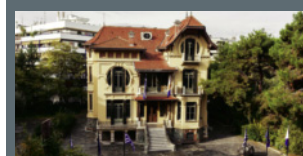
"Εθνική Ασφάλεια και η εξωτερική πολιτική της Ελλάδας με τον αραβικό κόσμο"	48
του Αντχου ΠΝ Θεόδωρου Κατσουγιαννόπουλου, Μεταπτυχιακού Φοιτητή Νομικής Σχολής ΑΠΘ, Απόφοιτου της 16ης ΕΣ της ΑΔΙΣΠΟ	

"Ο ρόλος της Επιτελικής Οργάνωσης και Εκπαίδευσης στον άθλο των Βαλκανικών Πολέμων"	63
του Πχου (Μ) Κωνσταντίνου Πολίτη, Εκπαιδευτή της ΑΔΙΣΠΟ	

Πολιτιστικά Μονοπάτια

"Το ξύλινο τείχος"	76
--------------------	----

"Δημοτική Πινακοθήκη Θεσσαλονίκης - Casa Bianca"	83
--	----

Δραστηριότητες της ΑΔΙΣΠΟ

89

Αλλαγή Διοίκησης ΑΔΙΣΠΟ

90

Αποφοίτηση 17ης ΕΣ ΑΔΙΣΠΟ

91

Η Τηλεκπαίδευση κατά την πανδημία
του κορωνοϊού SARS-CoV-2

96

Άσκηση «ΙΑΣΩΝ-20»

100

Η Βιβλιοθήκη μας

102

Καλλιτεχνική Ματιά “2020 Έτος Μπετόβεν”

104

Ψηφιακές υπηρεσίες ηλεκτρονικής υπεύθυνης
δήλωσης και εξουσιοδότησης

106

...για τον ελεύθερο χρόνο

108

Απάνθισμα Σοφίας

ΑΝΩΤΑΤΗ ΔΙΑΚΛΑΔΙΚΗ ΣΧΟΛΗ ΠΟΛΕΜΟΥ

ΣΤΟΡΙΚΟ ΑΔΙΣΠΟ

Ίδρυση της Ανώτατης Διακλαδικής Σχολής Πολέμου (ΑΔΙΣΠΟ)

Με απόφαση του Υφυπουργού Εθνικής Άμυνας (Φ.022/27/158782/Σ.4405/25 Ιουλ 2003/ΥΕΘΑ/ΓΕΕΘΑ/ΔΙΔΥΠ&ΟΡΓ.) συγκροτήθηκε η Ανώτατη Διακλαδική Σχολή Πολέμου (Α.ΔΙ.Σ.ΠΟ). Την 1 Οκτ 2003 εκδόθηκε ο Νόμος υπ' αριθ. 3186 (ΦΕΚ230/Τεύχος Πρώτο) για την ίδρυση της Α.ΔΙ.Σ.ΠΟ.

Ως ημερομηνία έναρξης λειτουργίας της Σχολής καθορίστηκε η 9η Σεπ 2003, ημερομηνία κατά την οποία εκλήθη να φοιτήσει η 1η Εκπαιδευτική Σειρά (Ε.Σ)

Στις 27 Οκτ 2003 πραγματοποιήθηκαν τα εγκαίνια της Σχολής με την παρουσία της Πολιτικής και Στρατιωτικής Ηγεσίας του ΥΕΘΑ.

Έδρα της Σχολής

Η Ανώτατη Διακλαδική Σχολή Πολέμου έχει την έδρα της στο στρατόπεδο "Ταξιάρχου Λασκαρίδη Κωνσταντίνου" στη Θεσσαλονίκη, όπου μέχρι το έτος 2003 λειτουργούσε η Ανωτέρα Σχολή Πολέμου του Στρατού Ξηράς (ΑΣΠ).

Έμβλημα της Σχολής

Το έμβλημα της Σχολής αποτελείται από το έμβλημα του ΓΕΕΘΑ με τα σύμβολα των 3 Κλάδων, με την προσθήκη ενός βιβλίου και ενός ξίφους που κόβει το "Γόρδιο Δεσμό", που συμβολίζουν τη δύναμη και την αποφασιστικότητα που δίδει η γνώση για την επίλυση παντός προβλήματος. Στο επάνω μέρος του εμβλήματος φέρεται η επιγραφή "ΕΝ ΤΗ ΕΝΩΣΕΙ Η ΙΣΧΥΣ" για να τονίσει το διακλαδικό χαρακτήρα της Ανώτατης Διακλαδικής Σχολής Πολέμου.

"Παράδοση - Παραλαβή Διοίκησης ΑΔΙΣΠΟ"

"Ημερήσια Διαταγή Παραλαμβάνοντος Διοικητού Υποναύαρχου Δημήτριου Καβουλάκου ΠΝ"

Σε εκτέλεση σχετική αποφάσεως ΓΕΝ παραλαμβάνω σήμερα καθήκοντα Διοικητού της Ανωτάτης Διακλαδικής Σχολής Πολέμου από τον καταξιωμένο συνάδελφο και Υποδιοικητή της Σχολής, Ταξίαρχο (Ι) Αθανάσιο Τζατζά, τον οποίο και ευχαριστώ για την εκτέλεση των καθηκόντων του και ως Διοικητής έως ότου παραλάβω.

Πιστοί στο ρητό του θυρεού μας «Σοφόν εν βούλευμα πολλά χέρας νίκα» και στην παράδοση της Σχολής, είμαστε αφοσιωμένοι στην διαρκή βελτίωση της επιμορφώσεως των στελεχών και στην συμβολή μας στην ικανοποίηση της συνεχούς και αδήριτης ανάγκης παραγωγής πρωτογενούς σκέψεως στην υπηρεσία της Πατρίδας.

Με την βοήθεια του Θεού προς τον οποίο προσευχόμαστε για Φώτιση και Δύναμη και χωρίς να ξεχνάμε το ρητό των προγόνων μας «Συν Αθηνά και χείρα κίνει» είμαστε εστιασμένοι στην Αποστολή μας, στο πλαίσιο που έχουν θέσει οι αρχές, τα ήθη, τα επιτεύγματα και η Ιστορία του Έθνους μας.

Καλώ το σύνολο του προσωπικού της Σχολής, Μόνιμο και Σπουδαστές, Στρατιωτικό και Πολιτικό, Αξιωματικούς, Ανθυπασιπιστές, Υπαξιωματι-

κούς και Στρατευσίμους να διάγουν επιδιώκοντας το βέλτιστο της συνεισφοράς τους σε σχέση με τις δυνατότητές και τα μέσα που έχουν στην διάθεσή τους και την επίδειξη αλληλεγγύης και συναδελφικότητας ως επιβάλλεται από τις παραδόσεις και τον κώδικα τιμής των Ενόπλων Δυνάμεων.

Στον προηγούμενο Διοικητή Αντιστράτηγο Δημήτριο Κούκκο εύχομαι κάθε επιτυχία στα νέα του καθήκοντα ως Διοικητής του Γ Σώματος Στρατού, προσωπική και οικογενειακή ευτυχία, πρόοδο και ευζωΐα.
Όλες οι διαταγές του προκατόχου μου ισχύουν.

Υποναύαρχος
Δ. Καβουλάκος ΠΝ
Διοικητής

"Ψυχολογικές επιπτώσεις των «καταστροφών/κρίσεων» στο υγειονομικό προσωπικό. Διαχείριση στην εποχή του COVID-19, από την πρόληψη στην θεραπεία"

του Γεν. Αρτρου Πέτρου Φωτιάδη
Ψυχιάτρου, Διευθυντή Ψυχιατρικού Τμήματος
Εξωνοσοκομειακής Περίθαλψης 424/ΓΣΝΕ

A. Οι καταστροφές και οι ψυχολογικές επιπτώσεις

Ως Καταστροφή ορίζεται ένα ασυνήθιστο γεγονός που λαμβάνει χώρα σε συγκεκριμένα χωροχρονικά πλαίσια, προκαλεί εξάντληση - καταστροφή ή θάνατο, σε υλικούς, φυσικούς ή ανθρώπινους πόρους και δημιουργεί εκσεσημασμένη διαταραχή της λειτουργίας μίας ομάδας ή κοινωνίας.

Οι καταστροφές διακρίνονται σε:

- Φυσικές (θεομηνίες), όπως σεισμοί, πλημμύρες, θύελλες, ανεμοστρόβιλοι, ηφαιστειακές εκρήξεις κ.ά. και
- Ανθρωπογενείς, όπως πόλεμος, πυρηνικά ατυχήματα, τροχαία δυστυχήματα, τρομοκρατικές δράσεις κ.ά

Είναι δυνατό να αφορά: Άτομα (Βιασμός), Ομάδες (Αεροπορικό ατύχημα), Κοινότητες (Πλημμύρες), Κοινωνίες (Σεισμοί), Κράτη (Τρομοκρατικό χτύπημα, Πανδημίες), Ανθρωπότητα (Β΄ Παγκόσμιος Πόλεμος).

Ο δια βίου επιπολασμός της έκθεσης σε καταστροφή είναι 39%. (Breslau D., Andreski P., Arch.Gen.Psychiatry, 1991). Κάθε χρόνο, στις USA, το 6-7% του πληθυσμού εκτίθεται σε καταστροφικό γεγονός (Norris F., NIMH workshop, Maryland, USA, 1988).

Οι καταστροφές αποτελούν μείζονες αιτίες αναταραχής μιας ομάδας-κοινωνίας-κράτους, με άμεσες και απώτερες διαταραχές, που εξικνούνται μέχρι την κατάρρευση και τον αφανισμό. Η καταστροφή θα προκαλέσει έτσι κι αλλιώς απώλειες, σε ανθρώπους, φυσικούς και υλικούς πόρους. Αυτό είναι γεγονός και όχι κάτι το διαπραγματεύσιμο. Διαπραγματεύσιμο είναι το μέλλον, η κινητοποίηση του πληθυσμού, το στίγμα της καταστροφής, το ψυχολογικό βάρος της απώλειας, το ηθικό της κοινότητας.

Η δυνατότητα μιας ομάδας ή κοινωνίας να ανταπεξέλθει σε μια καταστροφή ανεξάρτητα από το μέγεθός της, είναι κύρια συνάρτηση του ηθικού του πληθυσμού και των ισχυρών ή όχι δεσμών του κοινωνικού ιστού και λιγότερο άλλων παραγόντων όπως οικονομικών, υλικών μέσων ή διαθέσιμων πόρων. Οι ψυχολογικές επιπτώσεις και η ψυχιατρική νοσηρότητα είναι από τους πιο σημαντικούς παράγοντες μια καταστροφής, ακριβώς γιατί σχετίζονται με το ηθικό του πληθυσμού, και κατ' επέκταση με τη δυνατότητα αντιμετώπισης της ίδιας καταστροφής.

Η Ψυχιατρική των Καταστροφών βασίζεται σε συγκεκριμένες αρχές: Εστίαση στην Υγεία, Εκπαίδευση, Διευκόλυνση φυσιολογικών διεργασιών ανά-

καμψης, Πρόληψη και μείωση της ψυχιατρικής νοσηρότητας, Παρέμβαση έξω από το γραφείο, Πρωτογενής πρόληψη σε ομάδες στόχους.

Οι στόχοι της Ψυχιατρικής Παρέμβασης σε περιπτώσεις κρίσεων είναι: η Μείωση της Έκθεσης, η Ενημέρωση και Εκπαίδευση του πληθυσμού, η Παρέμβαση σε επαγγελματίες υγείας - Ηγέτες - Δομές της κοινότητας, η Καθοδήγηση και η Διασύνδεση, η Αντιμετώπιση της Οξείας Ψυχοπαθολογίας, η μείωση της Δευτεροπαθούς Ψυχοπαθολογίας, η Αναγνώριση ατόμων σε κίνδυνο και η Αντιμετώπιση ατόμων με διαταραχές.

Είναι πολύ σημαντικό σε καταστάσεις κρίσεων να έχουμε υπόψιν ποια είναι η Φυσιολογική αντίδραση σ' ένα μη φυσιολογικό γεγονός. Ενώ είναι γνωστό και σύνηθες, το τι είναι φυσιολογικό στη στάση, συμπεριφορά και αντίδραση των ανθρώπων στην καθημερινή ζωή και τις συνήθεις-κοινές δραστηριότητες, εν τούτοις δεν είναι οικείο και εύκολα αναγνωρίσιμο, από τους περισσότερους τουλάχιστον το τι είναι φυσιολογικό να παρουσιάσει κανείς ως μια αντίδραση σ' ένα καταστροφικό γεγονός.

Συνήθεις - φυσιολογικές συναισθηματικές και συμπεριφορικές καταστάσεις στην αντίδραση σε καταστροφικό γεγονός: Φόβος και άγχος, Αναβίωση του γεγονότος, Υπερένταση-υπερδιέγερση, Αποφυγή, Θυμός-επιθετικότητα, Ενοχή και ντροπή, Θλίψη και κατάθλιψη, Δυσπιστία, Αρνητική θεώρηση του εαυτού και του κόσμου, Έλλειψη ερωτικής διάθεσης, Αύξηση χρήσης αλκοόλ και άλλων κατευναστικών ουσιών.

Υπάρχουν κάποια συγκεκριμένα στοιχεία που περιέχει μια καταστροφή, τα οποία κινητοποιούν τον μηχανισμό προσαρμογής και προκαλούν άμεσες και μακροπρόθεσμες ψυχολογικές αντιδράσεις και ψυχιατρικές διαταραχές.

ΑΠΕΙΛΗ, ΣΩΜΑΤΙΚΗ ΒΛΑΒΗ, ΕΚΘΕΣΗ ΣΤΗ ΦΡΙΚΗ, ΑΙΦΝΙΔΙΟ Ή ΒΙΑΙΟ ΘΑΝΑΤΟ ΑΓΑΠΗΜΕΝΟΥ ΠΡΟΣΩΠΟΥ, ΜΑΡΤΥΡΙΑ ΣΤΗΝ ΚΑΚΟΠΟΙΗΣΗ ΑΓΑΠΗΜΕΝΩΝ ΠΡΟΣΩΠΩΝ, ΕΠΙΓΝΩΣΗ ΤΗΣ ΕΚΘΕΣΗΣ ΣΕ ΤΟΞΙΚΟ/ΒΙΟΛΟΓΙΚΟ ΠΑΡΑΓΟΝΤΑ, ΕΠΙΤΗΔΕΥΜΕΝΗ ΠΡΟΚΛΗΣΗ ΒΛΑΒΗΣ, ΔΙΑΣΠΑΣΗ ΛΕΙΤΟΥΡΓΙΑΣ ΤΗΣ ΚΟΙΝΟΤΗΤΑΣ, ΠΙΘΑΝΟΤΗΤΑ ΝΑ ΞΑΝΑΣΥΜΒΕΙ, ΝΟΗΜΑ ΤΗΣ ΚΑΤΑΣΤΡΟΦΗΣ

Επίσης υπάρχουν παράγοντες που καθορίζουν την αντίδραση στην καταστροφή και την έκβαση της διεργασίας προσαρμογής στο «καινούργιο φυσιολογικό» (new normal): η Προσωπικότητα-Χαρακτήρας του ατόμου, το Βιολογικό υπόστρωμα και οι καταβολές, η προϋπάρχουσα Ψυχική διαταραχή, το Ιστορικό προηγούμενης έκθεσης, τα υπάρχοντα Κοινωνικά στηρίγματα και τέλος το Κοινωνικοπολιτισμικό περιεχόμενο. Ο συνδυασμός των παραγόντων αυτών, μορφοποιεί το ιδιαίτερο νόημα που αποκτά η καταστροφή για το κάθε υποκείμενο που μετέχει σ' αυτήν.

Σε κάθε κρίση υπάρχουν άτομα ή ομάδες ατόμων που είναι πιο ευάλωτα στις ιδιαίτερες συνθήκες που προκύπτουν. Αυτά είναι, άτομα που βρέθηκαν σε κίνδυνο ή ήταν μάρτυρες των γεγονότων, άτομα επαγγελματικών ομάδων που αντιμετωπίζουν ασθενείς και τραυματίες, άτομα συνεργείων αποκατάστασης, τα σωπηλά θύματα και βέβαια τα παιδιά και οι ηλικιωμένοι.

Οι ψυχιατρικές διαταραχές που σχετίζονται με την καταστροφή μπορεί να είναι Μη ειδικές και Ειδικές. Μη ειδικές: Οργανική ψυχική διαταραχή

(δευτεροπαθής), Μείζων Κατάθλιψη, Γενικευμένη αγχώδης διαταραχή, Διαταραχή από χρήση ουσιών, Ψυχολογικοί παράγοντες που επηρεάζουν σωματική διαταραχή. Ειδικές: Διαταραχή προσαρμογής, Οξεία αντίδραση στο stress, Μετατραυματική διαταραχή stress.

B. Προετοιμασία και Οργάνωση Υπηρεσιών και Προσωπικού που θα ανταποκριθούν στην κρίση

Υπάρχουν ατομικές, οικογενειακές, και οργανωτικές δυνατότητες / ευθύνες, για την προαγωγή της υγείας και την προώθηση της ανθεκτικότητας. Για την βέλτιστη λειτουργία υπάρχουν απαιτήσεις από όλες τις παραμέτρους. Η αποτυχία οποιουδήποτε οδηγεί σε έκπτωση όλων. Αν εστιάσουμε μόνο στην καταπόνηση κατά τη διάρκεια του γεγονότος, έχουμε χάσει ουσιαστικές ευκαιρίες διαχείρισης της συνολικής κατάστασης.

Οι περισσότεροι επαγγελματίες θα ανταποκριθούν στις επείγουσες απαιτήσεις. Θα μείνουν στα καθήκοντά τους και θα αυξήσουν την δραστηριότητά τους.

Παράγοντες που επηρεάζουν την στάση του προσωπικού: Τύπος της Καταστροφής, Έγνοια για την οικογένεια και τους αγαπημένους, Έγνοια για τα κατοικίδια, Εκπαίδευση και Εξάσκηση, Προσωπικές υποχρεώσεις, Ρόλος/Σημαντικότητα στις επιχειρήσεις, Αξία στο Καθήκον να φροντίζεις, Δυνατότητα για άμεση ανταπόκριση, Υποστήριξη βασικών Αναγκών, Διάρκεια Επιχειρήσεων.

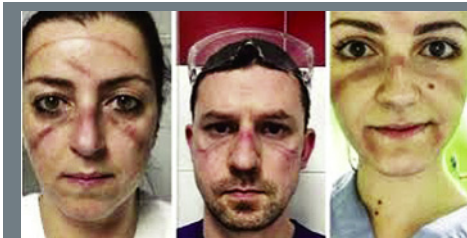
Επίσης υπάρχουν παράγοντες που αμβλύνουν στρες. Η πεποίθηση ότι είναι μια δουλειά με: Υψηλές Αξίες, Νόημα για το ίδιο το άτομο, Καινοτομία κ Ενδιαφέρον, Κύρος και Τιμή.

Ο Εργαζόμενος είναι επίσης θύμα, δέχεται μεγάλη πίεση από στρεσογόνους παράγοντες και ταυτόχρονα αντιμετωπίζει ειδικές εργασιακές και οικογενειακές ανάγκες, με σωματικές, ψυχολογικές και ηθικές επιπτώσεις.

Πιθανά προβλήματα στην οικογένεια και στην εργασία (συνεργάτες), μπορούν να αντιμετωπισθούν με την αξιόπιστη εκπαίδευση και τη έγκυρη και επαρκή πληροφόρηση.

Είναι ιδιαίτερα σημαντικό να υπάρχει η ενημέρωση για τις διαθέσιμες πηγές παρακολούθησης, αξιολόγησης και θεραπείας, καθώς επίσης και η καλλιέργεια συνείδησης αυτοφροντίδας αλλά και υποστήριξης από το εργασιακό περιβάλλον.

Ουσιαστικό ρόλο παίζουν οι εκάστοτε πολιτισμικές πεποιθήσεις στο πώς βιώνουμε την κρίση, πως γίνεται η έκφραση του συναισθήματος, πως αναζητάμε βοήθεια, πως κατανοούμε..., τα οποία είναι κεντρικής σημασίας θέματα κατά την προετοιμασία/ετοιμότητα και την αντίδραση σε συνθήκες καταστροφής.

Οι Υπηρεσίες - Οργανισμοί

Η οργανωτική κουλτούρα πρέπει να διευκολύνει την υποστήριξη και την επικοινωνία των εργαζομένων, των οικογενειών, και των συνεργατών / εποπτών.

Χρειάζεται να υπάρχει αξιολόγηση και συνδυασμός των πιθανών κινδύνων / απαιτήσεων με προσωπικά χαρακτηριστικά (π.χ., σωματική / ψυχική υγεία, οικογενειακές υποχρεώσεις).

Απαραίτητη είναι η κατάλληλη και ρεαλιστική εκπαίδευση και προετοιμασία του προσωπικού για το τι θα μπορούσαν να αντιμετωπίσουν;

Επίσης χρειάζεται να υπάρχει η κατάλληλη σωματική και ψυχική προστασία και υποστήριξη κατά την επιχείρηση.

Τέλος είναι αναγκαίο να προβλέπονται κατάλληλες και επαρκείς δυνατότητες παρέμβασης για το προσωπικό, τις οικογένειες και τους συνεργάτες.

Οι Οικογένειες

Η οικογένεια πρέπει να έχει ουσιαστικά αξιολογήσει την συμμετοχή στην κατάσταση (για όλους), να είναι επαρκώς προετοιμασμένη για ένταση / διαταραχές στους οικογενειακούς ρόλους, να έχει με ειλικρίνεια αξιολογήσει τα τρωτά σημεία της.

Κάθε οικογένεια χρειάζεται να έχει ένα ρεαλιστικό και εφικτό σχέδιο έκτακτης ανάγκης / κρίσης.

Τα Άτομα

Το κάθε άτομο οφείλει να έχει μία ρεαλιστική εκτίμηση της κατάστασης (συμπεριλαμβανομένων των κινδύνων). Συνειδητά να πιστεύει ότι ο ρόλος του ταιριάζει με τις ικανότητες, την ιδιοσυγκρασία, τα περιουσιακά στοιχεία, τις υποχρεώσεις του.

Να είναι επαρκώς εκπαιδευμένο / προετοιμασμένο. Να γνωρίζει ότι υπάρχει ένα σύστημα υποστήριξης που μπορεί ή θέλει να χρησιμοποιήσει. Κάθε άτομο πρέπει να έχει ξεκάθαρη εικόνα των κινδύνων / τα οφέλη. Να είναι έτοιμο να αρρωστήσει (σωματικά, ψυχολογικά) και να χρησιμοποιήσει τις υπάρχουσες βοήθειες όταν χρειασθεί. Να είναι προετοιμασμένο για αλλαγές στη ζωή του.

«Είσαι ικανός να ανταπεξέλθεις τόσο στο κόστος όσο και στο όφελος?»

Γ. Μια πρώτη σκιαγράφηση της επιβάρυνση των εργαζομένων στον τομέα της υγείας.

Οι εργαζόμενοι στον τομέα της υγείας (HCWs) που εμπλέκονται στην πανδημία κορονοϊού 2019 (COVID-19) εκτίθενται σε υψηλά επίπεδα αγχωτικών ή τραυματικών γεγονότων και εκφράζουν σημαντικά αρνητικά αποτελέσματα ψυχικής υγείας, συμπεριλαμβανομένων συμπτωμάτων που σχετίζονται με το στρες και συμπτωμάτων κατάθλιψης, άγχους και αϋπνίας. Σε μελέτη, που πραγματοποιήθηκε στην Ιταλία αναφέρονται τα αποτελέσματα της ψυχικής υγείας μεταξύ των HCWs.

Το ερωτηματολόγιο διερεύνησε τις δημογραφικές μεταβλητές, τα χαρακτηριστικά του χώρου εργασίας (δηλαδή, όντας εργαζόμενος πρώτης γραμμής ή δεύτερης γραμμής) και πληροφορίες σχετικά με τις άμεσες συνέπειες του COVID-19, συμπεριλαμβανομένης της μόλυνσης ή του αποθανόντος συναδέλφου.

Πρώτη γραμμή και δεύτερης γραμμής HCWs καθορίστηκαν από ένα μόνο ναι ή όχι ερώτηση, "Είστε σήμερα εργάζονται με COVID-19 ασθενείς;" Βασικά αποτελέσματα ψυχικής υγείας ήταν τα συμπτώματα μετατραυματικού στρες (PTSS), τα συμπτώματα της κατάθλιψης, άγχος, αϋπνία, και αντιληπτό άγχος, αξιολογούνται με τη χρήση της ιταλικής έκδοσης της Παγκόσμιας Psychotrauma Screen (GPS), το 9-στοιχείων Ερωτηματολόγιο Υγείας των Ασθενών (PHQ-9), το 7-στοιχείων γενικευμένη αγχώδης κλίμακας (GAD-7), το 7-στοιχείων Αϋπνία Σοβαρότητα Δείκτης (ISI) και το 10-στοιχείων Αντιληπτή Κλίμακα Στρες (PSS).

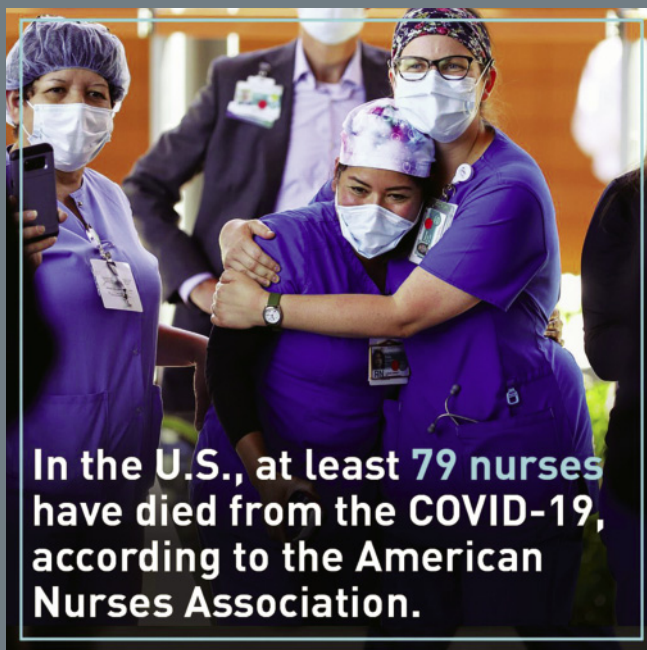
Αποτελέσματα Συνολικά 1379 HCWs συμπλήρωσαν το ερωτηματολόγιο. Συνολικά 681 ερωτηθέντες (49,38%) παρουσίασαν PTSS, 341 (24,73%) συμπτώματα κατάθλιψης, 273 (19,80%) συμπτώματα άγχους, 114 (8,27%) αϋπνία, και 302 (21,90%) υψηλό αντιληπτό άγχος.

Η νεότερη ηλικία και το γυναικείο φύλο συσχετίστηκαν με όλα τα ερευνημένα αποτελέσματα εκτός από την αϋπνία. Η πρώτης γραμμής HCWs συσχετίστηκε με PTSD. Οι γενικοί ιατροί ήταν πιθανότερο να αναπτύξουν PTSS από άλλους HCWs, ενώ οι νοσοκόμες και οι βοηθοί υγειονομικής περίθαλψης ήταν πιο πιθανό να εμφανίσουν σοβαρή κατάθλιψη. Η ύπαρξη ενός αποθανόντος συναδέλφου συσχετίστηκε με PTSS, συμπτώματα κατάθλιψης και αϋπνία. Η νοσηλεία ενός συναδέλφου συσχετίστηκε με PTSD, και με υψηλότερη αντιληπτή καταπόνηση, ενώ η ύπαρξη συναδέλφου σε καραντίνα συσχετίστηκε με PTSD, συμπτώματα κατάθλιψης, και υψηλότερη αντιληπτή καταπόνηση. Η έκθεση σε μετάδοση συσχετίστηκε με συμπτώματα κατάθλιψης.

Η μελέτη αυτή είναι η πρώτη έκθεση σχετικά με τα αποτελέσματα της ψυχικής υγείας και των συναφών παραγόντων κινδύνου μεταξύ HCWs στην Ιταλία κατά τη διάρκεια της covid-19 πανδημίας. Τα αποτελέσματα αυτά είναι σύμφωνα με προηγούμενες εκθέσεις της Κίνας, οι οποίες επιβεβαιώνουν σημαντικό ποσοστό θεμάτων ψυχικής υγείας, ιδίως μεταξύ των νέων γυναικών και των HCWs πρώτης γραμμής.

Πρόσφατα δεδομένα από τις Ηνωμένες πολιτείες Αμερικής αναφέρουν 600 θανάτους Υγειονομικού προσωπικού από covid-19, ενώ στην Κίνα περιγράφονται 375 θάνατοι και 71.00 κρούσματα. Παγκοσμίως αναφέρονται πάνω από 1000 θανάτους HCWs, 600 θάνατοι νοσηλευτικού προσωπικού και περισσότερα από 450.000 κρούσματα υγειονομικού προσωπικού.

Δ. Παράγοντες που επιβαρύνουν την ψυχική υγεία του προσωπικού και στρατηγικές αντιμετώπισης.

Καθ' όλη τη διάρκεια της κρίσης covid-19, πολλοί εργαζόμενοι υγειονομικής περίθαλψης έχουν εργαστεί πολλές ώρες σε συνθήκες υψηλής πίεσης σε νέες περιστάσεις που χαρακτηρίζονται από το τραύμα και τα ηθικά διλήμματα. Οι εργαζόμενοι υγειονομικής περίθαλψης έχουν αντιμετωπίσει τον κίνδυνο μόλυνσης, και κατ' επέκταση της πιθανότητας μόλυνσης της οικογένειάς τους, με τα αποτελέσματα φαινομενικά χειρότερα για μερικούς, συμπεριλαμβανομένου τους μαύρους, τους ασιάτες, και τις μειονότητες. Επιπλέον, η εξ αποστάσεως εργασία είναι πιθανό να είχε τις δικές της προκλήσεις. Ορισμένοι εργαζόμενοι αναμφίβολα θα ευδοκμήσουν σε τέτοιες περιστάσεις, αλλά θα πρέπει να σχεδιάσουμε τον τρόπο να εντοπίσουμε και να υποστηρίξουμε εκείνους που δυσκολεύονται.

Η κοινωνική υποστήριξη και οι στρεσογόνοι παράγοντες που βιώνουν μετά το τραύμα κατά τη διάρκεια της ανάκαμψης είναι οι προβλεπτικοί παράγοντες κινδύνου που επηρεάζουν πιο έντονα την πιο μακροπρόθεσμη κατάσταση ψυχικής υγείας. Τέτοιοι στρεσογόνοι παράγοντες μπορεί να οφείλονται άμεσα στην κρίση (π.χ. θάνατος συναδέλφου) ή έμμεσα (όπως οι δυσκολίες στις προσωπικές σχέσεις ή στην απασχόληση). Πολλά στοιχεία δείχνουν ότι οι

υποστηρικτικοί διευθυντές ενισχύουν καλύτερη την ψυχική υγεία. Επιπλέον, υπάρχουν διδάγματα από τη στρατιωτική πρακτική που μπορούν να εφαρμοστούν στο πλαίσιο μετά την covid-19-υγειονομική περίθαλψη.

Υπάρχουν τέσσερα βασικά στοιχεία σε ένα τεκμηριωμένο σχέδιο αποκατάστασης υπηρεσιών υγείας.

Πρώτον, η έκφραση ευχαριστηρίων, τόσο γραπτώς όσο και προφορικά, και η αναγνώριση του δύσκολου έργου που έχει αναληφθεί, μπορεί να ενισχύσει την ατομική ανθεκτικότητα. Μια τέτοια ανακοίνωση θα πρέπει να περιλαμβάνει ακριβείς και τεκμηριωμένες πληροφορίες σχετικά με πιθανές ψυχολογικές δυσκολίες και την παρεχόμενη υποστήριξη.

Δεύτερον, κατά την επιστροφή στην κανονικότητα, η λήψη συνέντευξης στην εργασία από τους επόπτες που αισθάνονται σίγουροι μιλώντας για την ψυχική υγεία. Οι συνεντεύξεις αυτές επιτρέπουν την καλύτερη κατανόηση των εμπειριών ενός μέλους του προσωπικού, ενώ προσδιορίζουν δευτερεύοντες παράγοντες άγχους, προκειμένου να σχεδιαστούν συνεργατικά εξατομικευμένα σχέδια ανάκαμψης. Οι συζητήσεις αυτές μειώνουν την απουσία λόγω ασθένειας, σε άλλα επαγγέλματα που εκτίθενται σε τραύματα.

Τρίτον, η ενεργός παρακολούθηση για όσους εκτίθενται σε δυνητικά τραυματικά γεγονότα, ιδιαίτερα τα άτομα που θεωρούνται ότι διατρέχουν υψηλότερο κίνδυνο να αναπτύξουν προβλήματα ψυχικής υγείας. Αν και η παρακολούθηση αυτή είναι μια άλλη λειτουργία της χρηστής διαχείρισης, τα στοιχεία υποστηρίζουν την προληπτική εύρεση υποθέσεων, η οποία αποδείχθηκε επιτυχής μετά τις βομβιστικές επιθέσεις στο Λονδίνο. Ένα ανώνυμο διαδικτυακό εργαλείο αυτοελέγχου μπορεί να ενθαρρύνει ειλικρινείς και ουσιαστικές απαντήσεις, παρέχοντας παράλληλα αυτοματοποιημένη προσαρμοσμένη ανατροφοδότηση.

Τέταρτον, ομαδικές συζητήσεις μπορούν να βοηθήσουν το προσωπικό να αναπτύξει μια ουσιαστική αφήγηση που μειώνει τους κινδύνους βλάβης. Οι « κύκλοι Schwartz» είναι ένα δομημένο φόρουμ για το κλινικό και μη κλινικό προσωπικό για να συζητήσουν συναισθηματικές και κοινωνικές πτυχές της εργασίας, είναι ένα τεκμηριωμένο μοντέλο όπου οι άνθρωποι που συνήθως δεν μιλούν για την ουσία της εργασίας τους, είναι πρόθυμοι να απεικονίσουν στις συναισθηματικές πτυχές της εργασίας τους, να μοιραστούν την ευαλωτότητά τους, να αμφισβητήσουν τον εαυτό τους. Το πρόγραμμα παρέχει μια ευκαιρία για διάλογο που δεν συμβαίνει πουθενά αλλού στο νοσοκομείο.

Ο επιτυχής προγραμματισμός αποκατάστασης θα πρέπει να ελαχιστοποιεί την εμφάνιση ψυχικής ασθένειας, μεγιστοποιώντας παράλληλα την ευκαιρία για ψυχολογική ανάπτυξη.

Ε. Αξιολόγηση και διαχείριση των παραγόντων επιβάρυνσης της ψυχολογικής κατάστασης του υγειονομικού προσωπικού.

Οι επαγγελματίες υγείας όλων των τύπων φροντίζουν για τους ασθενείς με αυτήν την ασθένεια. Η ταχεία εξάπλωση του COVID-19 και η σοβαρότητα των συμπτωμάτων που μπορεί να εμφανισθεί σε ένα τμήμα ειδικής νοσηλείας, έχει δοκιμάσει έντονα τα όρια των συστημάτων υγειονομικής περίθαλψης. Αν και η πιθανή έλλειψη αναπνευστήρων και κλινών μονάδας εντατικής θεραπείας (ΜΕΘ) που είναι απαραίτητες για τη φροντίδα της αύξησης των ασθενών με κρίσιμη ασθένεια έχει περιγραφεί καλά, πρόσθετες προμήθειες και κρεβάτια δεν θα είναι χρήσιμες, εκτός εάν υπάρχει επαρκές εργατικό δυναμικό.

Η διατήρηση επαρκούς εργατικού δυναμικού υγειονομικής περίθαλψης σε αυτή την κρίση απαιτεί όχι μόνο επαρκή υγειονομικού προσωπικού, αλλά και τη μεγιστοποίηση της ικανότητας κάθε κλινικού ιατρού να φροντίζει για μεγάλο όγκο ασθενών. Δεδομένου ότι αυξάνονται οι ασθενείς με κρίσιμη κατάσταση και η νοσηλεία τους μπορεί να διαρκεί εβδομάδες έως μήνες, είναι επίσης σημαντικό οι επαγγελματίες υγείας να είναι σε θέση να αποδίδουν στο πλήρες δυναμικό τους για μεγάλο χρονικό διάστημα.

Οι επαγγελματίες υγείας αντιμετωπίζουν όχι μόνο τις κοινωνικές αλλαγές και τους συναισθηματικούς στρεσογόνους παράγοντες που αντιμετωπίζουν όλοι οι άνθρωποι, αλλά ταυτόχρονα τον μεγαλύτερο κίνδυνο έκθεσης, το ακραίο φόρτο εργασίας, τα ηθικά διλήμματα και ένα ταχέως εξελισσόμενο περιβάλλον πρακτικής που διαφέρει σημαντικά από αυτό που είναι εξοικειωμένοι.

Στη συνέχεια θα γίνει μια συνοπτική αναφορά στις βασικές εκτιμήσεις για την υποστήριξη του εργατικού δυναμικού υγειονομικής περίθαλψης ώστε οι επαγγελματίες υγειονομικής περίθαλψης να είναι καλύτερα εξοπλισμένοι για να παρέχουν φροντίδα στους ασθενείς και τις κοινότητες. Λίγες από αυτές τις εκτιμήσεις και προτάσεις έχουν ουσιαστικά στοιχεία για να τις υποστηρίξουν, βασίζονται στην εμπειρία, τα άμεσα αιτήματα των επαγγελματιών υγείας και την κοινή λογική.

Πηγές άγχους μεταξύ των επαγγελματιών υγείας

Πριν αναπτυχθούν αποτελεσματικές προσεγγίσεις για την υποστήριξη των επαγγελματιών υγείας, είναι κρίσιμο να κατανοήσουμε συγκεκριμένες πηγές άγχους και φόβου. Η εστίαση στην αντιμετώπιση αυτών των ανησυχιών, αντί της διδασκαλίας γενικών προσεγγίσεων για τη μείωση ή την ανθεκτικότητα του στρες, θα πρέπει να αποτελεί το κύριο επίκεντρο των προπαθειών στήριξης.

Ο καλύτερος τρόπος για να

καταλάβουμε τις ανησυχίες των επαγγελματιών υγείας είναι να ρωτήσουμε. Σε μελέτη με 0κτώ συνεδρίες ακρόασης με ομάδες γιατρών, νοσηλευτών, εξειδικευμένους, ειδικευόμενους, και υπότροφους (που αφορούν συνολικά 69 άτομα) που πραγματοποιήθηκε κατά τη διάρκεια της πρώτης εβδομάδας του COVID-19 πανδημίας διερευνηθεί 3 βασικές ανησυχίες: τι ανησυχούσε περισσότερο τους επαγγελματίες υγείας, τι μηνύματα και συμπεριφορές χρειάζονταν από τους ηγέτες τους, και ποιες άλλες απτές πηγές υποστήριξης πίστευαν ότι θα ήταν πιο χρήσιμες για αυτούς.

Οι συζητήσεις αυτές επικεντρώθηκαν σταθερά σε 8 πηγές άγχους: (1) πρόσβαση σε κατάλληλο εξοπλισμό ατομικής προστασίας, (2) έκθεση στον ιό COVID-19 κατά την εργασία και η μεταφορά της μόλυνσης στο σπίτι στην οικογένειά τους, (3) έλλειψη ταχείας πρόσβασης σε εξετάσεις ανίχνευσης εάν αναπτύσσουν COVID-19 συμπτώματα και ο επακόλουθος φόβος διάδοσης της λοίμωξης κατά την εργασία, (4) αβεβαιότητα ότι η οργάνωσή τους θα υποστηρίξει / φροντίσει για τις προσωπικές και οικογενειακές ανάγκες τους, εάν αναπτύξουν λοίμωξη, (5) πρόσβαση στη φροντίδα των παιδιών κατά τη διάρκεια αυξημένων ωρών εργασίας και το κλείσιμο των σχολείων, (6) υποστήριξη για άλλες προσωπικές και οικογενειακές ανάγκες, καθώς οι ώρες εργασίας και οι απαιτήσεις αυξάνονται (τροφήμα, ενυδάτωση, στέγαση, μεταφορά), (7) να είναι σε θέση να παρέχουν την κατάλληλη ιατρική περίθαλψη εάν έχουν αναπτυχθεί σε ένα νέο τμήμα (π.χ., μη ΜΕΘ νοσοκόμες που πρέπει να λειτουργήσουν ως νοσοκόμες ΜΕΘ), και (8) έλλειψη πρόσβασης σε έγκυρες πληροφορίες και επικοινωνία.

Αν και αυτές οι πηγές άγχους δεν μπορούν να επηρεάσουν όλους, μπορούν όμως να αποδυναμώσουν την εμπιστοσύνη των επαγγελματιών υγείας από μόνες τους και κατά επέκταση το σύστημα παροχής υγειονομικής περίθαλψης καθώς η ικανότητά τους να παραμείνουν ήρεμοι και να καθησυχάσουν το κοινό είναι απολύτως απαραίτητη. Η αναγνώριση των πηγών άγχους επιτρέπει στους επικεφαλής της υγειονομικής περίθαλψης και των οργανώσεων να αναπτύξουν στοχευμένες προσεγγίσεις για την αντιμετώπιση αυτών των ανησυχιών και την παροχή ειδικής στήριξης στο εργατικό δυναμικό υγειονομικής περίθαλψης τους.

Οι 8 ανησυχίες μπορούν να οργανωθούν σε 5 αιτήματα από τους επαγγελματίες υγείας στην οργάνωσή τους: Ακούστε με, Προστατεύστε με, Προετοιμάστε με, Υποστηρίξτε με, και Φροντίστε για μένα.

Οι επαγγελματίες υγείας θέλουν σαφή διαβεβαίωση ότι ο οργανισμός τους, θα υποστηρίξει αυτούς και την οικογένειά τους. Αυτό σημαίνει ότι ο οργανισμός ακούει τις ανησυχίες τους, κάνοντας ό,τι είναι δυνατόν για την προστασία τους ώστε να αποτρέψει την μόλυνση από COVID-19, και διαβεβαιώνοντάς τους ότι αν μολυνθούν, ο οργανισμός θα υποστηρίξει αυτούς και την οικογένειά τους σε όλα τα μέτωπα, τόσο ιατρικά όσο και κοινωνικά.

Μηνύματα και Δράσεις Υγείας Επαγγελματίες Επιθυμία από τους ηγέτες τους

Εκτός από απτές δράσεις για την αντιμετώπιση των ανησυχιών τους, οι επαγγελματίες υγείας επιθυμούν ορατή ηγεσία κατά τη διάρκεια αυτής της

ταραχώδους περιόδου. Ηγέτες, όπως στελέχη νοσοκομείων, διευθυντές νοσηλευτών, διευθυντές τμημάτων και υπεύθυνοι τμημάτων, ενδέχεται να χρειαστεί να εξετάσουν καινοτόμους τρόπους για να είναι παρόντες και να συνδεθούν με τις ομάδες τους δεδομένων των περιορισμών της κοινωνικής αποστασιοποίησης. Είναι κρίσιμο οι ηγέτες να κατανοούν τις πηγές ανησυχίας, να διαβεβαιώνουν τους επαγγελματίες υγείας ότι οι ανησυχίες τους αναγνωρίζονται, και να εργάζονται για την ανάπτυξη προσεγγίσεων που μετριάζουν τις ανησυχίες στο βαθμό που είναι σε θέση.

Οι επαγγελματίες υγείας δείχνουν ότι εκτιμούν τους ηγέτες που επισκέπτονται νοσοκομειακές μονάδες που φροντίζουν τους ασθενείς με COVID-19 τακτικά για να παρέχουν διαβεβαιώσεις. Δεν αναμένουν από τους ηγέτες να έχουν όλες τις απαντήσεις, αλλά πρέπει να γνωρίζουν ότι οι ικανοί άνθρωποι αναπτύσσονται και εργάζονται για την ταχεία αντιμετώπιση των ζητημάτων. Οι ηγέτες θα πρέπει να ρωτούν τα μέλη της ομάδας "Τι χρειάζεστε;" και να καταβάλουν κάθε δυνατή προσπάθεια για την αντιμετώπιση αυτών των αναγκών.

Οι επαγγελματίες υγείας δεν αναμένουν από τον ηγέτη να είναι σε θέση να παρέχει όλα όσα ζητούνται, αλλά το να τους ρωτήσει, να ακούσει, και να αναγνωρίσει τα αιτήματα, είναι αυτό που εκτιμάται. Οι επαγγελματίες υγειονομικής περίθαλψης θέλουν επίσης να έχουν την εμπιστοσύνη ότι η φωνή και η πείρα τους είναι ένα μέρος της συνομιλίας, δεδομένου ότι οι οργανισμοί αναπτύσσουν τα σχέδια ετοιμότητάς σε έκτακτη ανάγκης για να αποκριθούν στην πανδημία.

Οι επαγγελματίες υγείας είναι συχνά αυτάρκης και πολλοί δεν ζητούν βοήθεια. Αυτό το χαρακτηριστικό μπορεί να μην τους εξυπηρετήσει καλά σε μια εποχή ανερχόμενου φόρτου εργασίας, αναδιάρθρωσης εκτός του τομέα κλινικής εμπειρίας ενός κλινικού ιατρού, και την αντιμετώπιση μιας ασθένειας που δεν έχουν αντιμετωπίσει στο παρελθόν. Οι ηγέτες πρέπει να ενθαρρύνουν τα μέλη της ομάδας να ζητούν βοήθεια όταν τη χρειάζονται και να τονίζουν ότι οι επαγγελματίες υγείας και οι ηγέτες πρέπει να βασίζονται ο ένας στον άλλο. Οι ηγέτες θα πρέπει να διασφαλίσουν ότι κανείς δεν αισθάνεται ότι πρέπει να λαμβάνει δύσκολες αποφάσεις μόνος του. Οι επαγγελματίες του τομέα της υγείας θα πρέπει επίσης να αισθάνονται ότι έχουν την εξουσία να αναβάλλουν λιγότερο σημαντικές και χρονικά ευαίσθητες δραστηριότητες.

Η σημασία των απλών και γνήσιων εκφράσεων ευγνωμοσύνης για τη δέσμευση των επαγγελματιών του τομέα της υγείας και τη προθυμία τους να θέσουν τους εαυτούς τους σε κίνδυνο για τους ασθενείς και τους συναδέλφους δεν μπορεί να υπερεκτιμηθεί. Ένα τελευταίο γενικό αίτημα των εργαζομένων στον τομέα της υγειονομικής περίθαλψης-έστω και μόνο σιωπηρά -είναι "τίμησέ με". Η γνήσια έκφραση ευγνωμοσύνης είναι ισχυρή. Η εκτίμηση ως εκ τούτου θα μπορούσε να χρησιμεύσει για να ενισχύσει τη συμπόνια των εργαζομένων στον τομέα της υγειονομικής περίθαλψης που διακινδυνεύουν τη ζωή τους για να βοηθήσουν τους ασθενείς που έχουν μολυνθεί με αυτή τη θανατηφόρα ασθένεια.

Η ενίσχυση της συμπόνια στους επαγγελματίες υγειονομικής περίθαλψης τους βοηθά να ξεπεράσουν την στρεσογόνο ενσυναίσθηση και το φόβο να παρέχουν φροντίδα κάτω από εξαιρετικά δύσκολες κλινικές συνθήκες κάθε μέρα. Οι οργανισμοί δεν χρειάζεται και δεν πρέπει να αναθέτουν την ευγνωμοσύνη εξ ολοκλήρου στο κοινό. Αυτή η διαδικασία ξεκινά από την ηγεσία. Ωστόσο, η ευγνωμοσύνη από τους ηγέτες ακούγεται κούφια, αν δεν συνδυάζεται με τις προσπάθειες για την ακρόαση, την προστασία, την προετοιμασία, την υποστήριξη, και τη φροντίδα για τους επαγγελματίες υγείας σε αυτή την δύσκολη στιγμή.

ΣΤ. Το «στίγμα της Πανδημίας», «το στίγμα της ψυχικής αδυναμίας» και η διάδοση των πληροφοριών

Τα στοιχεία δείχνουν σαφώς ότι το στίγμα και ο φόβος γύρω από τις μεταδοτικές ασθένειες εμποδίζουν τη συλλογή δεδομένων, ο φόβος δεν θα σταματήσει την εξάπλωση του νέου coronavirus (COVID-19).

Είναι σημαντικό να ενθαρρύνουμε το προσωπικό στο να χρησιμοποιήσουν την κατάλληλη ορολογία: «άνθρωποι που έχουν», «άνθρωποι που νοσηλεύονται», «άνθρωποι που έχουν αναρρώσει», «άνθρωποι που πέθαναν μετά τη νόσηση » COVID-19. Επίσης σημαντική είναι η ανάδειξη της αποτελεσματικότητας των μέτρων πρόληψης και θεραπείας καθώς και του έγκαιρο έλεγχο, των τεστ και της θεραπείας.

Διορθώνουμε τις παρανοήσεις μέσω της αποσαφήνισης κοινών μύθων που βασίζονται στην τοπική κουλτούρα.

Η κατάλληλη ορολογία που μειώνει το στίγμα είναι η ορολογία που χωρίζει το άτομο από τον ιό (π.χ. άτομα που έχουν COVID-19). Ακατάλληλη ορολογία είναι η ορολογία που δίνει σε ένα άτομο μια ταυτότητα που ορίζεται από τον ιό (π.χ. περιπτώσεις COVID-19, COVID άνθρωποι, οικογένειες COVID).

Είναι σημαντικό να μεταβιβάζουμε και να προωθούμε ακριβείς πληροφορίες μόνο μέσω της ιστοσελίδας του ΠΟΥ. Δεν πρέπει να υποτιμάται τόσο η ενεργός προώθηση αυτών των πηγών πληροφοριών στο προσωπικό, όσο και ενεργώς διόρθωση των παρανοήσεων μεταξύ του προσωπικού.

Τα μέσα Κοινωνικής ενημέρωσης μπορεί να είναι πολύ χρήσιμη για τη διάδοση ακριβών πληροφοριών από το τοπικό γραφείο του ΠΟΥ. Προτεραιότητα έχει η συλλογή, η ενοποίηση και η διάδοση των ακριβών

πληροφοριών σχετικά με τις πληγείσες περιοχές, την ατομική και ομαδική ευπάθεια σε COVID-19, τις επιλογές θεραπείας και τις πρακτικές πληροφορίες σχετικά με το πού μπορούν να έχουν πρόσβαση στην υγειονομική περίθαλψη και πληροφορίες, χρησιμοποιώντας απλή γλώσσα.

Καθώς αισθανόμαστε πιο κοντά στους ανθρώπους όταν ακούμε τις ιστορίες από αυτούς, κατανοούμε ότι η αφήγηση συμπονετικών ιστοριών είναι βοηθητική. Στοχευμένα μπορούμε να ενισχύσουμε τις φωνές, τις ιστορίες και τις εικόνες των ανθρώπων που έχουν νοσήσει από coronavirus (COVID-19) και έχουν ανακάμψει ή που έχουν υποστηρίξει ένα αγαπημένο πρόσωπο μέσω της ανάνηψης, και είναι πρόθυμοι να μοιραστούν την ιστορία τους.

Χρήσιμη είναι επίσης η αξιοποίηση δημοφιλών άτομων στην προτροπή προβληματισμού για τους ανθρώπους και το προσωπικό υγειονομικής περίθαλψης που στιγματίζονται και χρήζουν υποστήριξης.

Είναι εξαιρετικά σημαντικό να σεβόμαστε την εμπιστευτικότητα όταν μοιραζόμαστε ιστορίες. Αυτό μπορεί να είναι ιδιαίτερα σημαντικό για κάθε εργαζόμενο (συμπεριλαμβανομένου του προσωπικού της ΠΟΥ) που επιστρέφει στα κανονικά καθήκοντα μετά την απουσία και την ανάρρωση λόγω ασθένειας, ώστε να διασφαλιστεί ότι το στίγμα ελαχιστοποιείται κατά την επιστροφή τους.

Τα ΜΜΕ παίζουν καθοριστικό ρόλο στην ενημέρωση του πληθυσμού και στη διαμόρφωση απόψεων και συμπεριφορών. Οι ειδικοί ψυχικής υγείας μπορούν να υποστηρίξουν την ηθική δημοσιογραφία μέσω της συνεργασίας με αυτά, ώστε να μεταδίδουν μια ρεαλιστική και ψύχραιμη εικόνα τόσο γύρω από το πρόβλημα, όσο και γύρω από τις πρακτικές πρόληψης και του πότε να αναζητούν οι πολίτες υγειονομική περίθαλψη.

Υπάρχει ανάγκη για ένα θετικό τόνο από τα μέσα ενημέρωσης, που δείχνει φροντίδα και ενσυναίσθηση για όλους, που δεν κατηγορεί συγκεκριμένα άτομα για τη μόλυνση των άλλων, και που αποσαφηνίζει και ξεπερνά το στίγμα και τις διακρίσεις.

Ο Covid-19 είναι πιθανό να επηρεάσει τους ανθρώπους από πολλές χώρες, σε πολλές γεωγραφικές τοποθεσίες. Η απόδοσή του σε κάποια εθνικότητα μπορεί να επιδεινώσει το στίγμα και σε ορισμένες περιπτώσεις μπορεί να οδηγήσει σε βίαιες πράξεις διακρίσεων.

Στίγμα προς το προσωπικό υγείας

Μερικοί εργαζόμενοι στον τομέα της υγείας μπορεί να εμφανίσουν αποφυγή από την οικογένεια ή την κοινότητά τους. Χρειάζεται να υπάρξει ενθάρρυνση προς τους εργαζόμενους να παραμένουν συνδεδεμένοι με τους αγαπημένους τους και να διατηρήσουν την επαφή με κάθε μέσο.

Ο ρόλος των ειδικών ψυχικής υγείας είναι και εδώ σημαντικός. Η συνεργασία με συναδέλφους, διευθυντές ή άλλα αξιόπιστα άτομα είναι απαραίτητη ώστε να ενισχυθεί η κοινωνική υποστήριξη και να ξεπεραστεί η πρακτικά αναγκαία φυσική αποστασιοποίηση. Η εφαρμογή μιας εκστρατείας «ήρωα» τιμώντας τους επόπτες και τους εργαζόμενους στον τομέα της υγειονομικής περίθαλψης που μπορεί να στιγματίζονται, είναι μια στοχευμένη δράση. Είναι αναγκαίο να εκφραστεί η υποστήριξη και η ενθάρρυνση για εκεί-

νους που βρίσκονται στην πρώτη γραμμή του προβλήματος, αναγνωρίζοντας το ρόλο που διαδραματίζουν για να σώσουν ζωές και να κρατήσουν τους αγαπημένους σας ασφαλείς. Ιδιαίτερη σημασία έχει η ενθάρρυνση του αρχηγού της ομάδας ή των διευθυντών σε μια εγκατάσταση υγείας, όπως επίσης και η διευκόλυνση της πρόσβασης σε υπηρεσίες στήριξης. Το προσωπικό πρέπει να γνωρίζει πού μπορεί να έχει πρόσβαση σε υπηρεσίες ψυχικής υγείας και ψυχοκοινωνικής υποστήριξης κατά τη διάρκεια αγχωτικών περιόδων.

Z. Η Ψυχική υγεία και οι ψυχοκοινωνικές πτυχές της πανδημίας COVID-19

Οι κατευθυντήριες γραμμές του IASC (Inter Agency Standing Committee) σχετικά με το MHPSS (Mental Health and Psychosocial Support in Emergency Settings) σε δομές έκτακτης ανάγκης συνιστούν την ενσωμάτωση πολλαπλών επιπέδων παρεμβάσεων στις δραστηριότητες αντιμετώπισης των κρουσμάτων. Τα επίπεδα αυτά ευθυγραμμίζονται με ένα φάσμα ψυχιατρικών και ψυχοκοινωνικών αναγκών και αντιπροσωπεύονται σε μια πυραμίδα παρεμβάσεων που κυμαίνονται από την ενσωμάτωση κοινωνικών και πολιτιστικών προβληματισμών σε βασικές υπηρεσίες μέχρι την παροχή εξειδικευμένων υπηρεσιών σε άτομα με πιο σοβαρές καταστάσεις. Οι βασικές αρχές περιλαμβάνουν: να μην υπάρχει επιπλέον επιβάρυνση, να προωθούνται τα ανθρώπινα δικαιώματα και η ισότητα, να χρησιμοποιούνται συμμετοχικές προσεγγίσεις, να αξιοποιούνται οι υπάρχοντες πόρους και ικανότητες, να υιοθετούνται πολυεπίπεδες παρεμβάσεις και η εργασία να γίνεται με ολοκληρωμένα συστήματα στήριξης.

Ψυχοκοινωνικοί στρεσογόνοι παράγοντες και COVID-19

Είναι σύνηθες και φυσιολογικό για τα άτομα να αισθάνονται αγχωμένοι και ανήσυχοι ως απάντηση σε οποιαδήποτε επιδημία ασθένειας. Ειδικό στρεσογόνο παράγοντες για την πανδημία COVID-19 είναι:

- Φήμες και παραπληροφόρηση (μέσα κοινωνικής δικτύωσης)
- Κλείσιμο σχολείων και χώρων δραστηριότητας παιδιών
- Περιορισμοί ταξιδιού
- Πιθανή ή πραγματική σωματική απομόνωση και καραντίνα
- Επιδείνωση της εμπιστοσύνης σε κυβερνητικές υπηρεσίες και κοινωνικά δίκτυα
- Αποφυγή δομών παροχής υγειονομικών υπηρεσιών
- Κίνδυνος υποτροπής σε προ υπάρχουσες συνθήκες υγείας (συμπεριλαμβανομένης της ψυχικής υγείας)

Κοινά συμπτώματα άλλων προβλημάτων υγείας μπορεί να οδηγήσουν σε φόβο μόλυνσης.

Το Κοινωνικό στίγμα μπορεί να εκφράζεται ως διάκριση προς τα άτομα που έχουν μολυνθεί και τα μέλη της οικογένειάς τους, ή προς εκείνους που θεραπεύουν και φροντίζουν τους ασθενείς. Επίσης μπορεί να εκφράζεται προς συγκεκριμένες εθνοτικές ομάδες, πληθυσμιακές ομάδες ή εθνικότητες.

Μηνύματα προς το ευρύ κοινό

1. Οι άνθρωποι που επηρεάζονται από COVID-19 δεν έχουν κάνει τίποτα λάθος, και αξίζουν την υποστήριξη, τη συμπόνια και την καλοσύνη μας.

2. Για να μειωθεί το στίγμα, μην επισημαίνετε τους ανθρώπους ως ασθενείς covid-19, διασφαλίστε ότι δεν ορίζονται από το COVID-19.
3. Η ξαφνική και σχεδόν σταθερή ροή των ειδήσεων σχετικά με ένα ξέσπασμα μπορεί να προκαλέσει στον οποιοδήποτε αισθήματα ανησυχίας. Ακούστε τα γεγονότα, όχι τις φήμες και την παραπληροφόρηση. Να συλλέγεται πληροφορίες σε τακτά χρονικά διαστήματα, από την ιστοσελίδα του ΠΟΥ και τις πλατφόρμες των τοπικών υγειονομικών αρχών, προκειμένου να σας βοηθήσουν να ξεχωρίσετε τα γεγονότα από τις φήμες. Τα γεγονότα μπορούν να βοηθήσουν στην ελαχιστοποίηση των φόβων.
4. Προστατέψτε τον εαυτό σας και υποστηρίξτε τους άλλους. Η παροχή βοήθειας σε άλλους την κρίσιμη στιγμή, μπορεί να ωφελήσει τον βοηθό καθώς και το άτομο που λαμβάνει την υποστήριξη.
5. Ο Covid-19 έχει επηρεάσει, και είναι πιθανό να επηρεάσει, τους ανθρώπους από πολλές χώρες και σε πολλές γεωγραφικές τοποθεσίες. Μην επισυνάψετε ετικέτα COVID-19 σε οποιαδήποτε εθνικότητα ή εθνικότητα. Να δείχνεται συναισθηματική κατανόηση σε όλους εκείνους που επηρεάζονται, ντόπιους και ξένους.

Μηνύματα προς τους φροντιστές των παιδιών

1. Τα παιδιά αισθάνονται ανακουφισμένα αν μπορούν να εκφράσουν και να επικοινωνήσουν τα συναισθήματά τους σε ένα ασφαλές και υποστηρικτικό περιβάλλον.
2. Είναι σημαντικό να παραμείνουν τα παιδιά κοντά στους γονείς και την οικογένειά τους, εάν αυτό θεωρείται ασφαλές για το παιδί, και να αποφευχθεί ο διαχωρισμός των παιδιών από τους φροντιστές τους όσο το δυνατόν περισσότερο. Εάν ένα παιδί πρέπει να διαχωριστεί από τον κύριο φροντιστή του, πρέπει να διασφαλίσει ότι παρέχεται κατάλληλη εναλλακτική φροντίδα και ότι ένας κοινωνικός λειτουργός, ή ισοδύναμος, θα παρακολουθεί τακτικά το παιδί.
3. Ουσιαστική θεωρείται η διατήρηση των οικείων συνηθειών στην καθημερινή ζωή όσο το δυνατόν περισσότερο, ή δημιουργία νέων ειδικά εάν τα παιδιά πρέπει να μείνουν στο σπίτι. Η παροχή δραστηριοτήτων πρέπει να είναι κατάλληλη για την ηλικία των παιδιών, συμπεριλαμβανομένων των δραστηριοτήτων για την εκπαίδευσή τους.

Μηνύματα προς τους εργαζόμενους στον τομέα της υγειονομικής περίθαλψης

1. Η διαχείριση της ψυχικής σας υγείας και της ψυχοκοινωνικής ευεξίας κατά τη διάρκεια αυτής της περιόδου είναι εξίσου σημαντική με τη διαχείριση της σωματικής σας υγείας.

2. Είναι αναγκαίο να υπάρχει συνεχής και σταθερή προσπάθεια και να χρησιμοποιηθούν οι κατάλληλες στρατηγικές αντιμετώπισης όπως η εξασφάλιση ικανοποιητικής ξεκούρασης και ανάπαυλας κατά τη διάρκεια της εργασίας ή μεταξύ των βαρδίων, η κατανάλωση ικανοποιητικών και υγιών τροφίμων, η συμμετέχει στη σωματική δραστηριότητα και η διατήρηση της επαφής με την οικογένεια και τους φίλους. Ταυτόχρονα χρειάζεται ενημέρωση και ευαισθητοποίηση ώστε να αποφεύγονται άχρηστες στρατηγικές αντιμετώπισης, όπως ο καπνός, το αλκοόλ ή άλλα ναρκωτικά καθώς μακροπρόθεσμα, αυτά μπορεί να επιδεινώσουν την ψυχική και σωματική ευεξία.

3. Το κλίμα υποστήριξης μπορεί να καλλιεργηθεί και ενδυναμωθεί ανάμεσα στους συναδέλφους, τους προϊσταμένους ή άλλα αξιόπιστα άτομα, για κοινωνική υποστήριξη - οι συνάδελφοί μπορεί να έχουν παρόμοιες εμπειρίες.

4. Σημαντικό είναι να χρησιμοποιούμε κατανοητούς τρόπους για να μοιραστούμε μηνύματα με ασθενείς με διανοητικές, γνωστικές και ψυχοκοινωνικές αναπηρίες.

Μηνύματα προς τους μεγαλύτερους ενήλικες και τους φροντιστές τους

1. Είναι αναγκαία η παροχή πρακτικής και συναισθηματικής υποστήριξης μέσω άτυπων δικτύων (οικογενειών και συνομηλίκων) και επαγγελματιών υγείας.

2. Συζήτηση απλών γεγονότων σχετικά με το τι συμβαίνει και η παροχή σαφών πληροφοριών σχετικά με το πώς να μειωθεί ο κίνδυνος της μόλυνσης με λέξεις που οι ηλικιωμένοι με / χωρίς γνωστική εξασθένηση μπορεί να καταλάβουν. Επαναλαμβάνουμε τις πληροφορίες όποτε είναι απαραίτητο. Οι οδηγίες πρέπει να κοινοποιούνται με σαφή, συνοπτικό, σεβαστό και υπομονετικό τρόπο.

3. Χρειάζεται σχετική προετοιμασία και να είναι γνωστό εκ των προτέρων πού και πώς θα υπάρχει πρακτική βοήθεια αν χρειαστεί, όπως η κλήση ταξί, η παράδοση τροφίμων και η αίτηση ιατρικής περίθαλψης.

4. Η διατήρηση τακτικής επαφής με τους αγαπημένους είναι ζωτική (π.χ. μέσω τηλεφώνου ή με άλλα μέσα). Οι ενήλικες μεγαλύτερης ηλικίας, ειδικά σε απομόνωση και εκείνοι με γνωστική εξασθένηση / άνοια, μπορεί να γίνουν πιο ανήσυχοι, θυμωμένοι, στρεσοπαρισμένοι, ταραγμένοι και να αποσυρθούν κατά τη διάρκεια της επιδημίας ή ενώ είναι σε καραντίνα. Μπορεί επίσης να είναι χρήσιμο οι πληροφορίες να εμφανίζονται γραπτώς ή με εικόνες. Η αξιοποίηση των οικογενειακών και άλλων δικτύων υποστήριξης στην παροχή πληροφοριών και στην βοήθεια της εφαρμογής των μέτρων πρόληψης (π.χ. πλύσιμο των χεριών κ.λπ.), Μέριμνα πρέπει να υπάρχει, ώστε να είναι διαθέσιμες έως και δύο εβδομάδες προμήθειες όλων των κανονικών φαρμάκων που μπορεί να χρειαστούν, όπως επίσης στη διατήρηση σταθερών συνηθειών και χρονοδιαγράμματος όσο το δυνατόν περισσότερο ή η δημιουργία νέων σε ένα νέο περιβάλλον, συμπεριλαμβανομένης της τακτικής άσκησης, καθαρισμού, καθημερινές δουλειές, τραγούδι, ζωγραφική ή άλλες δραστηριότητες.

Μηνύματα προς τους αρχηγούς των ομάδων και τους διευθυντές

1. Η διατήρηση όλου του προσωπικού προστατευμένο από το χρόνο στρες και την κακή ψυχική υγεία κατά τη διάρκεια αυτής της κατάστασης,

σημαίνει ότι θα έχουν καλύτερη ικανότητα να εκπληρώσουν τους ρόλους τους.

2. Διασφάλιση της παροχής σε όλο το προσωπικό επικοινωνίας καλής ποιότητας και ακριβείς ενημερώσεις πληροφοριών. Περιστροφή του προσωπικού από την υψηλότερη-πίεση στις λειτουργίες χαμηλότερος-πίεσης. Εφαρμογή ευέλικτων χρονοδιαγραμμάτων για τους εργαζόμενους που επηρεάζονται άμεσα ή που έχουν ένα μέλος της οικογένειας που επηρεάζεται από ένα αγχωτικό γεγονός. Σημαντικό είναι να αναπτυχθεί με το χρόνο ανάμεσα στους συναδέλφους πνεύμα και διαδικασίες κοινωνικής υποστήριξης.

3. Διευκόλυνση της πρόσβασης και διασφάλιση ότι το προσωπικό γνωρίζει πού μπορεί να έχει πρόσβαση σε υπηρεσίες ψυχικής υγείας και ψυχοκοινωνικής υποστήριξης.

Μηνύματα σε άτομα σε απομόνωση ή καραντίνα

1. Είναι σημαντικό κατά το δυνατόν περισσότερο για να κρατηθεί η προσωπική καθημερινή ρουτίνα ή να δημιουργηθούν νέες συνήθειες. Η συμμετοχή σε υγιεινές δραστηριότητες που αρέσουν και χαλαρώνουν, όπως η τακτική άσκηση, οι συνήθειες ύπνου και υγιεινής διατροφής τρόφιμα, όπως και η διατήρηση των πραγμάτων σε μια θετική προοπτική και η τακτική επικοινωνία με τους αγαπημένους, βοηθούν.

2. Εάν οι υγειονομικές αρχές έχουν συστήσει τον περιορισμό της φυσικής επαφής για τον περιορισμό της επιδημίας, υπάρχουν εναλλακτικές δυνατότητες ώστε να διατηρηθεί η κοινωνική σύνδεση, μέσω ηλεκτρονικού ταχυδρομείου, μέσω κοινωνικής δικτύωσης, τηλεδιάσκεψης και τηλεφώνου.

Ελαχιστοποίηση της παρακολούθησης, της ανάγνωσης ή της ακρόασης ειδήσεων που δημιουργούν αισθήματα ανησυχίας ή στεναχώριας. Η αναζήτηση των πληροφοριών πρέπει να γίνεται μόνο από αξιόπιστες πηγές και κύριο σκοπό τη λήψη πρακτικών μέτρων ή την διαμόρφωση σχεδίων για προστασία. Η αναζήτηση ενημέρωσης καλό είναι να γίνεται μόνο σε συγκεκριμένες ώρες κατά τη διάρκεια της ημέρας, μία ή δύο φορές την ημέρα. Χρειάζεται να γίνεται αξιολόγηση των γεγονότων και να υπάρχει όριο στις φήμες και την παραπληροφόρηση. Τα γεγονότα μπορούν να βοηθήσουν στην ελαχιστοποίηση των φόβων. Η παροχή βοήθειας σε άλλους την στιγμή της ανάγκης τους μπορεί να ωφελήσει τον βοηθό καθώς και το άτομο που λαμβάνει την υποστήριξη. Η συνεργασία ως μια κοινότητα μπορεί να συμβάλει στη δημιουργία αλληλεγγύης για την από κοινού αντιμετώπιση του COVID-19.

Η. Ο ρόλος των ειδικών ψυχικής υγείας στην υποστήριξη του υγειονομικού προσωπικού

Εν μέσω αυτής της παγκόσμιας πανδημίας, οι άνθρωποι μιλούν για την επείγουσα και κρίσιμη ανάγκη για εξοπλισμό ατομικής προστασίας. Μοιράζονται τις ανησυχίες σχετικά με την επικείμενη έλλειψη αναπνευστήρων και την ανάγκη για τεστ ανίχνευσης. Και ενθαρρύνουν τους ανθρώπους να ισορροπήσουν την καμπύλη εξέλιξης μέσω της κοινωνικής αποστασιοποίησης. Αλλά κανείς δεν μιλάει για μια πιθανή κρίση ψυχικής υγείας που αντιμετωπίζουν οι εργαζόμενοι στον τομέα της υγείας στην πρώτη γραμμή αυτής της

πανδημίας. Για έναν εξωτερικό παρατηρητή, οι εργαζόμενοι στον τομέα της υγείας φαίνονται δυνατοί και ανθεκτικοί απέναντι στο άγνωστο. Μας εμπνέουν καθώς πηγαίνουν στη δουλειά κάθε μέρα, με μεγάλο προσωπικό κίνδυνο, για να κρατήσουν τους άλλους ασφαλείς.

Οι ειδικοί ψυχικής υγείας καταλαβαίνουν ότι η ήρεμη επιφανειακή εμφάνιση τους είναι η μόνη πανοπλία που τους έχει απομείνει. Κάτω από αυτήν, πολλοί εργαζόμενοι στον τομέα της υγειονομικής περίθαλψης μόλις και μετά βίας κρατιούνται. Είναι ανήσυχοι και φοβούνται. Δεν κοιμούνται και κλαίνε περισσότερο απ' ό,τι συνήθως. Η συνολική αίσθηση είναι ένα κράμα από μια επικείμενη μοίρα και μια υπάρχουσα κατήφεια που είναι τόσο σωματικά όσο και ψυχολογικά προφανής. Γνωρίζουμε επίσης ότι είναι μόνο η αρχή και ως τούτου, χρειάζεται κινητοποίηση ώστε προστατευθεί η ψυχική τους υγεία - πριν να είναι πολύ αργά.

Στην πραγματικότητα, ο εξοπλισμός ατομικής προστασίας είναι ζωτικής σημασίας για την προστασία της υγείας σωματική και της ψυχική ευεξία των επαγγελματιών. Χωρίς αυτήν την προστασία, ανησυχούν ότι θα αρρωστήσουν και θα μολύνουν άλλους. Δεδομένου ότι 20 από τα 44 κρούσματα στη Φιλαδέλφεια ήταν εργαζόμενοι στον τομέα της υγείας, είναι λογικό να υπάρχει να υπάρχει ο

φόβος αυτός. Ο κίνδυνος μόλυνσης, ειδικά αν είναι κάποιος ασυμπτωματικός, ενσταλάζει το φόβο εξάπλωσης του ιού στους ασθενείς και τις οικογένειές τους. Για να μειωθεί αυτός ο κίνδυνος, πολλοί εργαζόμενοι στον τομέα της υγειονομικής περίθαλψης αποφάσισαν να απομονωθούν κοινωνικά. Μερικοί έχουν επιλέξει να έχουν σε κίνδυνο τον εαυτό τους, ενώ τα μέλη της οικογένειάς τους περνούν χρόνο με τους συγγενείς μακριά από αυτούς και άλλοι έχουν απομονωθεί ακόμη και μέσα στα σπίτια τους. Αυτή η σημαντική διαταραχή της κοινωνικής στήριξης - στο όνομα της βοήθειας και της προστασίας άλλων - θα μπορούσε να συνεχιστεί για μήνες, είναι αρκετά μοναχική.

Οι φόβοι αυτοί μεγεθύνονται περαιτέρω όταν τίθενται σε καραντίνα λόγω ενός θετικού ελέγχου για Covid-19.

Γνωρίζουμε από μελέτες κατά τη διάρκεια της επιδημίας SARS ότι η καραντίνα έχει σοβαρές επιπτώσεις στην ψυχική υγεία των εργαζομένων στον τομέα της υγειονομικής περίθαλψης. Υπάρχουν στοιχεία που δείχνουν ότι εμφανίζονται συμπτώματα οξείας διαταραχής stress, κατάθλιψης, και κατάχρησης οινόπνευματος. Ακόμη και τρία χρόνια αργότερα, η καραντίνα συνδέθηκε με μετα-τραυματική διαταραχή stress (PTSD), η οποία ήταν και πάλι πιο σοβαρή στους εργαζόμενους στον τομέα της υγειονομικής περίθαλψης. Ως αποτέλεσμα, πολλοί βίωσαν συμπεριφορές αποφυγής και προσπάθησαν να ελαχιστοποιήσουν την επαφή με τους ασθενείς. Κάποιοι δεν το ανέφεραν καθόλου στη δουλειά. Οι εργαζόμενοι στον τομέα της υγείας ανησυχούν επίσης ότι μπορεί να πεθάνουν από το Covid-19. Αυτό θα μπορούσε να φαίνεται σαν ένας παράλογος φόβος, αλλά εργαζόμενοι στον τομέα της υγειονομικής

περίθαλψης πρώτης γραμμής έχουν πεθάνει στην Κίνα και την Ιταλία και στις Ηνωμένες Πολιτείες - και αυτό θα αυξηθεί. Γνωρίζοντας αυτό, ορισμένοι εργαζόμενοι στον τομέα της υγειονομικής περίθαλψης έχουν αρχίσει τη σύνταξη διαβικών διαβίωσης.

Ορισμένοι εργαζόμενοι στον τομέα της υγειονομικής περίθαλψης χρησιμοποιούν λέξεις όπως προδοσία και εξαναγκασμό και ηθική βλάβη για να περιγράψουν αυτή την εμπειρία. Αισθάνονται προδομένοι από τους εργοδότες τους, το σύστημα υγειονομικής περίθαλψης, και την κυβέρνηση, οι οποίοι ήταν θλιβερά απροετοίμαστοι για μια πανδημία και στη συνέχεια επέλεξαν να αγνοήσουν τις προειδοποιήσεις τους. Ορισμένοι ανησυχούν ότι θα κληθούν να επιτελέσουν εργασίες που δεν έχουν κάνει εδώ και χρόνια λόγω των αναγκών σε προσωπικό. Ακόμα κι έτσι, άλλοι θρηνούν τα τραύματα που θα δουν και τις αποφάσεις που θα αναγκαστούν να πάρουν. Μερικοί έχουν πει ακόμη ότι απλά δεν θα πάνε να εργαστούν και θα σταματήσουν μάλλον την ιατρική όλοι μαζί.

Αυτές οι επιλογές δεν είναι εύκολο να γίνουν, - προστασία του εαυτού τους και της οικογένειάς τους vs κάνοντας σωστά τη δουλειά, - σε κρίσιμες συνθήκες με αποφάσεις ζωής ή θανάτου που μπορεί να αναγκαστούν να πάρουν λόγω των περιορισμένων πόρων. Δεν αποτελεί καμία έκπληξη που δεν κοιμούνται, που είναι ανήσυχοι, ή φοβισμένοι. Δεν προκαλεί επίσης έκπληξη ότι η προκαταρκτική έρευνα για coronavirus στην Κίνα επιδεικνύει τα υψηλά ποσοστά των ζητημάτων ψυχικής υγείας, συμπεριλαμβανομένης της κατάθλιψης, του άγχους, της αϋπνίας, και της αγωνίας, τα οποία είναι πολύ υψηλότερα στις νοσοκόμες, τις γυναίκες, και εκείνων που είναι στην πρώτη γραμμή.

Για να υποστηρίξουν τους εργαζόμενους στον τομέα της υγείας, οι ειδικοί ψυχικής υγείας πρέπει να παρέμβουν για να βοηθήσουν στην προστασία της ψυχικής τους υγείας, όχι μόνο της σωματικής τους υγείας. Αυτό έγινε στην Κίνα και πρέπει να ακολουθήσουμε το παράδειγμά τους. Μερικά πανεπιστήμια, όπως UNC Chapel Hill και το Πανεπιστήμιο της Καλιφόρνια, του Σαν Φρανσίσκο, έχουν ηγηθεί σε αυτή την προσπάθεια, αναπτύσσοντας ψυχιατρι-

κό εργατικό δυναμικό τους ως εθελοντές. Οι προσεγγίσεις αυτές είναι περιεκτικές και πολύπλευρες. Εξετάζουν την ανάγκη για προληπτικά μέτρα (μείωση του στρες, mindfulness, και εκπαιδευτικό υλικό), άμεσα μέτρα (hotlines, υποστήριξη κρίσεων), και θεραπείες (τηλεψυχιατρική για θεραπεία, και φαρμακευτική αγωγή, αν χρειαστεί), παρεμβάσεις στο χώρο εργασίας ακόμα και με εφαρμογή εναλλακτικών θεραπειών με τη χρήση ζώων. Αναγνωρίζουν επίσης ότι η θεραπεία ψυχικής υγείας δεν είναι απλώς κάτι που συμβαίνει επειγόντως ή σε κρίση, αλλά μάλλον είναι κάτι που πρέπει να συνεχιστεί και να είναι διαθέσιμο για μεγάλο χρονικό διάστημα στο μέλλον.

Αυτές οι αλλαγές δεν μπορούν να συμβούν σε μία νύχτα. Το σύστημα ψυχικής υγείας μας έχει αδυναμίες, είναι υποστελεχωμένο και σε καμία περίπτωση δεν είναι προετοιμασμένο να διαχειριστεί το βάρος των προβλημάτων ψυχικής υγείας στους εργαζόμενους στην υγειονομική περίθαλψη και στους πολίτες γενικότερα, μετά από μια τέτοια μαζική τραγωδία. Πρέπει να σκεφτούμε τρόπους για να αποτρέψουμε την επιδείνωση της ψυχικής υγείας, ενώ παράλληλα θα βρούμε καινοτόμους τρόπους για να στοχεύσουμε τις ομάδες κινδύνου, ιδίως τους εργαζόμενους στον τομέα της υγειονομικής περίθαλψης. Καθώς τα θύματα από το COVID-19 αυξάνουν παγκοσμίως, ανάλογα καταγράφεται αύξηση των ψυχικών διαταραχών αλλά και των αυτοκτονιών. Η ψυχική υγεία δεν μπορεί να είναι μια δεύτερη σκέψη στην αντιμετώπιση μιας πανδημίας.

Βιβλιογραφία

Handbook of Bioterrorism and Disaster Medicine, R.E. Antosia, J.D. Cahill, Springer 2006.

Textbook of Military Medicine, Military psychiatry and disasters, DoA, USA, 1994.

Interventions following mass violence and disaster, the Guilford press New York London 2006.

Willingness of Healthcare Personnel to Work in a Disaster: An Integrative Review of the Literature. Chaffee, M., Disaster Med Public Health Preparedness. 2009; 3:42-56

Psychiatric Dimensions of Disaster: Patient Care, Community Consultation, and Preventive Medicine, Robert J. Ursano, Carol S. Fullerton & Ann E. Norwood, Journal Harvard Review of Psychiatry, Volume 3, 1995 - Issue 4, page 196-209.

The Covid-19 crisis too few are talking about: health care workers' mental health, Jessica Gold, STAT, April 3, 2020

COVID-19: HOW TO ADDRESS SOCIAL STIGMA, WHO, 2019.

Mental health and psychosocial aspects of the COVID-19 pandemic, IASC, 2020.

Mental Health Outcomes Among Frontline and Second-Line Health Care Workers During the Coronavirus Disease 2019 (COVID-19) Pandemic in Italy, R. Rossi, V. Socci, F. Pacitti, G. Di Lorenzo, A. Di Marco, A. Siracusano, A. Rossi, JAMA Network | Open, Research Letter | Psychiatry, 2020.

How might the NHS protect the mental health of health-care workers after the COVID-19 crisis?, NHS, 2020.

Understanding and Addressing Sources of Anxiety Among Health Care Professionals During the COVID-19 Pandemic, T. Shanafelt, J. Ripp, M. Trockel, JAMA. 2020;323(21):2133-2134.

Βιογραφικό Σημείωμα

Ο Γενικός Αρχίατρος Πέτρος Κ. Φωτιάδης γεννήθηκε το 1968. Εισήχθη στην Στρατιωτική Σχολή Αξιωματικών Σωμάτων (ΣΣΑΣ) και ταυτόχρονα στην Ιατρική Σχολή του Αριστοτελείου Πανεπιστημίου Θεσσαλονίκης το 1986. Έλαβε τον τίτλο Ειδικού Ψυχιάτρου τον Ιούνιο 2002. Έχει μετεκπαιδευτεί στην «Νευροψυχολογική διερεύνηση και θεραπεία ασθενών με ψυχικές και οργανικές - νευρολογικές διαταραχές», Γ΄ Ψυχιατρική κλινική του ΑΠΘ. Είναι Διευθυντής του Ψυχιατρικού Τμήματος Εξωνοσοκομειακής Περίθαλψης ΨΤΕΠ/424ΓΣΝ. Θέματα ειδικού ενδιαφέροντος τόσο σε κλινικό όσο και σε ερευνητικό επίπεδο είναι: η Σχιζοφρένεια, οι διαταραχές του Διπολικού φάσματος, οι Οργανικές Ψυχιατρικές διαταραχές, η Ψυχοφαρμακολογία και τέλος η Στρατιωτική Ψυχιατρική και η Ψυχιατρική των Καταστροφών. Όλα αυτά τα χρόνια έχει παρακολουθήσει περισσότερα από 100 Διεθνή και τοπικά συνέδρια και ημερίδες, σε πολλά από τα οποία ως ομιλητής με θέματα συγκεκριμένου ενδιαφέροντος. Έχει συμμετέχει στη συγγραφή 35 άρθρων και εργασιών, που ανακοινώθηκαν σε αντίστοιχα συνέδρια και ημερίδες. Έχει συμμετάσχει σε διεθνή εκπαιδευτικά προγράμματα και Masterclass, και έχει συνεργασθεί με εταιρείες του χώρου στην ενημέρωση και εκπαίδευση ψυχιάτρων. Έχει εργασθεί στο πρόγραμμα «Ψυχοδιάβαση - Κατευθυντήριες Οδηγίες Ελλήνων Εμπειρογνομόνων για την αντιμετώπιση των ψυχιατρικών διαταραχών», και συγκεκριμένα για την φαρμακευτική αντιμετώπιση της Σχιζοφρένειας. Έχει συνεργασθεί στην μετάφραση βιβλίων της ειδικότητάς του. Έχει συνεργασθεί με το Εθνικό και Καποδιστριακό Πανεπιστήμιο Αθηνών, Τμήμα Νοσηλευτικής στο μεταπτυχιακό πρόγραμμα «Ιατρική των Καταστροφών και Διαχείριση Κρίσεων». Είναι υποψήφιος Διδάκτορας και επιστημονικός συνεργάτης της στη Γ΄ Ψυχιατρική κλινική του ΑΠΘ. Συνεργάζεται με τη Σχολή Πολέμου Στρατού Ή�ρας και την Ανωτάτη Διακλαδική Σχολή Πολέμου του ΓΕΕΘΑ, στην εκπαίδευση αξιωματικών σε θέματα Διοίκησης και Διαχείρισης Stress. Είναι μέλος εθνικών και διεθνών επιστημονικών εταιρειών, σχετικών με το αντικείμενό του, πρόεδρος του κλάδου Στρατιωτικής Ψυχιατρικής της Ελληνικής Ψυχιατρικής Εταιρείας και γραμματέας του κλάδου Πληροφορική & Καινοτόμες Τεχνολογίες στην Ψυχιατρική.

"102 χρόνια από την πανδημία γρίπης του 1918. Τι άλλαξε; Μαθήματα από τον SARS-CoV-2"

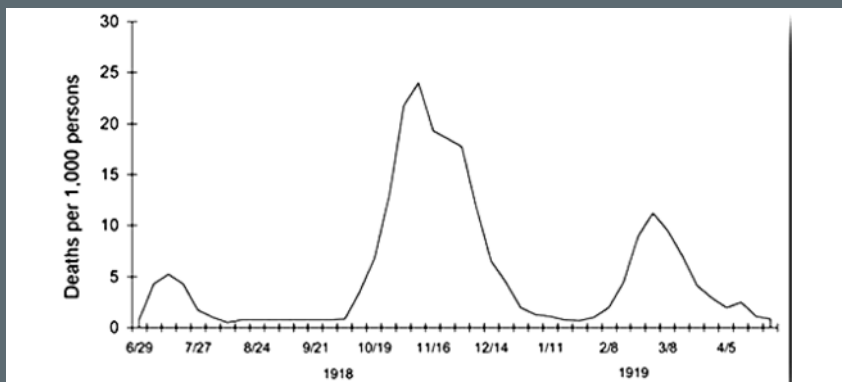
*Άρθρο ομάδας εργασίας Αρχιάτρων του 424ΓΣΝΕ:
Γενικού Αρχιάτρου Καραπιπέρη Δημήτριου,
Δντη Τμήματος Λοιμώξεων και Βιοπροστασίας 424ΓΣΝΕ
και του Αρχιάτρου Καρόζη Κωνσταντίνου,
Επιμελητή Τμήματος Λοιμώξεων και Βιοπροστασίας 424ΓΣΝΕ*

Η πανδημία γρίπης του 1918 υπολογίζεται ότι προκάλεσε το θάνατο σε 50 εκατομμύρια ανθρώπους και νόσησαν περισσότεροι από ένα δισεκατομμύριο σε όλη την υφήλιο. Έγινε γνωστή σαν Ισπανική γρίπη χωρίς να είναι η πηγή προέλευσης και έναρξης της νόσου η χώρα της Ιβηρικής. Αυτό συνέβη γιατί η Ισπανία δε συμμετείχε στον πρώτο παγκόσμιο πόλεμο και τα κρούσματα δηλώνονταν στον ημερήσιο τύπο, ενώ οι εμπόλεμες χώρες δε δημοσίευαν πληροφορίες για την εξέλιξη της νόσου.

Το 1918 ο αιτιολογικός παράγοντας της νόσου ήταν άγνωστος, ο τρόπος μετάδοσης δεν ήταν κατανοητός, δεν υπήρχε καμία διαθέσιμη φαρμακευτική θεραπεία και φυσικά ούτε και διαθέσιμο εμβόλιο για την ενεργητική πρόληψη της νόσου. Στην αυγή της σύγχρονης ιατρικής λιγοστά εμβόλια ήταν διαθέσιμα (τύφου, χολέρας, πανώλης). Η θεραπεία ήταν υποστηρικτική και παρηγορητική (ασπιρίνη, κινίνη).

Οι κοινωνίες των κρατών που συμμετείχαν στον πρώτο παγκόσμιο πόλεμο αντιμετώπιζαν εκτός από την υψηλή νοσηρότητα και θνητότητα της γρίπης, την σημαντική έλλειψη ιατρικού και νοσηλευτικού προσωπικού που υπηρετούσε στα μέτωπα του πολέμου.

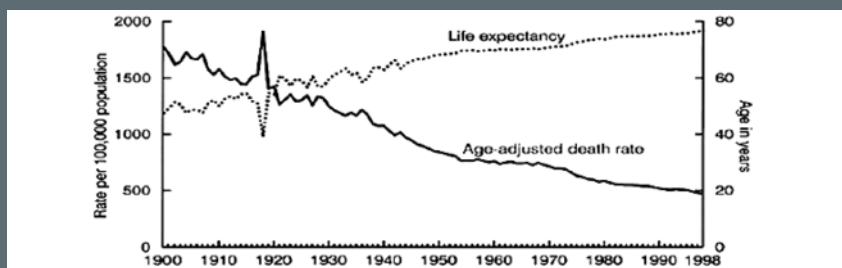
Η πανδημία είχε διάρκεια από το 1918 ως το τέλος του 1919 και η επίπτωση της προκλήθηκε από τρία μεγάλα πανδημικά κύματα με υψηλή νοσηρότητα και θνητότητα (εικόνα 1).

Εικόνα 1

Η γρίπη προκάλεσε το θάνατο περισσότερων από 50 εκατομμυρίων ανθρώπων, πέντε φορές περισσότερους από τους νεκρούς του πρώτου

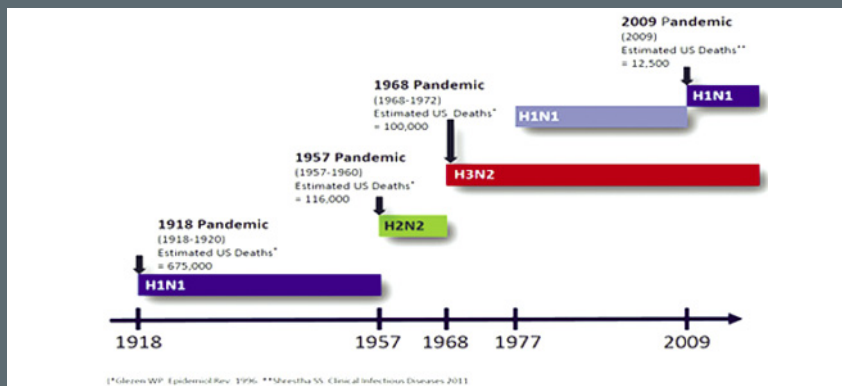
παγκόσμιου πολέμου. Το προσδόκιμο ζωής στις ΗΠΑ κατά τη διάρκεια της πανδημίας μειώθηκε κατά δώδεκα έτη (πριν την πανδημία γρίπης ήταν τα πενήντα έτη και το 1920 στο τέλος της έφτασε τα 38) (εικόνα 2).

Εικόνα 2

Η βιομηχανική ομαδική εργασία και ο συγχρωτισμός των στρατιωτών καθώς και ο πολύ ψυχρός χειμώνας του 1918 βοήθησαν στην μεγάλη εξάπλωση της πανδημίας. Η άνευ προηγουμένου μαζική μετακίνηση στρατευσίμων από τις πόλεις της Ευρώπης στα κέντρα εκπαίδευσης, η καθημερινή άφιξη 10.000 στρατιωτών στη Γαλλία το καλοκαίρι του 1918 και η ελεύθερη μετακίνηση από στρατόπεδο σε στρατόπεδο βοήθησαν στην εξάπλωση της νόσου.

Μόλις το 1951 καλλιεργήθηκε και απομονώθηκε στο εργαστήριο το πανδημικό στέλεχος του ιού της γρίπης του 1918 και παρασκευάστηκε το πρώτο αντιγριπικό εμβόλιο. Μέχρι σήμερα τέσσερις μεγάλες πανδημίες γρίπης έχουν συμβεί (εικόνα 3).

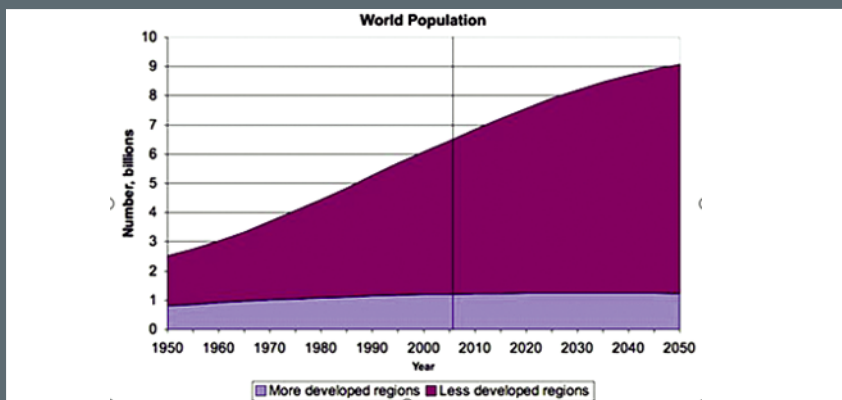

Εικόνα 3

Η ετήσια επίπτωση της γρίπης αποτυπώνεται με 300.000 - 600.000 θανάτους, 3-5 εκατομμύρια νοσηλείες βαριά πασχόντων και περίπου ένα δισεκατομμύριο πάσχοντες. Παρά την αλματώδη πρόοδο της ιολογίας, της μικροβιολογίας, της μοριακής βιολογίας και της γενετικής μηχανικής άλλες παράλληλες αλλαγές συντελούν διατήρηση και εμφάνιση νέων και παλαιότερων λοιμωδών νοσημάτων.

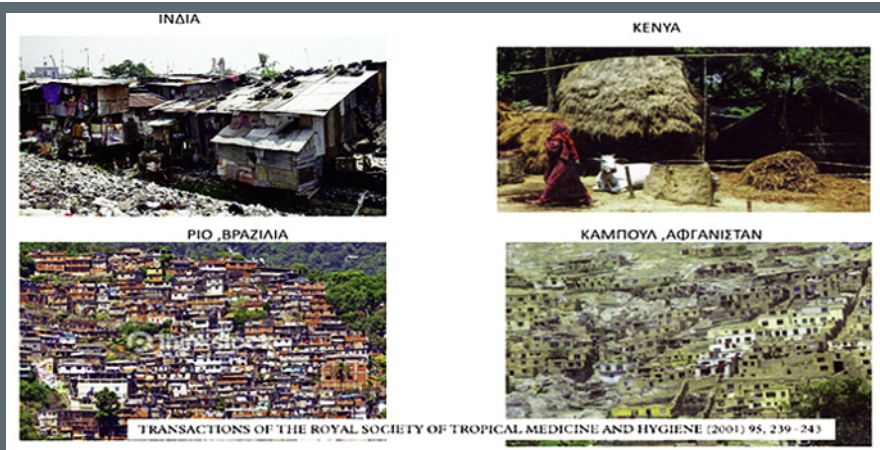
Η αύξηση του παγκόσμιου πληθυσμού που έχει συμβεί μετά το 1800 οφείλεται στην δυνατότητα εξασφάλισης τροφής, στην πρόσβαση σε καθαρό

πόσιμο νερό, στη βιομηχανική επανάσταση, την παραγωγή φαρμάκων και εμβολίων και την παροχή υπηρεσιών και τη βελτίωση των συνθηκών υγιεινής και ασφάλειας.

Εικόνα 4

Οι ανισότητες στην ανάπτυξη των κοινωνιών μεταξύ ανεπτυγμένου και αναπτυσσόμενου κόσμου και η διαβίωση της πλειοψηφίας του πληθυσμού κατά κανόνα στις φτωχές περιοχές του πλανήτη (εικόνα 4) σε συνθήκες εξαθλίωσης (εικόνα 5).

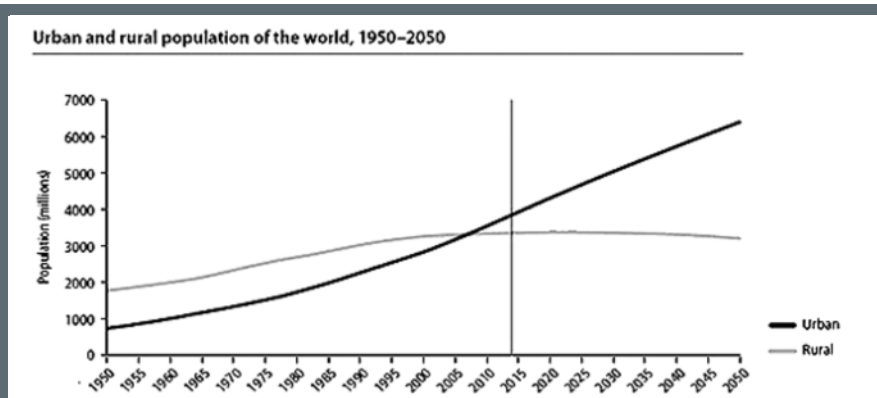

Εικόνα 5

Στην Ινδία παραγκουπόλεις δίπλα σε ποταμούς με επιπλέοντα οικιακά απορρίματα, στις φαβέλες τις Βραζιλίας, στη συμβίωση μαζί με τα ζώα στην Κένυα και τα πυκνά δομημένα πλινθόκτιστα της Καμπούλ στερούμενοι την πρόσβαση σε ύδρευση, αποχέτευση, ηλεκτρικό ρεύμα, τροφή και πρόσβαση σε δομές υγείας και εκπαίδευσης.

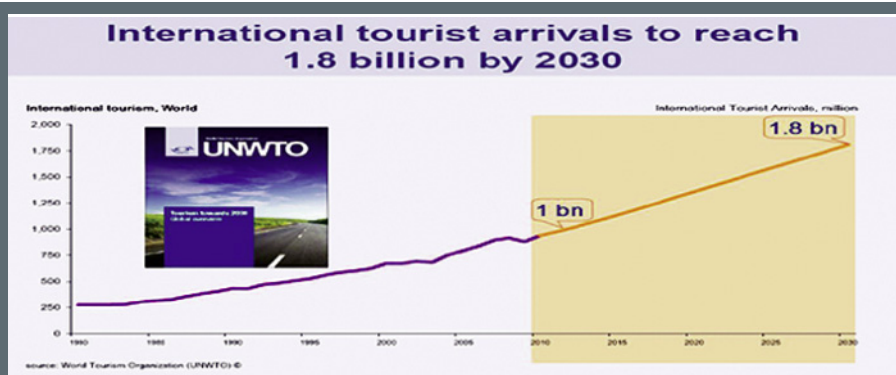
Τα τελευταία πενήντα χρόνια βιώνουμε το θρίαμβο των πόλεων. Ο αστικός τρόπος ζωής επιλέγεται από όλο και περισσότερους ανθρώπους για να ζήσουν. Αυτός ο τρόπος ζωής μας φέρνει αναγκαστικά πιο κοντά. Πολυκατοικίες, μέσα μαζικής μεταφοράς, θέατρα, σινεμά μας φέρνουν εγγύτερα και

καθιστούν την μετάδοση των λοιμωδών νοσημάτων ευκολότερη και μαζικότερη (εικόνα 6).

Εικόνα 6

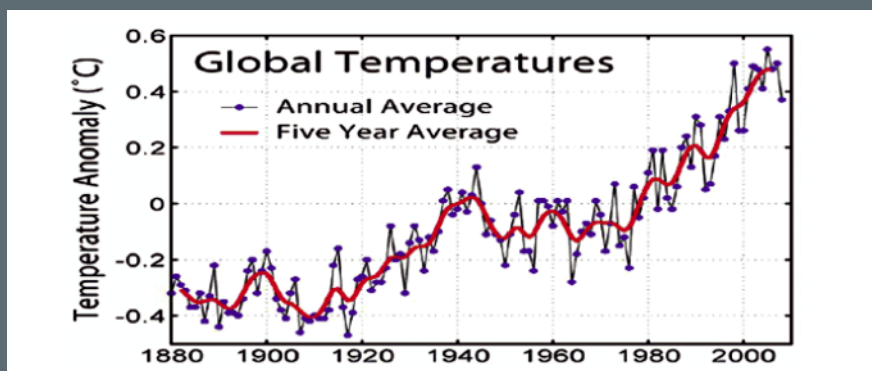
Από τη δεκαετία του 1990 και έπειτα βιώνουμε την αλματώδη άνοδο των αεροπορικών μεταφορών. Τα ταξίδια με το αεροπλάνο έγιναν οικονομικότερα, οι προορισμοί περισσότεροι και ο ετήσιος αριθμός των επιβατών διπλασιάζεται σχεδόν κάθε δεκαετία (εικόνα 7). Το 2030 θα ξεπεράσει το 1,8 δις επιβάτες. Η ευχερής πρόσβαση στις αεροπορικές μεταφορές ανθρώπων και αγαθών καθιστά εύαλτα τα συστήματα υγείας των κρατών στη μετάδοση, διασπορά και ανάδυση νέων και παλαιότερων λοιμωδών νοσημάτων που δεν υπήρχαν στις χώρες προορισμού ή είχαν εξαφανιστεί.

Εικόνα 7

Η ολόκαινος εποχή ή απλώς το ολόκαινο (Holocene), είναι μία γεωλογική εποχή στην ιστορία της Γης, η πλέον πρόσφατη. Αυτή η εποχή άρχισε περίπου 10 ως 12 χιλιάδες χρόνια πριν, και συνεχίζεται μέχρι σήμερα. Η ολόκαινος περιλαμβάνει μέσα στα όριά της ως το σημαντικότερο γεγονός την ανάπτυξη του ανθρώπινου είδους σε ολόκληρο τον κόσμο και τις για πρώτη φορά μεγάλης κλίμακας επιδράσεις του στο γήινο περιβάλλον, με πρώτη χρονικά την υλοτόμηση και καύση των δασών, τα αρδευτικά έργα στην έρημο, το φαινόμενο του θερμοκηπίου. Οι ατμοσφαιρικές ενδείξεις, ανθρώπινων επιδράσεων έχουν ταυτοποιηθεί στη Γη και στα οικοσυστήματά της και περιγράφε-

ται με τον όρο κλιματική αλλαγή. Αυτές οι επιδράσεις μπορούν να θεωρηθούν παγκόσμιας σημασίας για τη μελλοντική εξέλιξη των ζωικών και φυτικών ειδών. Τα προηγούμενα χρόνια της τρέχουσας γεωλογικής περιόδου η θερμοκρασία του πλανήτη ήταν σχεδόν σταθερή με μικρές διακυμάνσεις. Τον εικοστό αιώνα παρατηρήθηκε μια αύξηση της τάξης του 0,6 κελσίου με πρόβλεψη για άνοδο 5 βαθμών κελσίου τα επόμενα 150 έτη (εικόνα 8). Εξαιτίας της ανόδου της θερμοκρασίας είναι δυνατή η μετάδοση ασθενειών μέσω διαβιβαστών (κουνούπια τίγρης) του πυρετού του Δυτικού Νείλου στη χώρα μας από τη στιγμή της εγκατάστασης του συγκεκριμένου είδους κουνουπιού.

Εικόνα 8

Ο κόσμος είναι περισσότερο συνδεδεμένος από οποιαδήποτε άλλη εποχή και οι κόσμοι των ανθρώπων και των ζώων συγκλίνουν. Έτσι οποιαδήποτε αναδυόμενη απειλή της δημόσιας υγείας όσο απομακρυσμένη και αν είναι αποτελεί παγκόσμια απειλή. Τα μικρόβια, οι ιοί και τα παράσιτα μοιράζονται την ίδια εξελικτική πορεία με τους μεγαλύτερους οργανισμούς, επηρεάζουν το φυσικό περιβάλλον, την ανθρώπινη ζωή και ιστορία. Η πρόσφατη πανδημία δείχνει πόσο ευάλωτοι παραμένουμε και πως μπορούμε να αποφύγουμε παρόμοιες πανδημίες στο μέλλον.

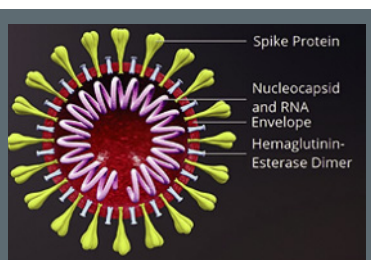
Η ΠΑΝΔΗΜΙΑ SARSCov-2 (COVID-19)

Στην επαρχία Hubei και συγκεκριμένα στην πόλη Wuhan, στην Κίνα, στις αρχές του 2020 εμφανίστηκε συρροή κρουσμάτων πνευμονίας. Τα περισσότερα κρούσματα είχαν κοινή επιδημιολογική έκθεση: μια ψαραγορά της πόλης σε τμήμα της οποίας διεξαγόταν παράνομο εμπόριο ζωντανών άγριων ζώων, υπό μη ελεγχόμενες συνθήκες υγιεινής και με στενή επαφή ανθρώπων και ζώων. Η επικρατέστερη εκδοχή αυτή τη στιγμή είναι ότι ο ιός πέρασε στους ανθρώπους από τις νυχτερίδες, ενδεχομένως με τη μεσολάβηση και κάποιου ενδιάμεσου ξενιστή. Από το σημείο αυτό και μετά ο ιός απέκτησε τη δυνατότητα μετάδοσης από άνθρωπο σε άνθρωπο. Στις 9 Ιανουαρίου 2020 ανακοινώθηκε από τις υγειονομικές αρχές της Κίνας ότι πρόκειται για ένα νέο στέλεχος κορωνοϊού. Κάπως έτσι αρχίζει μια αλληλουχία γεγονότων η οποία θα οδηγήσει στην κήρυξη παγκόσμιου συναγερμού, επηρεάζοντας συστήματα υγείας, κοινωνίες, οικονομίες και εργασιακές σχέσεις οικουμενικά.

Η νόσος Coronavirus 2019 (COVID-19) είναι η ασθένεια που προκαλείται από ένα τον νέο κορωνοϊό (2019-nCoV) και ονομάζεται πλέον σοβαρό

οξύ αναπνευστικό σύνδρομο από coronavirus- 2 (SARS-CoV-2). Αρχικά αναφέρθηκε στον Παγκόσμιο Οργανισμό Υγείας-ΠΟΥ/ World Health Organization-WHO στις 31 Δεκεμβρίου 2019. Στις 30 Ιανουαρίου 2020, ο ΠΟΥ κήρυξε την επιδημία COVID-19 παγκόσμια κατάσταση έκτακτης ανάγκης για την υγεία. Στις 11 Φεβρουαρίου 2020, η ομάδα μελέτης κορωνοϊών της Διεθνούς Επιτροπής Ταξινόμησης Ιών εξέδωσε δήλωση ονοματίζοντας επίσημα τον νέο ιό ως «κορωνοϊό που προκαλεί σοβαρό οξύ αναπνευστικό σύνδρομο coronavirus 2 (SARS-CoV-2)». Στις 11 Μαρτίου 2020, ο ΠΟΥ κήρυξε την COVID-19 παγκόσμια πανδημία. Είναι η πρώτη φορά μετά τη γρίπη H1N1 το 2009 που ο ΠΟΥ προχωρά σε τέτοιο χαρακτηρισμό.

Η εξάπλωση του νέου κορωνοϊού SARS-CoV-2 έχει υπάρξει ραγδαία, τόσο στην κοινότητα όσο και στους χώρους παροχής υπηρεσιών υγείας καταδεικνύοντας τη σημαντικότητα για τα συστήματα υγείας (κάτι που είχε συμβεί και με την επιδημία του SARS). Μέχρι το τέλος Ιουνίου είχαν καταγραφεί παγκόσμια πάνω από 10.000.000 περιπτώσεις και πάνω από 520.000 θάνατοι. Οι χώρες που επλήγησαν περισσότερο είναι οι ΗΠΑ, η Βραζιλία, η Ινδία, η Ρωσία, η Ισπανία, το Ηνωμένο Βασίλειο, η Ιταλία, η Γερμανία και το Μεξικό.

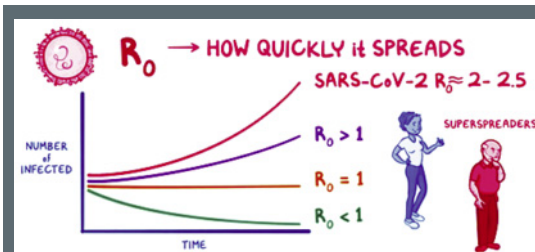
Εικόνα 9

Οι κορωνοϊοί (Εικόνα 9) είναι ομάδα ιών που προκαλούν λοιμώξεις αναπνευστικού ποικίλης βαρύτητας τόσο στους ανθρώπους όσο και στα ζώα. Η ιδιότητα αυτή να προσβάλει ανθρώπους και ζώα κατατάσσει τις λοιμώξεις από κορωνοϊούς στις ανθρωποζωνόσους. Εκτιμάται ότι περίπου το ένα τρίτο των λοιμώξεων ανώτερου αναπνευστικού στον άνθρωπο μπορεί να προκαλείται από κορωνοϊούς.

Η μετάδοση του ιού γίνεται κυρίως με τα σταγονίδια που εκτινάσσονται κατά το βήχα, πταρμό, έντονη ομιλία και εργώδη εκπνοή όπως συμβαίνει και με άλλα παθογόνα του αναπνευστικού συστήματος, συμπεριλαμβανομένης της γρίπης και του ρινοϊού. Τα σταγονίδια εκτινάσσονται αναλόγως της κατάστασης σε απόσταση λίγων εκατοστών μέχρι 2 μέτρα. Ο ιός υπό προϋποθέσεις μπορεί να βρεθεί σε μορφή αερολύματος (aerosol) και να καταστεί λίαν μεταδοτικός. Αυτός ο τρόπος μετάδοσης αφορά κυρίως χώρους παροχής υπηρεσιών υγείας λόγω ιατρικών χειρισμών που προκαλούν αερόλυμα όπως η διασωλήνωση, η νεφελοποίηση φαρμάκων, ενδοσκοπήσεις αναπνευστικού κ.α. Παραμένει ασαφές εάν είναι δυνατή και αερογενής μετάδοση του ιού. Ο ιός επιβιώνει λίγες ώρες έως λίγα 24ωρα στο άψυχο φυσικό περιβάλλον και μπορεί έτσι να μεταδοθεί με την επαφή ατόμου με εκκρίσεις που περιέχουν τον ιό αν ακολουθήσει αγγίξει τα χέρια, τη μύτη, τα μάτια ή το στόμα. Μελέτες διαπίστωσαν ότι το SARS-CoV-2 παρέμεινε ανιχνεύσιμος έως και 72 ώρες σε ορισμένες επιφάνειες παρά τη μείωση της μολυσματικότητας με την πάροδο του χρόνου. Ενδεικτικά αναφέρεται ότι κανένα βιώσιμο σωματίδιο ιού δεν μετρήθηκε μετά από 4 ώρες σε χαλκό, 24 ώρες σε χαρτόνι. Η ανίχνευση του ιού με PCR σε μια επιφάνεια δεν σημαίνει αυτόματα και μολυσματικότητα καθώς με την PCR ανιχνεύονται και τμήματα μη βιώσιμου ιού. Σε μελέτη που χρησιμοποιήθηκε η καλλιέργεια ιού ως μέτρο μολυσματικότητας (και όχι PCR), διαπιστώθηκε ότι ο ιός ήταν πολύ ευαίσθητος σε υψηλή θερμοότητα

(70°C). Σε θερμοκρασία δωματίου και μέτρια (65%) υγρασία, κανένας μολυσματικός ιός δεν θα μπορούσε να ανακτηθεί από έγγραφο ή συσκευές γραφείου μετά από μια περίοδο επώασης 3 ωρών ή από το ξύλο και το ύφασμα από τη δεύτερη ημέρα ενώ σε λείες επιφάνειες, ο μολυσματικός ιός έγινε μη ανιχνεύσιμος από το γυαλί από την 4η μέρα και από το ανοξείδωτο και το πλαστικό από την 7η μέρα. Τέλος διαπιστώθηκε βιώσιμος ιός στο εξωτερικό στρώμα χειρουργικής μάσκας την 7η μέρα σε ποσοστό 0,1% του αρχικού ενοφθαλμισματος. Τα συνήθη απολυμαντικά με βάση το χλώριο είναι πολύ αποτελεσματικά κατά του ιού στο άψυχο περιβάλλον. Για το δέρμα η αντισηψία με αλκοολούχο αντισηπτικό σε συγκέντρωση >70% σε αλκοόλη είναι αποτελεσματική όπως και το πλύσιμο των χεριών με σαπούνι και νερό.

Η περίοδος επώασης της λοίμωξης δηλαδή ο χρόνος από τη στιγμή της επαφής και μόλυνσης με τον ιό έως την εμφάνιση των πρώτων συμπτωμάτων είναι 2-12 ημέρες (μ.ο. 4-7 ημέρες). Ο χρόνος αυτός έχει σημασία στον καθορισμό της διάρκειας της απομόνωσης και παρακολούθησης ατόμων με πιθανή επαφή με ασθενή που πάσχει από COVID-19. Οι ασθενείς με λοίμωξη από SARS-CoV-2 εμφανίζουν τη μέγιστη μεταδοτικότητα όταν εμφανίζουν συμπτώματα, αλλά ενδέχεται να μεταδίδουν και πριν από την έναρξη των συμπτωμάτων ή και εντελώς ασυμπτωματικοί. Ο βαθμός μεταδοτικότητας και η διάρκεια αυτής πιθανώς σχετίζονται με τη βαρύτητα των συμπτωμάτων. Έχουν αναφερθεί περιπτώσεις ασθενών στους οποίους ανιχνεύεται ιός ως και 48 ημέρες μετά την αρχική προσβολή, με τη χρήση PCR. Το Κορεάτικο CDC, διαπίστωσε σε μελέτη ότι ασθενείς που είχαν παρατεταμένη θετικότητα PCR, δεν ήταν μολυσματικοί. Σημαντική παράμετρος κάθε επιδημίας είναι ο βασικός αναπαραγωγικός αριθμός ή δείκτης R_0 δηλαδή ο μέσος αριθμός των επίνουσων που μολύνει κάθε κρούσμα αν δεν ληφθούν μέτρα δημόσιας υγείας και με το σύνολο του πληθυσμού δυνάμενο να νοσήσει (επίνοσο). Αν $R_0 > 1$, η επιδημία εξαπλώνεται, ενώ αν $R_0 < 1$ η επιδημία αποδράμει. (Εικόνα 10) Το R_0 της τρέχουσας επιδημίας εκτιμάται 1,5-3 δηλαδή κάθε κρούσμα του νέου κορωνοϊού SARS-CoV-2 οδηγεί σε 1,5-3 νέα κρούσματα κατά μέσο όρο. Προβληματισμοί δημιουργούνται από 2 υποκατηγορίες πληθυσμών, τους “υπερ-διασκορπιστές” (super-spreaders) και τους ασυμπτωματικούς μεταδότες. Οι μεν πρώτοι μολύνουν πολύ μεγαλύτερο αριθμό επίνουσων, με χαρακτηριστικότερο το παράδειγμα ενός και μόνον clubber που μόλυνε περίπου 85 συνανθρώπους στην Ν.Κορέα και οδήγησε στην ιχνηλάτηση και απομόνωση περίπου 6.500 συνανθρώπων του. Οι δεύτεροι, φίνεται να παίζουν σημαντικό ρόλο στη διατήρηση της πανδημίας αφού αποδεδειγμένα μεταδίδουν τον ιό ανυποψίαστοι, μη έχοντας κανένα σύμπτωμα, με χαρακτηριστικά παραδείγματα τις περιπτώσεις πληρωμάτων των αεροπλανοφόρων Th. Roosevelt & Ch.de Gaulle όπου πάνω από τα μισά από τα θετικά άτομα των πληρωμάτων ήταν τελείως ασυμπτωματικά.

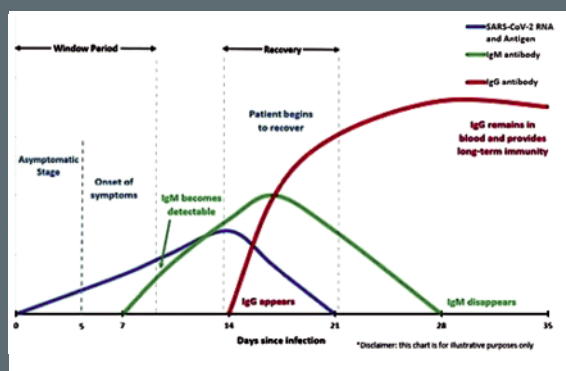
Εικόνα 10

Ομάδες και συμπεριφορές αυξημένου κινδύνου για να νοσήσουν ή και να μεταδώσουν τον ιό είναι οι εργαζόμενοι σε χώρους παροχής υπηρεσιών υγείας, οι ζώντες σε ομαδική διαβίωση (στρατιώτες, ναυτικοί, τρόφιμοι ιδρυ-

μάτων και φυλακών) και οι συχνάζοντες σε χώρους μαζικής κοινωνικότητας (εκκλησίες, θέατρα, κλειστά γήπεδα, συναυλίες, κέντρα διασκέδασης). Ειδικότερα για τους στρατιώτες και ειδικά τους νεοσύλλεκτους υπάρχει ιδιαίτερα τεκμηριωμένη βιβλιογραφία που αποδεικνύει την αυξημένη συχνότητα εμφάνισης αναπνευστικών λοιμώξεων διεθνώς. Ομάδες υψηλού κινδύνου για σοβαρή νόσο είναι οι άνθρωποι με υποκείμενα νοσήματα αναπνευστικού, καρδιαγγειακού συστήματος και οι ανοσοκατασταλμένοι λόγω νοσήματος ή φαρμακευτικής αγωγής.

Τα ακόλουθα συμπτώματα μπορεί να υποδεικνύουν COVID-19: Πυρετός ή ρίγη, βήχας κυρίως ξηρός ή και με πτύελα, δύσπνοια ή δυσκολία στην αναπνοή, κόπωση, μυϊκοί πόνοι ή πόνοι στο σώμα, πονοκέφαλος, πρωτοεμφανιζόμενη απώλεια γεύσης ή οσμής, πονόλαιμος, ρινική συμφόρηση ή καταρροή, ναυτία ή έμετος, διάρροια, δυσφορία ή αναπνευστική δυσχέρεια. Από τις πρώτες μελέτες σειρών περιπτώσεων στην Κίνα φάνηκε ότι ένα μεγάλο ποσοστό περί το 81% ήταν ήπιες λοιμώξεις (απουσία πνευμονίας ή ήπια πνευμονία), το 14% σοβαρές (υποξία, δύσπνοια, >50% συμμετοχή των πνευμόνων εντός 24-48 ωρών), το 5% ήταν κρίσιμες (σοκ, αναπνευστική ανεπάρκεια, πολυοργανική δυσλειτουργία με ανάγκη υποστήριξης σε Μονάδα Εντατικής) και 2,3% ήταν θανατηφόρα. Η συχνότερη σοβαρή μορφή νόσου φαίνεται να είναι η πνευμονία με ή χωρίς αναπνευστική δυσχέρεια.

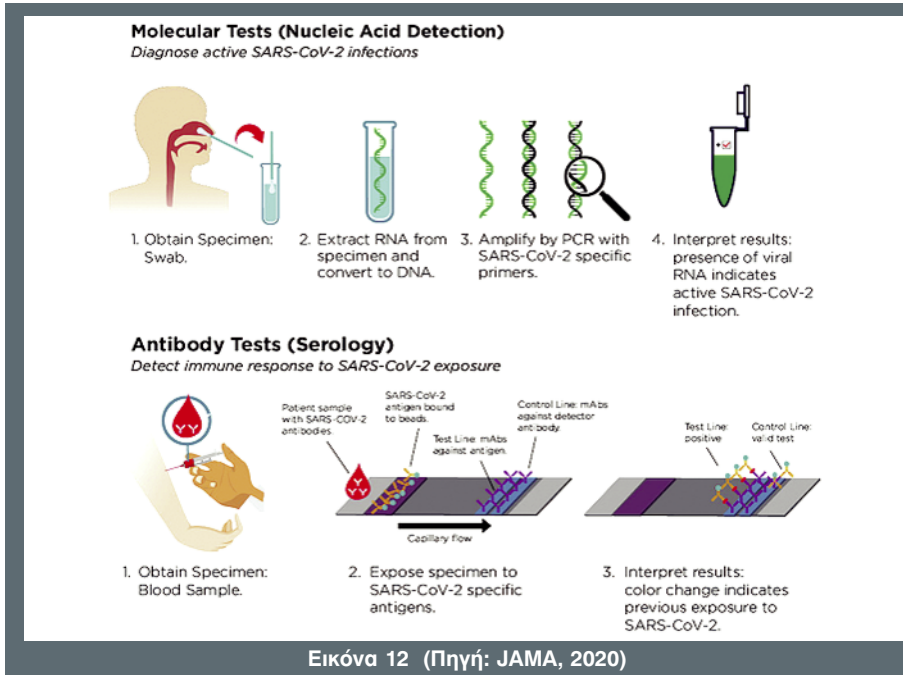
Η διάγνωση της COVID-19 λοίμωξης προϋποθέτει την εγρήγορση των επαγγελματιών υγείας και υποβοηθείται από το επιδημιολογικό ιστορικό, την κλινική εικόνα, τα ακτινολογικά ευρήματα και τις εργαστηριακές εξετάσεις (ρουτίνας, ορολογικές και μοριακές). Καθ' όλη τη διαχείριση των υπόπτων περιπτώσεων όλες οι διαδικασίες πρέπει να γίνονται υπό καθεστώς μέτρων διασφάλισης της δημόσιας υγείας και ειδικότερα των επαγγελματιών υγείας που δυνητικά μπορούν να αποκτήσουν τη λοίμωξη κατά την άσκηση του καθήκοντος και στη συνέχεια να γίνουν εστίες εξάπλωσης της λοίμωξης. Το τίμημα σε ζωές των επαγγελματιών υγείας μέχρι στιγμής είναι ιδιαίτερα μεγάλο. Εφόσον τεθεί υποψία COVID-19 λοίμωξης λαμβάνονται οι κατάλληλες εργαστηριακές εξετάσεις ρουτίνας και διενεργείται ειδικός έλεγχος. Η ανίχνευση του ιού με μοριακές τεχνικές παραμένει μέχρι σήμερα ο ακρογωνιαίος λίθος της τεκμηρίωσης της λοίμωξης. Υπάρχουν πλέον αρκετές μοριακές μέθοδοι αλλά πρέπει να σημειωθεί ότι καμιά δεν προσφέρει 100% ευαισθησία και ειδικότητα. Υπάρχουν περιπτώσεις ψευδώς αρνητικών εξετάσεων και λιγότερο συχνά ψευδώς θετικών. Οι

Εικόνα 11 (Πηγή: JAMA, 2020)

ορολογικές εξετάσεις (με τη χρήση αντισωμάτων) σπανίως βοηθούν στη διάγνωση οξείας λοίμωξης καθώς απαιτείται χρονικό διάστημα >14 ημέρες για να αναπτυχθούν αντισώματα. Η χρήση των αντισωμάτων προτείνεται για επιδημιολογικές μελέτες σε ασυμπτωματικό πληθυσμό, στην προσπάθεια διαπίστωσης της έκτασης της επιδημίας. (Εικόνα 11,12)

Ανοσία. Μεγάλη συζήτηση έχει ανοίξει για την ύπαρξη ή μη ανοσίας και τη διάρκεια αυτής μετά από COVID-19 λοίμωξη. Από τις μέχρι σήμερα ανακοινώσεις ο ιός δεν φαίνεται να καταλείπει ισχυρή ανοσία, ειδικά σε όσους νόσησαν ελαφρά ή ήταν ασυμπτωματικοί. Ακόμα και για αυτούς που νόσησαν βαρύτερα και ανέπτυξαν αντισώματα, δεν έχει καθοριστεί με ακρίβεια η ισχύς και η διάρκεια της προστασίας αυτών. Αυτός είναι και ο λόγος που προσπαθείς δημιουργίας ανοσιακού τείχους με φυσική λοίμωξη απέτυχαν παταγωδώς, οδηγώντας σε αναστροφή αυτών των πολιτικών υγείας στα κράτη που τις επέλεξαν (Ηνωμένο Βασίλειο, Σουηδία)

Εικόνα 12 (Πηγή: JAMA, 2020)

Η θνησιμότητα του ιού δεν είναι γνωστή αυτή τη στιγμή, διότι δεν είναι γνωστός ο πραγματικός αριθμός των κρουσμάτων. Επί των επιβεβαιωμένων κρουσμάτων η θνητότητα είναι 1,5-3%, (μικρότερη από του SARS, αλλά πολύ μεγαλύτερη από της εποχικής γρίπης). Υπάρχουν σημαντικές διαφορές στη θνητότητα μεταξύ χωρών αλλά και μεταξύ περιοχών της ίδιας χώρας ή και διαφορετικών φυλετικών ομάδων της ίδιας χώρας. Υπάρχουν μελέτες που συσχετίζουν την κοινωνικοοικονομική κατάσταση μεταναστών με αυξημένη βαρύτητα νόσου, άρα και συνακόλουθη μεγαλύτερη θνητότητα. Η υπερπλήρωση των συστημάτων υγείας επίσης συμβάλει σημαντικά στην αυξημένη θνητότητα, με χαρακτηριστική την περίπτωση της Ιταλίας. Η ηλικιακή κατανομή των κρουσμάτων μεταβάλλεται κι ενώ στην αρχική φάση της επιδημίας φαίνεται να αφορούσε μεγαλύτερες ηλικίες στα πρόσφατα δεδομένα αναφέρεται μείωση της μέσης ηλικίας προσβολής. Αυτό εξηγείται από τη μεγαλύτερη διαθεσιμότητα των εργαστηριακών εξετάσεων και εξηγεί και τη σταδιακή μείωση της θνητότητας.

Η θεραπεία της λοίμωξης περιλαμβάνει υποστηρικτικά μέτρα και ειδικά φάρμακα κατά του ιού όσο και ανοσοτροποποιητικά. Πρέπει να σημειω-

θεί ότι κανένα δεν έχει μελέτες τεκμηριωμένης ωφέλειας και χρησιμοποιούνται με ειδική άδεια κατόπιν πρόωρων αποτελεσμάτων μελετών. Τα ανθελονοσιακά χλωροκίνη και υδροξυχλωροκίνη έχουν χρησιμοποιηθεί κατά κόρον στην αντιμετώπιση της νόσου, εγείροντας πάντως συζήτηση για την ασφάλεια και αποτελεσματικότητά τους η οποία και συνεχίζεται. Αντιικά φάρμακα όπως το αντιρετροϊκό κατά του HIV λοπιναβίρη /ριτοναβίρη, χρησιμοποιείται με μέτρια αποτελέσματα. Το φάρμακο που έχει δείξει υπεροχή είναι το αντιικό ρεμδεσιβίρη, το οποίο έχει χρησιμοποιηθεί και στην επιδημία Ebola στην κεντρική και δυτική Αφρική με ενθαρυντικά αποτελέσματα. Αντιπαρασιτικά όπως η ιβερμεκτίνη και η νιταζοξανίδη έχουν δοκιμαστεί με όχι τόσο καλά αποτελέσματα. Ανοσοτροποποιητικοί παράγοντες φαίνεται να βοηθούν ειδικά σε σοβαρές μορφές νόσου. Έχουν δοκιμαστεί η Ιντερφερόνη 1β, η τοσιλιζουμάμπη, το ανακινρα, και η κορτιζόνη με ενθαρυντικά αποτελέσματα. Αντιθρομβωτική αγωγή είναι αναγκαία καθώς φαίνεται ότι η μέτρια και σοβαρή νόσος συνοδεύεται από υψηλό κίνδυνο θρόμβωσης. Τέλος έχει δοκιμαστεί η χορήγηση πλάσματος αναρρωνούντων ασθενών με ικανοποιητική απάντηση.

Η επάρκεια των συστημάτων υγείας παίζει καθοριστικό ρόλο στην αποτελεσματική αντιμετώπιση της πανδημίας. Αυτή αφορά προσωπικό, διαδικασίες, εκπαίδευση, υλικά και μέσα ατομικής προστασίας, δομές και κλίνες ΜΕΘ διαθέσιμες και φυσικά πρόσβαση σε φάρμακα και μελλοντικά σε εμβόλια. Έχει αποδειχθεί ότι πολλά συστήματα υγείας κατέρρευσαν από τη μαζική ποσέλευση περιστατικών με αποτέλεσμα την αύξηση της θνητότητας.

Η πρόληψη. Προς το παρόν δεν υπάρχει διαθέσιμο εμβόλιο για το SARS-CoV-2. Υπάρχουν μελέτες σε εξέλιξη για την παραγωγή εμβολίου αλλά η διαθεσιμότητά του εκτιμάται ότι θα αργήσει. Απουσία εμβολίου και ικανοποιητικής ανοσίας αγέλης, η αποφυγή είναι η κύρια μέθοδος αποτροπής. Συνιστώνται τα γενικά μέτρα για την πρόληψη ιογενών αναπνευστικών λοιμώξεων που περιλαμβάνουν τα ακόλουθα:

Πλύσιμο των χεριών με σαπούνι και νερό για τουλάχιστον 20 δευτερόλεπτα. Ένα απολυμαντικό χεριών με βάση το οινόπνευμα μπορεί να χρησιμοποιηθεί εάν το σαπούνι και το νερό δεν είναι διαθέσιμα.

Αποφυγή αγγίγματος ματιών, μύτης και στόματος με άπλυτα χέρια.

Αποφυγή της στενής επαφής με άρρωστους ανθρώπους.

Οι άρρωστοι πρέπει να μείνουν στο σπίτι (π.χ., από την εργασία, το σχολείο).

Ο βήχας και το φτάρνισμα να καλύπτονται με χαρτομάντηλο, το οποίο απορρίπτεται άμεσα στα σκουπίδια.

Τα αντικείμενα και οι επιφάνειες να καθαρίζονται και να απολυμαίνονται τακτικά.

Λήψη μέτρων ελαχιστοποίησης της κοινοτικής εξάπλωσης του COVID-19:

Όλα τα άτομα σε περιοχές με διαδεδομένο COVID-19 θα πρέπει να επαγρυπνούν για πιθανά συμπτώματα λοίμωξης και θα πρέπει να παραμένουν στο σπίτι όσο το δυνατόν περισσότερο, ασκώντας την κοινωνική αποστασιοποίηση κατά την έξοδο από το σπίτι είναι απαραίτητη (διατηρώντας μια απόσταση 2 μέτρων από άλλα άτομα).

Τα άτομα με αυξημένο κίνδυνο μόλυνσης και συγκεκριμένα:

(α) άτομα που είχαν στενή επαφή με γνωστό ή ύποπτο κρούσμα COVID-19

(β) διεθνείς ταξιδιώτες (συμπεριλαμβανομένων των ταξιδιών σε κρουαζιερόπλοιο) από χώρες με αυξημένη μετάδοση θα πρέπει να τηρούν αυξημένες προφυλάξεις.

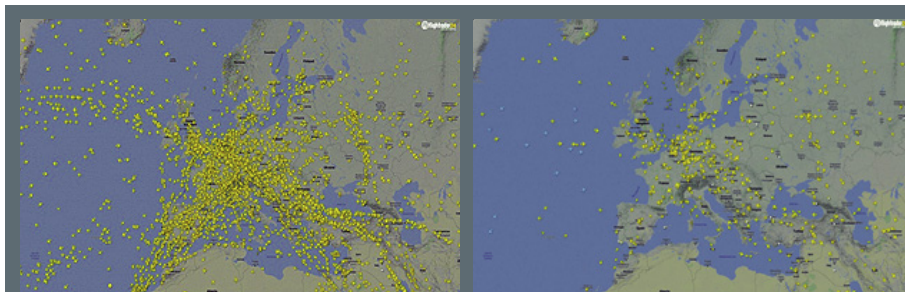
Αυτές περιλαμβάνουν:

- (1) αυτο-καραντίνα για τουλάχιστον 2 εβδομάδες (14 ημέρες) από τη στιγμή της τελευταίας έκθεσης και αποστασιοποίησης (2 μέτρα) από άλλα άτομα
- (2) αυτο-παρακολούθηση για βήχα, πυρετό, ή δύσπνοια με ελέγχους θερμοκρασίας δύο φορές την ημέρα.

Η χρήση μάσκας -απλής χειρουργικής ή υφασμάτινης- πλέον ενδείκνυται λόγω των αποδεδειγμένων πλεονεκτημάτων που προσφέρει. Η μάσκα όταν χρησιμοποιείται σωστά καλύπτοντας τη μύτη, το στόμα και το πηγούνι περιορίζει εκθετικά την εκτίναξη των σταγονιδίων από αυτόν που τη φορά, προστατεύοντας τους γύρω του. Προσφέρει επίσης μικρότερη προστασία σε αυτόν που τη φορά. Με δεδομένη την κυκλοφορία του ιού σε ασυμπτωματικά άτομα καταλαβαίνουμε γιατί η γενικευμένη χρήση μάσκας ειδικά σε χώρους συγχρωτισμού είναι πολύ σημαντική. Οι μάσκες υψηλής αναπνευστικής προστασίας προσφέρουν προστασία σε αυτόν που την φορά και αλλά δεν περιορίζουν τόσο την εκτίναξη σταγονιδίων όταν έχουν και βαλβίδα. Η χρήση τους ενδείκνυται από επαγγελματίες υγείας που προβαίνουν σε χειρισμούς με πιθανότητα δημιουργίας αερολύματος.

Εμβόλιο. Πρέπει να σημειωθεί ότι οι παγκόσμιες προσπάθειες για την ανάπτυξη εμβολίου έναντι του SARS-CoV-2 δεν αναμένεται να επηρεάσουν ουσιαστικά τις προσπάθειες ελέγχου της επιδημίας στο ορατό μέλλον. Αφενός μεν χρειάζονται αρκετοί μήνες για να αναπτυχθεί και να δοκιμαστεί ένα εμβόλιο, ενώ ακόμη κι αν αυτές οι προσπάθειες στεφτούν με επιτυχία, η παγκόσμια ικανότητα παραγωγής ενός πανδημικού εμβολίου είναι ιδιαίτερα αμφίβολο αν μπορεί να καλύψει τον επίνοσο πληθυσμό ακόμη και των ανεπτυγμένων χωρών. Η ελπίδα και επιδίωξη είναι ότι η επιδημία θα περιοριστεί πολύ νωρίτερα από τη στιγμή που θα υπάρχει διαθέσιμο εμβόλιο

Οι συνέπειες της πανδημίας είναι άμεσες στην υγεία του πληθυσμού, μεσοπρόθεσμες ατομικές λόγω επιπλοκών, άμεσες και απώτερες ,κοινωνικές, οικονομικές και ψυχολογικές. Το αντίκτυπο στην παγκόσμια οικονομία είναι ήδη εμφανές με χαρακτηριστικό τον περιορισμό των μετακινήσεων ανθρώπων και αγαθών όπως αυτό απεικονίζεται στην κατακόρυφη ελάττωση των πτήσεων στην Ευρώπη σε ένα μήνα από 7/3-7/4 σύμφωνα με την εφαρμογή flightradar. (Εικόνα 13)

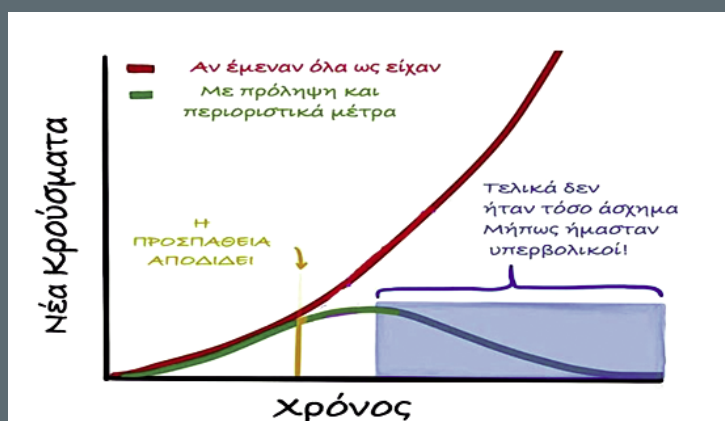

Εικόνα 13

Η αμφισβήτηση. Ο ΠΟΥ με μεγάλη ταχύτητα κήρυξε συναγερμό και κατάσταση πανδημίας. Αυτό οδήγησε πολλές χώρες στη λήψη σκληρών μέτρων με μοναδικό στόχο την προστασία της δημόσιας υγείας έναντι ενός αγνώστου εχθρού, τον οποίο ακόμα και σήμερα, 6 μήνες μετά την εμφάνισή του τον μαθαίνουμε. Αυτό οδήγησε σε κριτική και αμφισβήτηση και κατά την προσφιλή τακτική του ανθρώπου σε θεωρίες συνωμοσίας. Το κίνημα των αντιεμβολιαστών αναθερμάνθηκε και κάθε λογής φήμη διαδόθηκε ραγδαία παίρνοντας με τη σειρά τους κι αυτές μια μορφή επιδημίας, με ραγδαία ταχύτητα εξάπλωσης. Η χώρα μας έλαβε την απόφαση να προχωρήσει σε γενικευμένο lock down το οποίο έχει αποδώσει και δειλά δειλά ανοίγουμε τις πόρτες των σπιτιών μας, των μαγαζιών και αργότερα των συνόρων μας. Δεν έλειψαν και εντός της χώρας οι αντιδράσεις και οι αμφισβητήσεις που με τον καιρό θεριεύουν, παρά την διεθνή αναγνώριση για την επιτυχία των Ελλήνων στην αντιμετώπιση της πανδημίας.

Αντί επιλόγου.....

Όσο αφήνουμε πίσω τις δύσκολες πρώτες εβδομάδες της πανδημίας και εκφραζόμαστε εκ του ασφαλούς, κατακλυσμένοι από πληροφορία και παραπληροφορία, γεννώνται ορισμένοι προβληματισμοί. Είναι γεγονός πως όλες οι πολιτικές πρόληψης, γίνονται θύματα της επιτυχίας τους. ΝΟΜΟΣ. Πρώτα πρώτα τα εμβόλια. Πέτυχαν την εξαφάνιση ορισμένων ασθενειών και λόγω του αποτελέσματός τους τα αποκαλούν κάποιοι αχρεία-στα! Πολλοί νέοι γιατροί δεν γνώρισαν ασθένειες που πλέον τις αποκαλούμε αναδυόμενες (από τον βυθό που τις είχαν καταποντίσει τα εμβόλια-βλέπε ιλαρά, παρωτίτιδα, ερυθρά). Το ίδιο συμβαίνει και με άλλες πολιτικές πρόληψης (αναφέρω χαρακτηριστικά την εξασφάλιση καθαρού νερού με τη χλωρίωση και τις κατηγορίες που δέχεται αυτή). Έτσι και σήμερα, το ότι δεν έχουμε την κατάσταση της Ιταλίας, Ισπανίας, Μ. Βρετανίας, ΗΠΑ δίνει σε πολλούς την πολυτέλεια να κατηγορούν αυτούς που χάραξαν την εθνική τακτική αντιμετώπιση της επιδημίας SARS-2CoV, εκ του ασφαλούς. Όπως πολύ συχνά αναφέρουμε στις διαλέξεις περί εμβολιασμών, αυτά έχουν δώσει τη δυνατότητα να ζουν κάποιοι από αυτούς που τα κατηγορούν. Έτσι και σήμερα έχουν σωθεί κάποιες εκατοντάδες ή χιλιάδες ζωές από την

Εικόνα 14 (Πηγή: Η. Μόσιαλος)

COVID-19 (δεν μπορούμε να απαντήσουμε ευτυχώς ακριβώς, γιατί η στρατηγική της χώρας μετέτρεψε το ερώτημα σε υποθετικό λόγο για το πόσοι ΘΑ πέθαιναν αν δεν είχαμε πάρει τα μέτρα και όχι πόσοι και γιατί πέθαναν) (Εικόνα 14). Και ένας κανόνας δεν έχει εξαίρεση: «ουδείς χειρότερος του ευεργετηθέντος αχάριστος».

Βιβλιογραφικές Πηγές:

1. www.who.int/emergencies/diseases/novel-coronavirus-2019
2. www.cdc.gov/coronavirus/2019-ncov/index
3. www.eody.gov.gr/neos-koronaio-covid-19
4. www.emedicine.medscape.com/article/overview-covid-19

Βιογραφικό Σημείωμα

Γενικός Αρχίατρος Καραπιπέρης Δημήτριος
Διευθυντής Τμήματος Λοιμώξεων και Βιοπροστασίας 424ΓΣΝΕ

Γεννήθηκε στη Νέα Καρβάλη Καβάλας το 1972. Εισήλθε στη Στρατιωτική Σχολή Αξιωματικών Σωμάτων το 1989 και αποφοίτησε το 1995 από το Ιατρικό τμήμα του Αριστοτελείου Πανεπιστημίου Θεσσαλονίκης και τη Στρατιωτική Σχολή Αξιωματικών Σωμάτων, με βαθμό Λίαν Καλώς. Υπηρέτησε ως ιατρός μονάδος στη Σαμοθράκη και την ΤΔ289ΤΠ (1996-1998), ως Δντης Παθολογικής στου 496 ΓΣΝ Διδυμοτείχου (2004-2005), ως επιτελής στην ΧΧΤΘΜ στην Καβάλα (2005-2006) και ως επιμελητής Παθολογικής και Ογκολογικής κλινικής 424ΓΣΝΕ (2006-2009). Ειδικεύτηκε στην Εσωτερική Παθολογία στην Παθολογική κλινική του 424 Γενικού Στρατιωτικού Νοσοκομείου Εκπαιδεύσεως και στη Α' Παθολογική Κλινική του Π.Γ.Ν.Θ ΑΧΕΠΑ (1998-2003), λαμβάνοντας τον τίτλο ειδικότητας παθολογίας κατόπιν επιτυχών εξετάσεων.

Βιογραφικό Σημείωμα

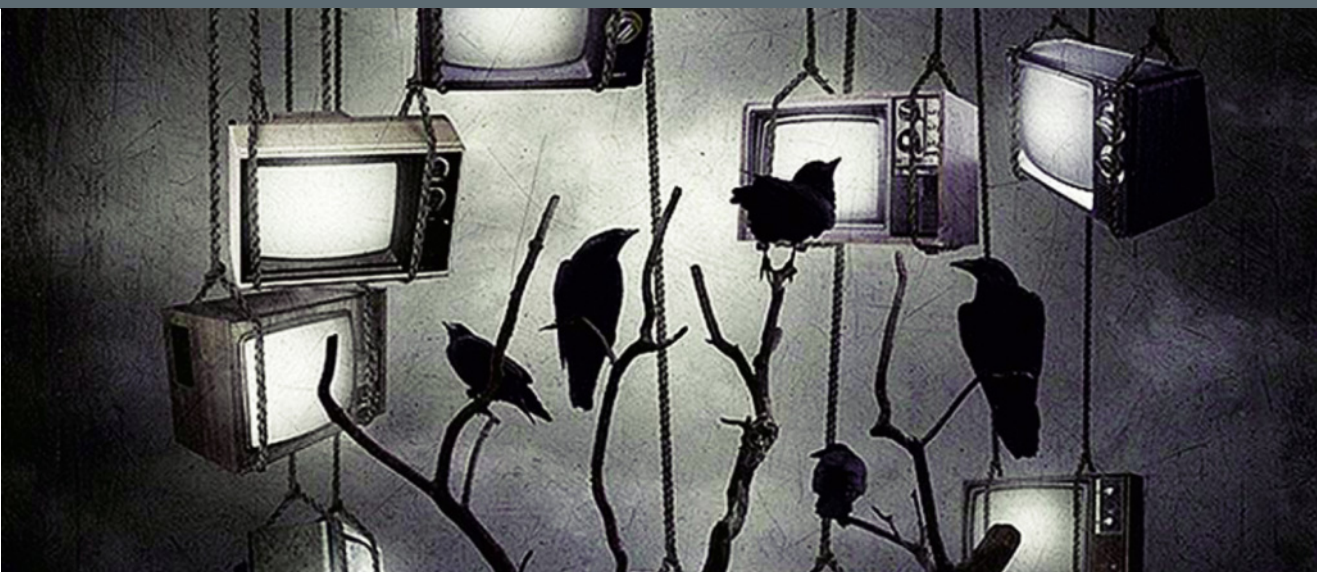

Αρχίατρος Καρόζης Κωνσταντίνος MD
Επιμελητής Τμήματος Λοιμώξεων και Βιοπροστασίας 424ΓΣΝΕ

Αποφοίτησε το 2000 από το Ιατρικό τμήμα του Αριστοτελείου Πανεπιστημίου Θεσσαλονίκης και τη Στρατιωτική Σχολή Αξιωματικών Σωμάτων, με βαθμό Λίαν Καλώς. Ειδικεύτηκε στην Εσωτερική Παθολογία στην Παθολογική κλινική 424 Γενικό Στρατιωτικό Νοσοκομείο Εκπαιδεύσεως και στη Παθολογική Κλινική του Π.Γ.Ν.Θ ΑΧΕΠΑ. Είναι υποψήφιος διδάκτορας του Αριστοτελείου Πανεπιστημίου Θεσσαλονίκης. Μετεκπαιδεύτηκε επί δύο έτη 2016-2017 στο τμήμα λοιμώξεων της Α Παθολογικής Κλινικής του Π.Γ.Ν.Θ ΑΧΕΠΑ. Από το 2017 έως και σήμερα υπηρετεί με το βαθμό του Αρχιάτρου, ως επιμελητής στο τμήμα Λοιμώξεων του 424 Γενικού Νοσοκομείου. Συμμετέχει σε συνέδρια πανελλήνια και διεθνή, δημοσιεύσεις σε ελληνικά και διεθνή περιοδικά.

"Ο δωρεάν υβριδικός πόλεμος κατά της Ελλάδας"

του Ηλία Κουσκουβέλη, Καθηγητή Διεθνών Σχέσεων
Διευθυντή Ινστιτούτου Διεθνών, Ευρωπαϊκών και Αμυντικών Αναλύσεων
πρώην Πρύτανη Πανεπιστημίου Μακεδονίας
www.kouskouvelis.gr, t: @kouskouvelis

Πριν 17 σχεδόν χρόνια, από την διάρκειας μίας ώρας μαγνητοσκοπημένη ανάλυσή μου για την Τουρκία δεν παίχτηκε ούτε ένα λεπτό. Και αυτό γιατί προφανώς ήμουν εκτός του κλίματος ΜΜΕ και πολιτικών για την δήθεν ελληνοτουρκική «φιλία». Ήταν λίγο μετά τη «συμφωνία» του Ελσίνκι...

Ποια ήταν η κεντρική γραμμή της τοποθέτησής μου; Μα φυσικά η προειδοποίηση για την αυξανόμενη ισχύ και επιθετικότητα της Τουρκίας, ιδιαίτερα λόγω της μεγάλης αύξησης του πληθυσμού, της δημιουργίας πολεμικής βιομηχανίας και της απόκτησης οπλικών συστημάτων που εντάσσουμε στην κατηγορία των στρατηγικών όπλων, όπως δορυφόρων, πυραύλων, χημικών, κ.ά.

Η κυρίαρχη άποψη του πολιτικού και επικοινωνιακού συστήματος επεφύλαξε την ίδια συμπεριφορά, της αποσιώπησης ή της αδιαφορίας, και σε άλλες περιπτώσεις. Ίσως η πλέον χαρακτηριστική ήταν η υποβάθμιση του σήματος κινδύνου που εκπέμφθηκε με την μετάφραση και δημοσίευση στα Ελληνικά του βιβλίου του Νταβούτογλου «Το στρατηγικό βάθος», στο οποίο ξεδιπλωνόταν από τότε ολόκληρη η φιλοσοφία της νεο-οθωμανικής εξωτερικής πολιτικής του Ερντογάν. Προσωπικά δε, την ίδια εποχή, είχα επιμείνει στις πυρηνικές φιλοδοξίες της Τουρκίας και του Ερντογάν, καθώς η ανάπτυξη

εργοστασίων πυρηνικής ενέργειας βρισκόταν στο προεκλογικό πρόγραμμα του Κόμματος Δικαιοσύνης και Ανάπτυξης (ΚΔΑ).

Σήμερα τα πράγματα έχουν φθάσει στην αντίθετο άκρο. Έτσι, από την παντελή αδιαφορία για τα θέματα της Τουρκίας, ο μέσος τηλεθεατής εισπράττει, αθροιστικά και σχεδόν ανά κανάλι, τουλάχιστον μισή ώρα ημερήσιας ενημέρωσης για την Τουρκία, για το τι δήλωσε ο κάθε Υπουργός, ο κάθε σύμβουλος του Ερντογάν, ο κάθε βουλευτής, εν τέλει ο οιοσδήποτε Τούρκος ή τι γράφει η κάθε καθεστωτικά ελεγχόμενη εφημερίδα της γείτονος για την Ελλάδα, την αιγιαλίτιδα ζώνη, την ΑΟΖ, τον «Πορθητή» (που θα εκπορθήσει τί;), και πάει λέγοντας. Όλα αυτά, αν μη τι άλλο, ανησυχούν τον μέσο Έλληνα, ο οποίος δεν έχει ούτε την πλήρη εικόνα ούτε απαραίτητως τις γνώσεις για να κρίνει.

Η με αυτήν την συχνότητα επανάληψη των συγκεκριμένων ειδήσεων καταλήγει ακούσια και ουσιαστικά σε υβριδικό πόλεμο κατά της χώρας μας, ο οποίος διεξάγεται δωρεάν και μάλιστα μέσω ημών εναντίον ημών. Διότι ο υβριδικός πόλεμος - σε όποια πηγή και αν ψάξει κανείς - περιλαμβάνει, εκτός των στρατιωτικών, και επιχειρήσεις παραπληροφόρησης, προπαγάνδας, αλλοίωσης των απόψεων και του ηθικού των πολιτών, και, εν τέλει, διαμόρφωση της κοινής γνώμης της αντίπαλης χώρας. Γιατί λοιπόν ο οιοσδήποτε Ακάρ να μην κάνει κάθε μέρα και από μία δήλωση όταν είναι απολύτως βέβαιος ότι αυτή θα αναμεταδοθεί ταχύτατα από τα Ελληνικά μέσα;

Και τι θέλεις να γίνει, θα μου πει κάποιος, να σταματήσει η ενημέρωση; Ασφαλώς και όχι! Τότε;

Πράγματι, οι μεταδιδόμενες ειδήσεις αναφέρονται σε γεγονότα ή δηλώσεις που έγιναν. Ωστόσο, υπάρχουν και πολλά άλλα θέματα που δεν αναμεταδίδονται το ίδιο συστηματικά ή δεν αναδεικνύονται. Δεν ενημερώνονται οι Έλληνες τόσο συχνά για την δεινή χρηματοπιστωτική κατάσταση της Τουρκίας, για τον πληθωρισμό που καλπάζει, για τις επιχειρήσεις που κλείνουν και την αυξανόμενη ανεργία, για τις αποτυχίες του στρατού τους στη Συρία, στο Ιράκ και στην Ανατολική Τουρκία, όπως και για τα φέρετρα των στρατιωτών που επιστρέφουν από εκεί, για το ότι έχουν φύγει τα περισσότερα έμπειρα στελέχη της Πολεμικής τους Αεροπορίας, για το ότι το νέο αεροδρόμιο είναι ημιτελές, για το ότι οι φτηνές αερογραμμές της χρηματοδοτούνται από το κράτος και λειτουργούν στο όριο της πτώχευσης μόνο και μόνο για να προβάλουν την Τουρκία διεθνώς ή ότι, τελικά, η Τουρκία παραπληροφορεί στο θέμα των προσφύγων αφού φιλοξενεί λιγότερο από 2 εκατομμύρια και όχι 3.5 όπως ισχυρίζεται ο Ερντογάν, διεκδικώντας έτσι όλο και μεγαλύτερα κονδύλια από την ΕΕ. Όπως, επίσης, δεν ενημερώνονται για τις αμέτρητες διώξεις που κάθε μέρα και συστηματικά υφίστανται δημοσιογράφοι, πανεπιστημιακοί, επιστήμονες, καλλιτέχνες, δημιουργοί, στρατιωτικοί, δημόσιοι υπάλληλοι, πολίτες άλλων θρησκευμάτων και, εν τέλει, το Οικουμενικό Πατριαρχείο.

Συνεπώς, ρωτάω, με τη σειρά μου, δεν πρέπει να έχει ο μέσος Έλληνας μία πιο ισορροπημένη ενημέρωση και αποτίμηση της κατάστασης; Διότι,

"Ο Υβριδικός Πόλεμος στο Σύγχρονο Πεδίο Μάχης"

του Τχη (ΠΖ) Αντωνίου Σταύρου, Σπουδαστή της 17ης ΕΣ της ΑΔΙΣΠΟ

«Κάθε εποχή έχει τις δικές της μορφές πολέμου, τις δικές της περιοριστικές συνθήκες και τις δικές της προκαταλήψεις» (Clausewitz 1999).

Ο Υβριδικός Πόλεμος, είναι μία σχετικά καινούργια έννοια, η οποία περιγράφει συνοπτικά (έως «θολά») μία μορφή ασύμμετρα εξελισσόμενων, πλην όμως παράλληλα διεξαγόμενων επιχειρήσεων, οι οποίες λαμβάνουν χώρα ταυτόχρονα σε ένα πολυδιάστατο περιβάλλον, με τη ευρεία σύμπραξη συμβατικών αλλά και μη συμβατικών δυνάμεων. Πληροφοριακές επιχειρήσεις, στοχευμένα τρομοκρατικά χτυπήματα, οικονομικός και επικοινωνιακός πόλεμος, διατάραξη της πολιτικής σταθερότητας, συγκεκαλυμμένη δράση εντός της επικράτειας ακόμα και μέσω εγκληματικών οργανώσεων, ευρεία προπαγανδιστική χρήση των μέσων κοινωνικής δικτύωσης, είναι μερικά μόνο από τα στοιχεία που περιγράφουν το ευρύ φάσμα επιχειρήσεων που συμπεριλαμβάνει η συγκεκριμένη μορφή πολέμου, η οποία εν τέλει αποσκοπεί στην επίτευξη ενός συγκεκριμένου πολιτικού αποτελέσματος.

<https://behorizon.org/hybrid-warfare-through-the-lens-of-strategic-theory>

Όπως εύκολα καθίσταται αντιληπτό, ο Υβριδικός πόλεμος είναι για τους στρατιωτικά αδύναμους δρώντες ότι και τα χημικά όπλα, ήτοι «το πυρηνικό οπλοστάσιο των φτωχών», καθώς επιτυγχάνει να αντισταθμίσει σε μεγάλο βαθμό την προφανή έλλειψη «σκληρής» στρατιωτικής ισχύος. Η συγκεκριμένη «άμορφη» μορφή επιχειρήσεων διαθέτει το σαφές πλεονέκτημα της οριζόντιας κλιμάκωσης, της μεταφοράς με άλλα λόγια της επίθεσης από το ένα πεδίο στο άλλο, χωρίς παράλληλα να αποκλείει και την κάθετη μορφή της, με τη χρήση συμβατικών στρατιωτικών μέσων.

Αυτή, όμως, ήταν μόνον η αρχή του φαινομένου, καθώς σύντομα, οι επίσημοι γεωπολιτικοί δρώντες, τα Κράτη, διαπίστωσαν τόσο την αποτελεσματικότητα όσο και την οικονομία σε πόρους, οικονομικούς αλλά και αίματος, που εξασφάλιζε η διεξαγωγή των Υβριδικών επιχειρήσεων. Αναπόφευκτα, λοιπόν, καθώς ο παράγοντας «οικονομία» αποτελεί σταθερά μία από τις σημαντικότερες αρχές σχεδιάσεως, ο Υβριδικός πόλεμος, αναδύθηκε ως μία από τις κύριες απειλές ασφάλειας του 21ου αιώνα και σαφώς διεξάγεται πλέον από κρατικούς και μη δρώντες. Στο ίδιο πλαίσιο, η ραγδαία εξέλιξη της τεχνολογίας και κυρίως η ευκολία-ταχύτητα πρόσβασης στο αχανές πληροφοριακό διαδικτυακό περιβάλλον, λειτούργησαν ενισχυτικά στη κατεύθυνση της ευρείας επιλογής και χρήσης των συγκεκριμένων επιχειρήσεων, οι οποίες πλέον, διεξάγονται ανοικτά και σχεδόν απροκάλυπτα, μέσα στην αρένα του άναρχου Διεθνούς Συστήματος.

Εν κατακλείδι, η στρατηγική επιλογή διεξαγωγής τέτοιας μορφής επιχειρήσεων, με πολύ μικρότερο οικονομικό κόστος (πρακτικά μηδαμινό σε σχέση με το κόστος διεξαγωγής ενός συμβατικού πολέμου) και επιφέροντας συγκριτικά ελάχιστες ανθρώπινες απώλειες, μπορεί να αποδώσει το ακριβές πολιτικό αποτέλεσμα μίας ανοικτής σύρραξης, εκμεταλλευόμενο την σώρευση ασύμμετρων απειλών επί του αντιπάλου. Τα γεγονότα της Κριμαίας, επί της ουσίας απέδειξαν ότι μέσω του Υβριδικού Πολέμου ακόμα και οι Μεγάλες Δυνάμεις μπορούν να επιτύχουν πλήρως τους γεωπολιτικούς τους στόχους, ή να εξασφαλίσουν τις βέλτιστες συνθήκες διαπραγμάτευσης, χωρίς να προκαλέσουν μεγάλες αντιδράσεις τόσο στην Διεθνή Κοινότητα όσο και στο εσωτερικό τους. Ο Υβριδικός Πόλεμος είναι η έμπρακτη μεταφορά της υψηλής στρατηγικής του Sun Tzu, αναφορικά με τη νίκη επί του αντιπάλου, χωρίς να απαιτηθεί η διεξαγωγή μάχης.

Πιθανώς να είναι πολύ νωρίς ακόμα για να κάνουμε κάποια πρόβλεψη για ένα καινοτόμο είδος διεξαγωγής πολέμου. Παρόλα αυτά η σημαντική εισχώρηση της τεχνολογίας, η ανάπτυξη νέων στρατηγικών με την παράλληλη μείωση του αριθμού των συμβατικών στρατιωτικών δυνάμεων και τη μετατροπή τους σε καλά εκπαιδευμένους «σιωπηλούς» στρατούς, όπως οι «little green men»¹ που θα λειτουργούν ως μια μηχανή επίτευξης σκοπών ή αλλιώς ο λεγόμενος πόλεμος δι' αντιπροσώπων «proxy-wars», δείχνει με σαφή τρόπο την απαρχή μιας νέας εποχής στην στρατιωτική Ιστορία (Αμ. & Διπλωματία 2016).

Ωστόσο η ανάγκη παρακολούθησης της εξέλιξης αυτής, δεν επιβάλλει μόνο τη διαμόρφωση αντίστοιχης στρατηγικής από τη Χώρα μας, αλλά και σχεδιασμένες ενέργειες για «Αντι-Υβριδικό Πόλεμο». Μέτρα δηλαδή, που απαιτούνται για την πρόληψη, αλλά και την άμεση αντιμετώπιση αυτής της απειλής και τη δημιουργία ασπίδας προστασίας προς τη νέα και απρόβλεπτη μορφή κινδύνου.

Οπωσδήποτε, η εμφάνιση του υβριδικού πολέμου, δε σημαίνει απαραίτητα και το τέλος του συμβατικού πολέμου, αλλά αποτελεί ένα παράγοντα που οδηγεί σε αναπροσαρμογή του αμυντικού σχεδιασμού των κρατών και των οργανισμών ασφαλείας στον 21ο αιώνα, καθώς οι επιπτώσεις, αν δεν αντιμετωπισθούν κατάλληλα, θα είναι εξαιρετικά σοβαρές.

Θεωρητική Προσέγγιση και Εξέλιξη του Υβριδικού Πολέμου

Ξεκινώντας το συσχετισμό μας με τη Στρατιωτική Στρατηγική, ως προς τον τρόπο δράσης συναντούμε 2 βασικές προσεγγίσεις: την άμεση και έμμεση. Η άμεση προσέγγιση έχει κατεύθυνση προς το Κέντρο Βάρους (KB) του αντιπάλου (που αρκετοί το ταυτίζουν με τις ένοπλες δυνάμεις). Ενώ στην έμμεση προσέγγιση, επιλέγουμε τη γραμμή της μικρότερης αντίστασης, παρακάμπτουμε τα ισχυρά σημεία του εχθρού και εστιάζουμε στη διανοητική και ψυχολογική του αδυναμία.

Αυτός ο συνδυασμός άμεσης και έμμεσης προσέγγισης συνδέεται στενά με την ταυτόχρονη χρήση συμβατικών και μη συμβατικών δυνάμεων στη

1. Έκφραση που χαρακτηρίζει τους στρατιώτες που επενέβησαν στην κρίση της Κριμαίας.

σύγχρονη μορφή των επιχειρήσεων που διεξάγονται σε μια αδιαίρετη γκρίζα ζώνη, μεταξύ ειρήνης και πολέμου λαμβάνοντας το χαρακτηρισμό του υβριδικού πολέμου. Πρόκειται για έναν πόλεμο που μπορεί να τελειώσει χωρίς καν να κηρυχτεί και χωρίς καν να χρειαστεί να βρεθούν οι δυο αντιμαχόμενες πλευρές στο πεδίο της μάχης (Πλατιάς-Κολιόπουλος, 2015).

Η προσπάθεια παράθεσης ενός ορισμού για τον υβριδικό πόλεμο δεν είναι ιδιαίτερα δύσκολη, αλλά θα ήταν ατυχές να ακολουθήσουμε τη διαδικασία και να περιορίσουμε την ασύμμετρη αυτή απειλή σε ένα ορισμό. Ως εκ τούτου, δεν υπάρχει κοινά αποδεκτός ορισμός του υβριδικού πολέμου παγκοσμίως.

Παρ' όλα αυτά η ανάλυση των ορισμών και εννοιών της γενικής εικόνας του υβριδικού πολέμου, περιφέρεται γύρο από τον ίδιο πυρήνα. Ο Frank Hoffman, ο οποίος θεωρείται ο εμπνευστής της θεωρίας της υβριδικής απειλής και του υβριδικού πολέμου, αναφέρει ότι υβριδική απειλή συνιστά «κάθε αντίπαλος ο οποίος εφαρμόζει ταυτόχρονα και σε προσαρμογή μείγμα συμβατικών όπλων, ακανόνιστων τακτικών τρομοκρατίας και εγκληματικότητας, στο ευρύτερο πεδίο της μάχης» (Hoffman, 2009). Φυσικά όλοι αυτοί οι δρώντες μπορεί να υποστηρίζονται ταυτοχρόνως, από κράτη ή νόμιμες επιχειρήσεις, αλλά και μέσα από διάφορες ιδιότητες.

Η εξέλιξη

Η απειλή αυτή του υβριδικού πολέμου δεν είναι κάτι νέο, καινούργιο ή πρωτοφανές. Για παράδειγμα ο Γενικός Γραμματέας της Βορειοατλαντικής Συμμαχίας, κος Γενς Στολτενμπεργκ ο οποίος ανέφερε το «Δούρειο Ίππο» ως το αρχαιότερο δείγμα υβριδικής πρακτικής στην ιστορία. Μετά το τέλος του Ψυχρού Πολέμου και την κατάρρευση της ΕΣΣΔ, κυρίαρχη μορφή ήταν ο συμβατικός πόλεμος. Παρατηρούμε, όμως την τελευταία δεκαετία την αύξηση και επιρροή περισσότερων μη κρατικών δρώντων. Θα λέγαμε, ότι ο τρόπος δράσης και η αποτελεσματικότητα τέτοιων ενεργειών, ήταν αυτά που δημιούργησαν την έντονη ανησυχία των περισσότερων κρατών και οργανισμών, ώστε να εντάξουν στους σχεδιασμούς τους, τόσο την αντιμετώπιση, όσο και τη συμμετοχή των ιδίων, στον πολυμορφικό χώρο του υβριδικού πολέμου.

Φυσικά, η εξέλιξη της τεχνολογίας είναι αυτή που έρχεται να ανατρέψει το πεδίο. Προσβάσιμη και οικονομικά συμφέρουσα σε κάθε χειριστή, κρατικό ή μη. Το διαδίκτυο, ο κυβερνοχώρος, τα σύγχρονα τεχνολογικά μέσα, η παραπληροφόρηση, μπορούν να συνδυαστούν και να επιτύχουν απίστευτα αποτελέσματα. Ακόμα πιο ισχυρή καθίσταται η θέση τους, με την ανωνυμία του χώρου του διαδικτύου, όπου δεν υπάρχουν σύνορα, δεν υπάρχουν ταυτότητες και το βάρος των εξελίξεων μπορεί εύκολα να μετακινηθεί προς τη συμφέρουσα κατεύθυνση.

Εξελίσσοντας την ιδιότητα αυτή της ανωνυμίας, κάποια κράτη ή και οργανώσεις επιλέγουν να διεξάγουν υβριδικές επιχειρήσεις, δια τρομοκρατικών οργανώσεων ή δια αντιπροσώπων, όπως η Hezbollah στον πόλεμο του Λιβάνου 2006, το τελευταίο παράδειγμα στην Κριμαία το 2014, αλλά και το λεγόμενο Ισλαμικό κράτος (ISIS), το οποίο ξεκίνησε ως τρομοκρατική οργάνωση και φιλοδοξεί να δημιουργήσει το δικό του κράτος.

Έτσι μέσα από αυτή την εξέλιξη της εξυπηρέτησης εκατέρωθεν, τρομοκρατικές και άλλες οργανώσεις, αναδύονται σαφώς δυνατότερες, να συμμετέχουν ενεργά η κάθε μία, είτε για εξυπηρέτηση τρίτων ή για τα δικά τους συμφέροντα ή συνδυαστικά.

Το Σύγχρονο Πεδίο Μάχης του Υβριδικού Πολέμου

Ο ειδικός στόχος, κάθε επιτιθέμενου που διεξάγει υβριδικό πόλεμο, είναι να δημιουργήσει αβεβαιότητα και αμφιβολία σε έναν αντίπαλο, να δημιουργήσει μια αίσθηση πολιτικής αστάθειας και οικονομικής ανασφάλειας, να καταστρέψει την ικανότητα του να διαχειριστεί μια κατάσταση προκαλώντας αποσταθεροποίηση στο εσωτερικό του. Σκοπός είναι ο συνδυασμός όσων περισσότερων στοιχείων μεταξύ τους, με την ταυτόχρονη χρήση συμβατικών δυνάμεων (Shelest, 2015).

Ολοκληρώνοντας την αντίληψη της μορφής του Υβριδικού Πολέμου, μπορούμε να απομονώσουμε παραμέτρους κατά τις οποίες ένα σύγχρονο περιβάλλον μάχης διατηρεί γόνιμο έδαφος, για την ανάπτυξη και εξέλιξη ορισμένων εξ αυτών, όπως: Ασύμμετρες απειλές και τρομοκρατία, λαθρομετανάστευση, οργανωμένο έγκλημα, ενεργειακή και οικονομική εξάρτηση, μειονότητες και παραστρατιωτικές οργανώσεις στο εσωτερικό των κρατών, θρησκευτικό φονταμενταλισμό, τον πόλεμο του νόμου (Lawfare) και τέλος τον πληροφοριακό πόλεμο, που ίσως είναι το κυριότερο εργαλείο του υβριδικού πολέμου και φορά στις προσπάθειες επίτευξης στρατηγικών στόχων μέσω πειθούς, χωρίς προσφυγή στη χρήση βίας (Thornton & Karagiannis, 2016). Παράλληλα η πληροφορία είναι χρήσιμη και αναγκαία σε όλα τα επίπεδα. Στο σύγχρονο πληροφοριακό περιβάλλον, η πληροφόρηση, αναπαράγεται και μεταδίδεται χωρίς κανένα φίλτρο, αστραπιαία μέσα από την ταχύτητα του διαδικτύου, σε ολόκληρο τον πλανήτη. Με αυτά τα δεδομένα, η χρησιμοποίηση των πληροφοριακών επιχειρήσεων αποδείχτηκε εξαιρετικός πολλαπλασιαστής ισχύος, σε περιβάλλον υβριδικού πολέμου.

Ένας μεγάλος όγκος των κρίσιμων πληροφοριών διακινείται σήμερα στα πληροφοριακά συστήματα και στα δίκτυα του κυβερνοχώρου. Ένα υποχρεωτικό εργαλείο της τεχνολογίας και του διαδικτύου, άμεσα διαθέσιμο για κάθε «ανάγκη». Υπέρμαχο στοιχείο, η ατιμωρησία, αφού η ανωνυμία κρύβει κάθε κακόβουλη ενέργεια που μπορεί να προέρχεται από οποιοδήποτε σημείο του πλανήτη. Συχνά παρατηρείται ταύτιση των όρων «Πληροφοριακός Πόλεμος» και «Κυβερνοπόλεμος», ωστόσο ο Κυβερνοπόλεμος συνιστά μια πτυχή μόνο του Πληροφοριακού Πολέμου.

Ως ο μεγαλύτερος πυρήνας του «Υβριδισμού», η πληροφορία, εξαρτάται και είναι άρρηκτα συνδεδεμένη με τη συλλογή πληροφοριών, η οποία υλοποιείται με ένα ακόμα στοιχείο, την κατασκοπία. Όπως είναι πλέον γνωστό η «εκ των προτέρων γνώση» (Sun Tzu), μπορεί να πραγματοποιηθεί είτε με την κλασική μέθοδο, είτε με πολλές άλλες σύγχρονες μεθόδους. Δεν θα ήταν καθόλου δύσκολο να αντιληφθούμε τη δυνατότητα συλλογής τους, αφού πλέον ότι μπαίνει στην «πρίζα» είναι σχεδόν άμεσα διαθέσιμο στο κοινό. Αν αναλογιστούμε τη δυνατότητα που υπάρχει από τα μέσα κοινωνικής δικτύω-

σης και τις ελεύθερες πλατφόρμες επικοινωνίας, οι πληροφορίες ψαρεύονται με τόσο ευκολία όσο και τα ψάρια μέσα από ένα ενυδρείο.

Οι ευκαιρίες που παρέχονται από τον επικοινωνιακό πόλεμο και την τεχνολογία πληροφοριών, επιτρέπουν σε οποιονδήποτε να φιλτράρει, να επεξεργάζεται και να μοιράζεται πληροφορίες, εικόνες και βίντεο σε πραγματικό χρόνο (Svetoka, 2016). Εύκολα, λοιπόν, μπορεί ο καθένας να συμπεράνει τη δυναμική των μέσων κοινωνικής δικτύωσης και ΜΜΕ, όπου η επιρροή τους μπορεί να διαμορφώσει το πεδίο.

Από την άλλη μεριά δε, ο ψυχολογικός πόλεμος αντιπροσωπεύει την πλέον ύπουλη μορφή του πολιτικού πολέμου, διότι χρησιμοποιεί όλα τα μέσα με τα οποία φτάνει στον εσώτερο ψυχισμό του ατόμου και επιδρά έτσι στη νοημοσύνη και στην ευαισθησία του. Η προπαγάνδα είναι πολύ βασικό στοιχείο των ψυχολογικών επιχειρήσεων εναντίον του πληθυσμού με μοναδικό σκοπό να κάμψει το ηθικό του στη δημιουργία κλίματος ανασφάλειας, τρόμου και δέους. Η κοινή γνώμη αποπροσανατολίζεται, δεν μπορεί να καταλάβει τι είναι αλήθεια και τι είναι ψέμα (Πασχαλίδης, 2011).

Ένα ακόμη κομμάτι του παζλ παρατηρούμε να συμπληρώνουν οι ασύμμετρες απειλές, οι οποίες τείνουν να μετατραπούν σε καθημερινό φαινόμενο. Μεταξύ άλλων, κύριοι στόχοι τους είναι να πληγεί το ηθικό της κοινωνίας, δημιουργία φόβου και πανικού που επιτυγχάνεται με αιφνιδιαστικά χτυπήματα (Ήφαιστος, 2007). Οι ασύμμετρες απειλές μπορούν να λάβουν διάφορες μορφές. Σε αυτές συμπεριλαμβάνονται οι δράσεις διεθνών και τοπικών τρομοκρατικών ομάδων, το οργανωμένο έγκλημα, η διασπορά των όπλων μαζικής καταστροφής καθώς και ο θρησκευτικός και εθνικιστικός φονταμενταλισμός.

Παρακολουθώντας όμως, τα γεγονότα από μία άλλη οπτική γωνία, στην κατηγορία των «υβριδιστών» εντάσσονται και οι μειονότητες, μαζί με τη μετανάστευση. Η δύο αυτές έννοιες θα λέγαμε ότι έχουν κοινό παρονομαστή, αφού η μετακινήσεις μεταναστών, οδηγούν στη δημιουργία μειονοτήτων, με την πάροδο του χρόνου, με όλα τα θετικά και αρνητικά επακόλουθα. Η μαζική και ανεξέλεγκτη μετανάστευση είναι μια σύγχρονη υβριδική απειλή που δεν εμπεριέχει βία, αποτελεί όμως σοβαρή απειλή μακροπρόθεσμου χαρακτήρα. Η παρουσία αυτών των μειονοτήτων δημιουργεί μια εσωτερική απειλή με κίνδυνο παρέμβασης της γειτονικής χώρας, αλλά και διεκδίκησης εδαφικής αυτονομίας.

Εδώ είναι απαραίτητο να επισημάνουμε τη δυναμικότητα που προσδίδει η οικονομική και ταυτόχρονα η ενεργειακή εξάρτηση, σε επίπεδο υβριδικής απειλής, σε μια εποχή που η ενεργειακή εξάρτηση καθορίζει την πολιτική των κρατών και αποτελεί ικανή και αναγκαία συνθήκη για την επιβίωση του. Η οικονομική διεύθυνση ενός κράτους σε ένα άλλο δημιουργεί σχέσεις εξάρτησης και δίνει τη δυνατότητα άσκησης επιρροής στην κοινή γνώμη.

Ολοκληρώνοντας με τις παραμέτρους του «σύγχρονου υβριδισμού» συμπεραίνουμε ότι, η δυσκολία του καθορισμού μιας υβριδικής σύγκρουσης, εμποδίζει την κατηγοριοποίηση της ως διεθνή ένοπλη σύγκρουση ή απλή

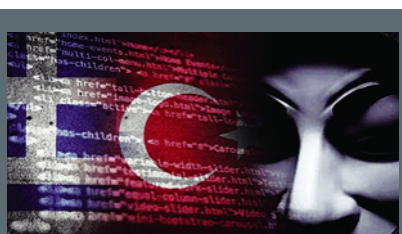
πολιτική αναταραχή. Αυτό δημιουργεί αβεβαιότητα στο νομικό χαρακτηρισμό της σύγκρουσης και δυσκολία στην απόδειξη ότι διαπράττεται κατάχρηση των κανόνων διεθνούς δικαίου. Η χρήση του νομού σαν όπλο, έχει ως στόχο τον κατά το δοκούν χειρισμό του διεθνούς δικαίου με την χρήση νομικών τεχνασμάτων και παραχάραξη ιστορικών παραδειγμάτων (Bachmann & Mosquera, 2016).

Χώρες όπως η Τουρκία προσφεύγει σε διεθνείς συνθήκες και συμφωνίες (που ούτε η ίδια δεν τις αποδέχεται), διαστρεβλώνοντας παντελώς την έννοια και το νόημα τους, ώστε να στρέψει τα φώτα των διεθνών οργανισμών και τρίτων χωρών, στην κατεύθυνση όπου αυτή επιθυμεί, αφήνοντας πάντοτε να νοηθεί ότι όλες οι ενέργειες της, είναι σαφώς νόμιμες.

Ο Τουρκικός Υβριδισμός προς την Ελλάδα

Με αυτό τον τρόπο η Τουρκία του Erdogan, αλλά και γενικά η τουρκική πολιτική, χρησιμοποιώντας σχεδόν, όλες τις προαναφερόμενες μεθόδους, έχει καταφέρει να προπορεύεται σε αρκετούς τομείς. Η διαπίστωση αυτή δεν αποτελεί λεκτική υπερβολή. Είναι σαφές ότι βρίσκεται σε θέση να συνομιλεί και να διαπραγματεύεται με τις μεγάλες δυνάμεις, να έχει λόγο και άποψη σε κάθε ζήτημα σε ολόκληρη την ανατολική Μεσόγειο σε ρόλο περιφερειακής ηγεμονικής δύναμης και να επηρεάζει σημαντικά μεγάλους οργανισμούς (ΟΗΕ, NATO, ΕΕ).

Η Τουρκία έχει ξεκινήσει έναν «υβριδικό πόλεμο» εναντίον της Ελλάδας, όπου ο εμβολισμός του πλοίου στα Ίμια εμφανίζεται ως «ατύχημα», η παραλίγο σύγκρουση με το ιταλικό γεωτρύπανο στην κυπριακή ΑΟΖ «οφείλεται στην κακοκαιρία» και η σύλληψη των στρατιωτικών στο γεγονός ότι «εισήλθαν σε τουρκικό έδαφος». Η Άγκυρα κατόρθωσε να ενισχύσει το φοβικό σύνδρομο της Ελλάδας προβάλλοντας τη σύλληψη τους, με τη «σοκαριστική» εικόνα να καλύπτουν τα πρόσωπά τους σαν κοινοί εγκληματίες. Τη δήθεν διακλαδική άσκηση στο Αιγαίο με την ονομασία «Γαλάζια Πατρίδα», που παραπέμπει σε μία υποτιθέμενη υπερδύναμη και αναδυόμενο περιφερειακό «παίκτη», την προβολή της συνεργασίας της με τις υπερδυνάμεις (αγορά F-35 και S-400), καθώς και τη συνεχόμενη κακοδιάθετη ανάμειξή της στα τεκταινόμενα της Μεσογείου, που όπως πολύ πρόσφατα ανέφερε χαρακτηριστικά ο Τούρκος πρόεδρος «...θα συνεχίσουμε να χαλάμε τα παιχνίδια».

<https://vukentra.com/?p=19088>
(«Κυβερνοπόλεμος» Τουρκίας-Ελλάδας
και «κυβερνοασφάλεια»)

Θα αποτελούσε παράλειψη να μην αναφερθούμε στην ταυτόχρονη ενέργεια της στον Έβρο, με τις μεταναστευτικές ροές να έχουν κατακλίσει τα Ελληνικά σύνορα (και όχι τα Βουλγαρικά), να παραδέχεται δημόσια την παράνομη αυτή πράξη της, χωρίς άμεση αντίδραση από τη διεθνή κοινότητα. Με άλλα λόγια χρησιμοποιεί φανερά και αβίαστα, ένα υβριδικό εργαλείο το οποίο προετοίμαζε με στρατηγικές κινήσεις, για να πλήξει την Ελλάδα και την ΕΕ.

Είναι αξιοπρόσεκτος και ιδιαίτερα σημαντικός, ο τρόπος και οι χρησιμοποιούμενες μορφές, που η Τουρκία επέλεξε και κατάφερε να φτάσει στο σημείο αυτό, μέσα από την ανυποψίαστη Τουρκική προπαγάνδα. Η κουλτούρα και η τουρκική γλώσσα προβάλλεται στα ελληνικά τηλεοπτικά κανάλια, χρησιμοποιώντας τα «αθώα» τουρκικά σίριαλ, ενώ απερίσκεπτα τα ελληνικά Μέσα Μαζικής Επικοινωνίας (ΜΜΕ) «εξυπηρετούν» τα τουρκικά συμφέροντα ως αναμεταδότες τουρκικών προπαγανδιστικών πληροφοριών και ενημερώσεων, χωρίς επεξεργασία και φιλτράρισμα. Στο σημείο αυτό, πρέπει να γίνει η υπενθύμιση ότι το 90% των τουρκικών ΜΜΕ είναι υπέρ της κυβέρνησης. Συνεπώς, διαμορφώνεται μία καθοδηγούμενη εικόνα.

Με δεδομένα τα παραπάνω δεν εκπλήσσει το γεγονός του τουρκικού στρατηγικού οικονομικού πολέμου, της δήθεν καλής γειτονίας, με την ανάπτυξης τουρκικών εταιριών εντός του Ελλαδικού χώρου. Επιχορηγούμενες κρατικές τουρκικές εταιρίες δραστηριοποιούνται στον ελλαδικό χώρο, τουρκικές αερογραμμές να προσφέρουν φτηνές πτήσεις, εργασία σε Έλληνες πολίτες και φτηνούς αεροπορικούς προορισμούς για την Τουρκία.

Πρόκειται για έναν τομέα, στον οποίον το τουρκικό κράτος αποδεδεικνύεται εξαιρετικά εφευρετικό και αποτελεσματικό. Η Τουρκία ακολουθεί, ανεξάρτητα από το ποιο κόμμα βρίσκεται στην εξουσία, μια επεκτατική πολιτική έναντι της Ελλάδας. Το πιστοποιούν τόσο οι δηλώσεις όσο και οι ενέργειές της εδώ και πολλές δεκαετίες.

Συμπερασματικά

Η Ελλάδα, σήμερα, οφείλει να ασχοληθεί σοβαρά με τις υβριδικές απειλές, καθώς η δυσχερής οικονομική θέση της, την καθιστά ευάλωτη. Οφείλει να αντιδράσει ανάλογα και οι ενέργειές της πρέπει να χαρακτηρίζονται από ευελιξία, συνδυασμό των συμβατικών στρατιωτικών δυνάμεων, των δυνάμεων ειδικών επιχειρήσεων, της διπλωματίας, των πληροφοριών, της οικονομίας και της αστυνόμευσης. Τα κράτη και οι συμμαχίες αυτών, όπως το ΝΑΤΟ, βασίζονται σε γραφειοκρατικούς μηχανισμούς, που πολλές φορές δυσχεραίνουν και καθυστερούν τη διαδικασία λήψης αποφάσεων, σε αντίθεση με τους μη-κρατικούς δρώντες. Η Ελλάδα ανήκει στο ΝΑΤΟ και το ΝΑΤΟ καλείται πλέον να αντιμετωπίσει «υβριδικές απειλές» και ως εκ τούτου είναι αναγκαίο να δοθεί έμφαση σε συγκεκριμένους τομείς για την αντιμετώπιση αυτών των απειλών. Η συμμαχία έχει μεγάλες δυνατότητες με 29 κράτη μέλη και την ικανότητα ανταλλαγής μεγάλου κόμβου πληροφοριών. Αυτό όμως που δυσχεραίνει το έργο του είναι η αδυναμία της λήψης άμεσης πολιτικής απόφασης.

Από την άλλη πλευρά, το ΝΑΤΟ και η Ευρωπαϊκή Ένωση, έχουν είκοσι δύο (22) κοινά κράτη μέλη. Δεν μπορούμε φυσικά να παραβλέψουμε το γεγονός ότι τα τελευταία χρόνια έχει σημειωθεί σημαντική κινητικότητα, όσον αφορά την ενίσχυση των κοινών δράσεων των δύο οργανισμών, σε θέματα υβριδικού πολέμου, όμως θα πρέπει να συνεχίσει να λαμβάνει χώρα σε πνεύμα πλήρους διαφάνειας και να μην εξυπηρετεί σκοπιμότητες και μονομερής συμφέροντα.

Παρ' όλα αυτά η Τουρκία συμπεριφέρεται επιθετικά, διότι για διάφορους λόγους νιώθει μεγάλη αυτοπεποίθηση. Κατά τον ίδιο τρόπο θα πρέπει να είναι και η δική μας αντίδραση, μέσα από αναθεώρηση της πολιτικής και στρατιωτικής συνεργασίας, αλλά και την επικαιροποίηση του στρατιωτικού μας δόγματος.

Επίλογος

Έτσι λοιπόν, καταλήγοντας, αυτό που ξεκάθαρα πλέον πρέπει να έχουμε στο μυαλό μας, είναι το γεγονός ότι ο Υβριδικός Πόλεμος κινείται μεταξύ δύο άκρων, αφενός του καθαρού συμβατικού και αφετέρου του πλήρως μη-συμβατικού πολέμου, παίρνοντας διαφορετική κάθε φορά μορφή, ενώ ταυτοχρόνως δημιουργεί ένα παραπέτασμα μεταξύ ειρήνης και πολέμου, μαχητών και αμάχων. Στο παρασκήνιο διεξάγεται ένα άλλος πόλεμος, του οποίου η αρχή και το τέλος δεν είναι ποτέ προσδιορισμένα. Στοχεύει και επιδιώκει να πλήξει τον εσωτερικό ψυχισμό του αντιπάλου, να δημιουργήσει συνθήματα φόβου και πανικού και μέσα από αυτή την αποσταθεροποίηση να κάμψει τη βούληση του λάου για υπεράσπιση της χώρας. Δηλαδή, είναι ένας πόλεμος πρόσφορος στις συνθήκες του σύγχρονου πεδίου μάχης. Φέρνοντας λοιπόν στη σκέψη μας, τον Ελλαδικό χώρο, τα γεγονότα και τις σχέσεις μας με την Τουρκία, θα μπορούσε κάποιος να ταυτίσει όλα τα παραπάνω, με την καθημερινή αντιμετώπιση της «γείτονα» χώρας.

Βιβλιογραφία

Ελληνικά βιβλία - Έντυπα - Αρθρογραφίες

Κολιόπουλος, Κωνσταντίνος. *Η Στρατηγική Σκέψη από την αρχαιότητα έως σήμερα*. Αθήνα: Ποιότητα, 2008

Ήφαιστος Π. «Ασύμμετρες απειλές», 2007, στο <http://infognomonopolitics.blogspot.gr/2012/09/p-ifestos-3082007.html>, πρόσβαση 11 Φεβ 2020.

Πασχαλίδης, Ι., «Ψυχολογικές επιχειρήσεις, προπαγάνδα και μέσα επηρεασμού», 2011 στο <http://ellinikoistologio.blogspot.gr/2011/12/blog-post.html>, πρόσβαση 19 Ιαν 2020.

Πλατιάς, Α., & Κολιόπουλος, Κ., «Η Τέχνη του Πολέμου του Σουν Τσου», Αθήνα: Εκδόσεις Δίαυλος, 2015.

Παντελής, Κ. «Ποιος είναι ο σύγχρονος υβριδικός πόλεμος;», Αθήνα: Κέντρο Διεθνών Στρατηγικών Αναλύσεων, 2015, στο <http://kedisa.gr/roios-einai-osyghronos-ybridikos-rolemos/>, πρόσβαση 03 Φεβ. 2020.

Γιαννακόπουλος, Β., «Κυβερνοπόλεμος: υπαρκτή παγκόσμια ασύμμετρη απειλή», Geostrategy, 2010, διαθέσιμο στο <http://www.geostrategy.gr/pdf/20110102%20.%20Cyberwarfare.pdf>, πρόσβαση 20 Ιαν 2020.

Ξένα βιβλία - Έντυπα - Αρθρογραφίες

Hoffman, F.G., "Hybrid vs. Compound War", *Armed Forces Journal*, October, 2009.

Shelest H., "Hybrid War & The Eastern Partnership: Waiting For A Correlation", *Turkish Policy Quarterly*, 2015.

Svetoka S., "Social Media as a Tool of Hybrid Warfare", Riga: NATO StratCom COE, 2016 διαθέσιμο στο <https://www.stratcomcoe.org/social-media-toolhybrid-warfare>

Thornton, R. & Karagiannis E., "The Russian Threat to the Baltic States: The Problems of Shaping Local Defense Mechanisms", *The Journal of Slavic Military Studies*, 2016.

Cristian Bahnareanu, "The evolution of warfare from classic to hybrid actions", *Strategic Impact* no. 55. 2015

Βιογραφικό Σημείωμα

Γεννήθηκε στην Λευκωσία το 1975 και κατάγεται από τη σκλαβωμένη Πεντάγυια της επαρχίας Μόρφου. Μεγάλωσε στο χωριό Καλιάνα της περιοχής Σολιάς (κοιλιάδα οροσειράς Τροόδους).

Το 1993 φοίτησε στη Στρατιωτική Σχολή Ευελπίδων στη Βάρη (Κορωπίου), όπου και αποφοίτησε τον Ιούνιο του 1997 με τον βαθμό του Ανθυπολοχαγού Πεζικού. Στη συνέχεια αφού ολοκλήρωσε επιτυχώς όλα τα σχολεία του όπλου του, τον Μάιο του 1998 επαναπατρίστηκε στην νήσο Κύπρο όπου και εντάχθηκε στην Εθνική Φρουρά της Κυπριακής Δημοκρατίας. Μέχρι το βαθμό του Ταγματάρχη υπηρέτησε σε όλα τα προβλεπόμενα καθήκοντα συμπεριλαμβανομένης και 8χρονης υπηρεσίας στην Προκεχωρημένη Γραμμή Αντιπαράταξης (ΠΓΑ). Στη συνέχεια υπηρέτησε ως Διοικητής Μονάδας επί τέσσερα χρόνια.

Έχει τιμηθεί με όλες τις προβλεπόμενες διαμνημονεύσεις και μετάλλια στο βαθμό του. Είναι κάτοχος πτυχίου Αγγλικής γλώσσας.

Είναι νυμφευμένος με τη Θάλεια και έχει τρία κορίτσια, την Ανδρεάνα, τη Βερονίκη και τη Ραφαήλια, 15, 13, και 4 ετών αντίστοιχα.

"Εθνική Ασφάλεια και η εξωτερική πολιτική της Ελλάδας με τον αραβικό κόσμο"

του Αντχου ΠΝ Θεόδωρου Κατσουγιαννόπουλου, Μεταπτυχιακού Φοιτητή Νομικής Σχολής ΑΠΘ, Απόφοιτου 16ης Σειράς ΑΔΙΣΠΟ

Η διάσταση της εθνικής ασφάλειας κατά τη σημερινή εποχή μπορεί και πρέπει να θεωρηθεί ως ένα διακύβευμα, το οποίο συναρτάται από ένα σύμπλεγμα παραγόντων. Κι αυτό διότι, η έννοιά της, προσδιοριζόμενη στην ετυμολογική διάσταση του εθνικού συμφέροντος, οροθετείται ως η ανάγκη των Κρατών να περιφρουρήσουν την αυθυπαρξία τους από εξωγενείς κινδύνους. Ωστόσο, στο σύγχρονο διεθνές περιβάλλον η εθνική ασφάλεια διαμορφώνεται σε αρκετές περιπτώσεις στο πλαίσιο των διεθνών Οργανισμών, στους οποίους ένα κρατικό μόρφωμα είναι μέλος. Αυτό δεν σχετίζεται σε καμία περίπτωση με το γεγονός ότι η εθνική ασφάλεια ενός κράτους καθορίζεται από τις υπόλοιπες συμμαχικές χώρες-εταίρους στον διεθνή Οργανισμό, όπου κι αυτές είναι μέλη, «αλλά σύμφωνα με την αντίληψη του Πολιτικού Ρεαλισμού και του Νεό-Ρεαλισμού, αν και τα κράτη επιδιώκουν την εθνική τους ασφάλεια, ωστόσο, δεν εκφράζουν την ανάγκη αυτή πρόδηλα και άμεσα, αλλά μέσα από τους διεθνείς θεσμούς, οι οποίοι αναπτύσσονται μέσα στα πολυμερή εθνικά περιβάλλοντα όπου οι χώρες είναι μέλη».¹ Έτσι, από το σημείο που στο παρελθόν η εθνική ασφάλεια εκφραζόταν -ουσιωδώς και κυρίως- μέσα από τις στρατιωτικές επιχειρήσεις, πλέον και κυρίως μετά το 1990, εκφράζεται μέσα από οικονομικές, κοινωνικές και πολιτιστικές συνισταμένες και δράσεις. Δηλαδή, σε όσους περισσότερους οργανισμούς είναι ένα κράτος μέλος, αυτό αποτελεί και κατά κάποιο τρόπο το εχέγγο, ώστε να ελαχιστοποιηθούν οι εξωγενείς κίνδυνοι και ως εκ τούτου να διασφαλιστεί η εθνική ακεραιότητά του. Άλλωστε με την Συνθήκη της Λισσαβόνας (2009) υιοθετήθηκαν μία σειρά μέτρων που διευρύνουν και ενισχύουν την δυνατότητα συνεργασίας των κρατών-μελών της ΕΕ στον αμυντικό τομέα, αποδεικνύοντας, εκτός των άλλων, και όπως εκφράστηκε μέσω του θεσμικού πλαισίου για την Κοινή Πολιτική Άμυνας και Ασφάλειας που ψήφισε το 1999 στην Κολωνία το Ευρωπαϊκό Συμβούλιο,² ότι η διασφάλιση της ακεραιότητας ενός Κράτους υποβοηθείται από την συνύπαρξή του με άλλες χώρες σε ένα διεθνές Όργανο, το οποίο έχει την «τεχνογνωσία» και τα μέσα να επιβάλλει και να διαμορφώσει ένα ήρεμο εξωγενές περιβάλλον για τις χώρες που υπάγονται θεσμικά σε αυτό.

Το θέμα είναι να δούμε τι γίνεται στην περίπτωση που δύο κράτη, αν και είναι μέλη του ίδιου διεθνούς Οργανισμού, αντιμετωπίζουν μεταξύ τους διακρατικά ζητήματα (όπως λόγου χάρη συμβαίνει στην περίπτωση της Ελλάδας με την Τουρκία ή της Ελλάδας με την Αλβανία που όλες είναι μέλη του ΝΑΤΟ) και κατά πόσο η παρέμβαση του στρατιωτικού οργανισμού «αλλοιώνει» ή ελαχιστοποιεί τη δυνατότητα ενός κράτους να αποφασίσει το ίδιο για τα εθνικά δικάιά του. Επιπρόσθετα, ακόμα ένα καθοριστικό ερώτημα που προκύ-

1. Η. Ηλιόπουλου, (σχ), *Εθνικό Συμφέρον και πολιτική της εθνικής ασφάλειας- θεμελιώδεις έννοιες και στο σύγχρονο διεθνές περιβάλλον*, Διαθέσιμο στο: http://www.elesme.gr/elesmegr/periodika/t36/t36_06.htm (τελευταία πρόσβαση 14 Νοεμβρίου 2019).

2. www.europarl.europa.eu/Υpdf (τελευταία πρόσβαση 14 Νοεμβρίου 2019).

ππει, είναι η σημασία που πρέπει να αποδοθεί στην περίπτωση κατά την οποία μία χώρα- μέλος ενός Διεθνούς Οργάνου διατηρεί ιστορικά άριστες σχέσεις σε διπλωματικό επίπεδο με κράτη, τα οποία, ωστόσο, δεν έχουν αναπτυγμένες διακρατικές σχέσεις με τις υπόλοιπες χώρες- μέλη του Διεθνούς Οργανισμού. Ένα από παράδειγμα είναι οι παραδοσιακά στενές σχέσεις που έχει αναπτύξει η Ελλάδα με το μεγαλύτερο μέρος των αραβικών κρατών, σε αντίθεση με Δυτικές χώρες που, ίσως, και εξαιτίας περισσότερο του φαινομένου της αποικιοκρατίας περασμένων δεκαετιών, αλλά και του φαινομένου της ραγδαίας ριζοσπαστικοποίησης του Ισλάμ, κάθε άλλο παρά αγαστές σχέσεις φέρουν με τα αυτά.³

Με άλλα λόγια, πού αρχίζει και πού καταλήγει η έμμεση (ή και η άμεση) παρέμβαση ενός διεθνούς οργάνου στα εθνικά πράγματα ενός κράτους και κατά πόσο η παρέμβαση αυτή αναγκάζει ή δημιουργεί προβλήματα στην εξωτερική πολιτική και διπλωματία του κράτους αυτού που διατηρεί στενές σχέσεις με χώρες, που ωστόσο, πολλές από αυτές λογίζονται -όχι λίγες φορές- σημειακά (;) εχθροί της πλειονότητας των κρατών της Διεθνούς Κοινότητας;

Σε αυτά τα ερωτήματα έρχεται να δώσει απάντηση το εννοιολογικό περιεχόμενο των μέτρων που υιοθετούνται από ένα κρατικό μόρφωμα στη διαμόρφωση των συνισταμένων για την Εθνική Ασφάλεια, υποδηλώνοντας πολύ απλά το αυτονόητο, ότι δηλαδή ένα κράτος, αν και μέλος Διεθνούς Οργάνου, δεν μπορεί να εξαναγκαστεί από κανέναν να υποκύψει χωρίς διαβούλευση σε αποφάσεις τρίτων, οι οποίες διακυβεύουν ή είναι επικίνδυνες για τα εθνικά δικά του. Οι ενέργειες που θα γίνουν από μία χώρα με απώτερο σκοπό την εξασφάλιση της Εθνικής Ασφάλειας είναι στην πραγματικότητα οι διπλωματικοί, οικονομικοί, ακόμα δε, και οι στρατιωτικοί χειρισμοί της, προκειμένου αφενός να αποφύγει μία στρατιωτική επέμβαση και αφετέρου να διασφαλίσει την εθνική κυριαρχία του. Όταν ένα κρατικό μόρφωμα έχει σχεδιάσει τον τρόπο που θα ενεργήσει, ώστε να διασφαλίσει την Εθνική Ασφάλειά του μπορεί πολύ εύκολα να αποφύγει την άμεση παρέμβαση ακόμα και συμμαχικών κρατών στις εσωτερικές και εξωτερικές, διπλωματικές υποθέσεις του. Και πώς θα σχεδιαστεί όλο αυτό το πλαίσιο της Εθνικής Ασφάλειας μίας χώρας; Όταν η χώρα έχει διαμορφώσει την Εθνική Στρατιωτική και Αμυντική Στρατηγική του, ώστε να διαθέτει τόσο τον αμυντικό εξοπλισμό όσο και τις στρατιωτικές παραμέτρους προκειμένου να αντιμετωπίσει μόνο του έναν εχθρό, ωσάν να μην ήταν μέλος ενός Διεθνούς Οργανισμού. Επίσης, μία ακόμη σημαντική παράμετρος που οδηγεί στην περιφρούρηση της εθνικής ακεραιότητας είναι η συνοχή που υπάρχει στο εσωτερικό περιβάλλον, η οποία εξασφαλίζει την Εθνική Ασφάλεια ακόμα και στις περιπτώσεις μεταβολών κοινωνικής, οικονομικής ή και δημογραφικής φύσης. Ένα από παράδειγμα, είναι η αθρόα μετανάστευση εθνοτικών και θρησκευτικών ομάδων σε διάφορα εθνικά περιβάλλοντα και η επίδραση που έχει η εγκατάσταση αυτή για την Εθνική Ασφάλεια των χωρών που δέχονται μεταναστευτικό/προσφυγικό πληθυσμό. Αν ένα κράτος έχει διαμορφώσει το πλαίσιο, μέσα στο οποίο οι πολίτες του συνεχονται με ισχυρούς δεσμούς, ό,τι και να συμβεί σε εσωτερικό επίπεδο, δεν θα εξαναγκάσει το κρά-

3. Άννα Ιακ. Κωνσταντινίδου, 2019, *Ισλάμ και το ενεργειακό ζήτημα στη Νοτιοανατολική Μεσόγειο*, Θεσσαλονίκη: Κ&Μ Σταμούλη / Ιωάννης Αρχ. Χαρπαντίδης.

τος να εκχωρήσει στοιχεία από την εθνική κυριαρχία του. Και η τρίτη συνιστάμενη που συμβάλλει στην Εθνική Ασφάλεια είναι, όταν η χώρα έχει σχεδιάσει την Πολιτική της Εσωτερικής Ασφάλειάς του, δηλαδή έχει δημιουργήσει τους κατάλληλους μηχανισμούς, ώστε να μην υπονομεύεται από ομάδες που ζουν στο εσωτερικό περιβάλλον της.⁴ Και επειδή αυτός ο τελευταίος παράγοντας μπορεί να δεχτεί παρερμηνεία, εννοείται εδώ, πως εάν ένα κράτος σέβεται και νομοθετεί για τη διαφορετικότητα που διαβιώνει στον εσωτερικό ιστό του, τότε ελαχιστοποιεί τον κίνδυνο εσωτερικών υπονομευτικών τάσεων. Στη βάση αυτή, όπως περιγράφηκε ανωτέρω, μία χώρα δεν χάνει την υπόστασή της, καθώς υιοθετώντας κατάλληλους «μηχανισμούς», έχει το δικαίωμα να ενεργήσει αυτοβούλως και να θέσει τα όρια στην «παρεμβατικότητα» που μπορεί να έχει από τον Διεθνή Οργανισμό ή τους Διεθνείς Οργανισμούς, στους οποίους είναι μέλος. Ενδεικτικό παράδειγμα, είναι η χώρα μας, η οποία κατά την χρονική περίοδο 2004-2008, προκειμένου να βρίσκεται μέσα στο «διεθνές παιχνίδι» και να θεωρείται χώρα με ισχύ, μετά τους οικονομικούς κλυδωνισμούς που άρχισε να βιώνει με το πέρας των Ολυμπιακών Αγώνων του 2004, αν και μέλος του NATO, σύναψε συμβάσεις για την προμήθεια αμυντικού εξοπλισμού από το ρωσικό κράτος, ώστε υπό τη βάση αυτή να έχει την ευχέρεια της διαρκούς ανανέωσης των στρατιωτικών μέσων της με σύγχρονο (για την εποχή), φθηνό και αξιόπιστο υλικό. Και σε καμία περίπτωση, η στάση αυτή της Ελλάδας δεν μπορεί και δεν πρέπει να θεωρηθεί ως διπολική απέναντι στο NATO και τους Ευρωπαίους εταίρους της, καθώς υποδηλώνει την αναγκαιότητα επιβιώσής της σε ένα διεθνές περιβάλλον, όπου η ισχύς ενός Κράτους περιχαράκωνεται και προσμετράται στα αμυντικά μέτρα.

Όσον αφορά τώρα την εξωτερική πολιτική της Ελλάδας με τον αραβικό κόσμο, αυτή είναι γνωστή και παραδοσιακά ιστορική. Τη σημερινή εποχή, με τη συνεχόμενη μετανάστευση εθνικών και θρησκευτικών ομάδων από τη Μέση Ανατολή, αυτές οι στενές σχέσεις που έχει δημιουργήσει το κράτος μας με την πλειονότητα των αραβικών χωρών, αποτελεί μία ισχυρή αφορμή, ώστε η χώρα μας να διαδραματίσει καθοριστικό ρόλο στην βελτίωση και ενδεχομένως στην εξομάλυνση των σχέσεων ανάμεσα στη Δύση και σε πολλά από τα ανατολικά περιβάλλοντα, σε συνάρτηση με την έξαρση των τρομοκρατικών χτυπημάτων που αντιμετωπίζουν πολλά δυτικά κράτη από μουσουλμάνους εποίκους/μετανάστες. Αυτό που πρέπει να καταθέσουμε είναι δύο πράγματα: **α.** Η σχέση που αναπτύσσεται μεταξύ μετανάστη και χώρας-υποδοχής εξαρτάται τόσο από το πολιτισμικό και κοινωνικό επίπεδο του μετανάστη/πρόσφυγα όσο και από το πόσο ανεκτικό μπορεί να είναι ένα κρατικό/κοινωνικό περιβάλλον με το εθνικά ξένο. Κοινωνιολογικά έχει αποδειχθεί, ότι χώρες με πολιτισμικό υπόβαθρο είναι πιο ανεκτικές απέναντι στο εθνολογικά ξένο σε σχέση με άλλες που, αν και οικονομικά αναπτυγμένες, επειδή συγκροτήθηκαν σε ύστερους χρόνους και σχημάτισαν εθνική ταυτότητα με βάση κοινωνικούς ή οικονομικούς παράγοντες (λ.χ. Μ. Βρετανία, Βόρειες Χώρες), είναι περισσότερα επιφυλακτικές με το εθνολογικά ή θρησκευτικά ξένο⁵. **β.** Μία δεύτερη

4. Μαριλένα Κοππά, 2017, *Η κοινή πολιτική άμυνας και ασφάλειας*, Αθήνα: Πατάκη, καθώς και στο Η. Ηλιόπουλου, (γχ), *Εθνικό Συμφέρον και πολιτική της εθνικής ασφάλειας- θεμελιώδεις έννοιες και στο σύγχρονο διεθνές περιβάλλον*, Διαθέσιμο στο: http://www.elesme.gr/elesmegr/periodika/t36/t36_06.htm (τελευταία πρόσβαση 14 Νοεμβρίου 2019).

5. Micheline R. Ishay, 2008, *Η Ιστορία των δικαιωμάτων του Ανθρώπου- από την Αρχαιότητα ως την εποχή της Παγκοσμιοποίησης*, Αθήνα: Σαββάλας.

πτυχή είναι η θέση που είχε μία χώρα κατά την ιστορική περίοδο του αποικιοκρατισμού.⁶ Ωστόσο, επειδή η μετανάστευση δεν αποτελεί το κύριο μέρος της παρούσας εισήγησης, ώστε να αναλυθεί κοινωνιολογικά, αυτό που μπορούμε να πούμε είναι, ότι είναι ένα πολυπαραγοντικό φαινόμενο, καθώς εκτός από τις αιτίες και τις αφορμές κάτω από τις οποίες γίνεται, έχει να κάνει και με ζητήματα πολιτικής φύσης.

Οι Έλληνες είχαν ανέκαθεν αναπτύξει στενές σχέσεις με χώρες της Μέσης Ανατολής και της Βορείου Αφρικής, καθώς αφενός όταν είχαν κατά το παρελθόν μεταναστεύσει στα περιβάλλοντα αυτά, δεν είχαν συμπεριφερθεί ως αποικιοκράτες, αναπτύσσοντας στενές σχέσεις με το γηγενές στοιχείο, αφετέρου κατά τους αραβοϊσραηλινούς Πολέμους, αλλά και χρονικά μεταγενέστερα είτε διατηρούσαν ουδέτερη στάση είτε στάθηκαν στο πλευρό των Αράβων, όσον αφορά κυρίως με το Παλαιστινιακό Ζήτημα.⁷ Ακόμα και τώρα, που οι περισσότερες χώρες της Δύσης διατηρούν μία εχθρική στάση ως προς τους μεταναστευτικούς πληθυσμούς από τη Μέση Ανατολή, η Ελλάδα, αντίθετα, όλους αυτούς τους πληθυσμούς προσπαθεί σε μεγάλο βαθμό να τους ενσωματώσει στον κρατικό ιστό της παρά τα προβλήματα που η ίδια αντιμετωπίζει ως κράτος. Και τα προβλήματα που αντιμετωπίζει, κάθε άλλο παρά σχετίζονται στην πραγματικότητα, από την διακύβευση της εθνικής ασφάλειας, αλλά δεν πρέπει να ξεχνάμε, ότι το ελληνικό κράτος ακόμα δεν έχει συνέλθει από τη αβεβαιότητα που ζούσαν σε κοινωνικό και οικονομικό επίπεδο οι Έλληνες πολίτες για δέκα συναπτά έτη. Όλη αυτή η απογοήτευση που έχουν οι Έλληνες απέναντι στο κράτος τους είναι φυσικό και εύλογο, να δημιουργεί ακόμα και ακραίες συμπεριφορές. Το αν οι Έλληνες είναι εθνικιστές θα πρέπει να το εξετάσουμε υπό το πρίσμα των συμπεριφορών και αντιδράσεών τους, όταν τη δεκαετία του 1990 δέχτηκε η χώρα μας μεγάλο κύμα μεταναστών από τις πρώην κομμουνιστικές χώρες, και αναλογιζόμενοι πώς είχαν αντιδράσει το 1923, όταν στο ελλαδικό περιβάλλον που είχε τα ανάλογα κοινωνικά και οικονομικά χαρακτηριστικά με το σημερινό συνέρρευσαν οι χιλιάδες των ομοεθνών προσφύγων. Σε ποια από τις δύο περιπτώσεις που αναφέρθηκαν εκφράστηκαν οι γηγενείς με πιο ακραίο τρόπο; Τη δεκαετία του 1990 ή τη δεκαετία του 1920;

Για να κατανοηθεί ο ρόλος που σήμερα διαδραματίζει το ελληνικό κράτος στα διεθνή πράγματα και κατά πόσο οι ισχυρές σχέσεις του με τις αραβικές χώρες αποτελούν γνώμονα για την επίτευξη της ασφάλειας στην ευρύτερη περιοχή, είναι επιβεβλημένο να γίνει μία σύντομη ιστορική ανασκόπηση που αποδεικνύει έμπρακτα, ότι οι σχέσεις Ανατολής και Δύσης διαμορφώθηκαν στη βάση οικονομικών συμφερόντων για ενεργειακά ζητήματα. Η αναδιάρθρωση των κύριων παιχτών στην ευρύτερη περιοχή εδράζεται σε ένα σύμπλεγμα παραγόντων με κυριότερο εξ αυτών, τα συμφέροντα που διαμορφώνει ένα κράτος κατά την εκάστοτε χρονική περίοδο.

Μετά την Πτώση του Υπαρκτού Σοσιαλισμού τη δεκαετία του 1990 και το τέλος του Ψυχρού Πολέμου, η Δύση με την Ανατολή, οι οποίες εκφράζουν

6. Roy Olivier, 2006, *Το Παγκοσμιοποιημένο Ισλάμ*, Αθήνα: Scripta.

7. Άννα Ι. Κωνσταντινίδου, 2017, *Ο ρόλος της Ελληνικής Παροικίας στην Αίγυπτο- η Έξοδος και το Αιγυπτιακό Ζήτημα*, Θεσσαλονίκη: Κ & Μ Σταμούλη.

σε πολιτική, οικονομική και κοινωνική διάσταση δύο διαφορετικούς Κόσμους, έπρεπε να βρουν ένα νέο σημείο αντιπαράθεσης, προκειμένου να συνεχίζουν να νοσηματοδοτούν με την παρουσία τους στο παγκόσμιο «γίγνεσθαι» αυτή τη δομική διαφοροποίηση που ανέκαθεν είχαν μεταξύ τους. Και παρά το γεγονός, ότι πλέον τα κράτη δεν έχουν -τυπικά- εχθρούς, αλλά οικονομικούς και πολιτικούς συμπορευτές, η αλλαγή «στρατοπέδων» -ανάλογα με τα εκάστοτε συμφέροντά τους- αυτομάτως, οριοθετεί τις χώρες στο συνασπισμό που θέλουν να παραμείνουν: της Ανατολής ή της Δύσης. Αυτοί οι δύο Κόσμοι παρά τις μεταξύ τους αντιθέσεις, ποτέ δε θα μπορέσουν να τεμνηθούν.

Όταν το 1989 «έπεφτε» το Τείχος του Βερολίνου, «γκρεμιζόταν» -φαινομενικά και μόνο, όπως ταυτόχρονα χρονικά αποδείχτηκε- η διαφοροποίηση του «πλούσιου Βορρά από το φτωχό Νότο» ή μάλλον -για την ακρίβεια των λεγομένων- η ισχυρή Δύση από την υπό ανάπτυξη Ανατολή κι αυτό έγινε εμφανές με τον *Πόλεμο του Κόλπου*. Το πεδίο της αντιπαράθεσης ανάμεσα σε αυτούς τους δύο διαφορετικούς Κόσμους συνέχιζε να αποτελεί η περιοχή της Νοτιοανατολικής Μεσογείου κι όχι άδικα, καθώς το συγκεκριμένο γεωγραφικό κομμάτι παρουσίαζε και παρουσιάζει ενδιαφέρον τόσο από άποψη γεωπολιτική όσο και από οικονομική. Η εκμετάλλευση της ενέργειας και των ενεργειακών πόρων ήταν -και συνεχίζει να είναι- συνυφασμένη με την επιστημονική, τεχνολογική και οικονομική πρόοδο των κοινωνιών, πόσω δε μάλλον κατά τη σημερινή εποχή που το περιβάλλον και η σημασία που διαδραματίζει για τα αναπτυγμένα κράτη, καθίσταται κύριο θέμα στο πορτφόλιο των διασκέψεων των Διεθνών Οργανώσεων και Παγκόσμιων Οργανισμών. Εκτός, όμως, από το γεγονός, ότι η ευρύτερη μεσογειακή περιοχή παρουσιάζει ιδιαίτερο πολιτικό-οικονομικό ενδιαφέρον, το πεδίο των συγκρούσεων κάθε φορά είναι ένα και μοναδικό, δηλαδή οι χώρες της Εγγύς και Μέσης Ανατολής κι αυτό διότι, οι πολιτικό-πολιτισμικές συνθήκες των κοινωνιών αυτών ευνοούν στην παγίωση αυτής της κατάστασης, η οποία -στην πραγματικότητα- πριμοδοτεί τα συμφέροντα των ισχυρών κρατών εκατέρωθεν των δύο γεωγραφικών οριζόντων, της Ανατολής και της Δύσης.

Στο σημείο αυτό που οφείλουμε να μείνουμε και να τονίσουμε είναι, ότι κάθε φορά που οι χώρες του αραβικού Κόσμου αισθάνονταν εγκλωβισμένες στα δυτικά συμφέροντα, κατέφευγαν με οποιοδήποτε μέσο και τρόπο στις πολιτισμικές αρχές και τις παραδόσεις τους, θεωρώντας ότι με τον τρόπο αυτό θα προστατέψουν αφενός την κοινωνική αυθυπαρξία του εσωτερικού τους κατεστημένου από το δυτισμό και αφετέρου τον ορυκτό πλούτο τους που εγγυόταν την οικονομική ανάπτυξη της Πολιτείας τους. Το αυτό συνέβη και με το *Ιράκ*. Η εν λόγω χώρα ως σιιτική κοινωνία θεωρητικά ήταν ένα φιλελεύθερο περιβάλλον, συγκριτικά με τα υπόλοιπα σουνιτικά κράτη του Κόλπου και ευρύτερα της Ανατολής. Οι πετρελαϊκές εταιρείες δυτικών συμφερόντων που είχαν εγκατασταθεί, ήδη, από τη δεκαετία του 1960, διοχέτευαν στην ιρακινή αγορά μεγάλο «όγκο» πετροδολαρίων κι αυτό είχε ως συνέπεια, οι εκάστοτε κυβερνήσεις να χρησιμοποιούν «κατά το δοκούν» τα δυτικά συμφέροντα που εξαπλώνονταν στην περιοχή. Αυτό φάνηκε ιδιαίτερα κατά τη διάρκεια διακυβέρνησης του Σαντάμ Χουσεϊν, ο οποίος αφενός εναρμόνισε τις πολιτικές κινήσεις του στη βάση ενός *αραβικού εθνισμού* και αφετέρου, τουλάχιστον μέχρι τα μέσα της δεκαετίας του 1980, διαχειριζόταν με χαμαιλεοντικό τρόπο τη δυτική επιχειρηματική και διπλωματική παρουσία στην περιοχή.

Καμπή των εξελίξεων ήταν η από το 1985 σταδιακή μετάλλαξη της σοβιετικής πολιτικής που βρισκόταν «προ των πυλών» στη μετάβαση προς το καπιταλιστικό μοντέλο διακυβέρνησης. Τότε, όλα τα κράτη της Ανατολής προσπάθησαν με οποιοδήποτε τρόπο και μέσο να βγουν μπροστά ως ηγήτορες στο νέο -από κάθε άποψη- Κόσμο που διανοιγόταν στο ευρύτερο γεωγραφικό περιβάλλον. Και ήταν φυσικό, οι χώρες που διέθεταν σημαντικό ορυκτό πλούτο να διεκδικήσουν έναν καινούριο πολιτικό και πιο αποφασιστικό ρόλο στη Μέση Ανατολή, ένα ρόλο που είχε ψήγματα έντονου εθνισμού. Έτσι, το ζήτημα των Παλαιστινίων ήρθε εκ νέου στο φως από ένα Ιράκ που διαμόρφωνε την εξωτερική πολιτική του με βάση το φυλετισμό του, επαναφέροντας το δόγμα του Παναραβισμού, όπως λίγες δεκαετίες νωρίτερα και κάτω από τα ίδια πολιτικής διάστασης πλαίσια είχε πράξει ο Αιγύπτιος, Γκαμάλ Αμπντέλ Νάσερ. Μέσα σε αυτόν τον κυκεώνα των διπλωματικών εξελίξεων στη μεσανατολική περιοχή και προκειμένου η Δύση, έχοντας την ισχυρή μνήμη των γεγονότων του πρόσφατου παρελθόντος, να προλάβει αλυσιδωτές αντιδράσεις από ένα καινούριο Παναραβικό Κίνημα, βρήκε ως εφελτήριο την επιδρομή του Ιράκ στις πετρελαϊκές πηγές του Κουβέιτ. Με το «μανδύα του Ανθρωπισμού», ο δυτικός Κόσμος επενέβη στρατιωτικά στο ιρακινό κράτος το 1991.

Η αλλαγή της πολιτικής στάσης του Σαντάμ Χουσεΐν απέναντι στη Δύση, έδειξε τις προθέσεις του για την ανάληψη ενός νέου διπλωματικού ρόλου στην ευρύτερη γεωγραφική περιοχή μετά την κατάρρευση του Σοβιετισμού και φάνηκε από την ανάληψη πρωτοβουλιών από μέρους του να εκδώσει το Νόμο 46 του 1988, ο οποίος απαγόρευε τις ξένες επενδύσεις στον ενεργειακό τομέα της χώρας, επιφυλάσσοντας για το κράτος το μονοπώλιο της εκμετάλλευσης.⁸ Αν και η επιδίωξη του ιρακινού ηγέτη ήταν να καταστεί ο κύριος δρων στο μεσανατολικό χώρο, συσπειρώνοντας όλους τους Άραβες⁹, ωστόσο, τα οικονομικά συμφέροντα υπερίσχυαν της φυλετικής ενοποίησης. Οι ηγεμονεύουσες αραβικές χώρες του OPEC για άλλη μία φορά (η πρώτη αφορούσε την στάση τους το 1950 απέναντι στην Αίγυπτο) αποφάσισαν να «στρουθοκαμηλίσουν», κρατώντας μία ουδέτερη στάση -εώς και εχθρική- απέναντι στις ιρακινές φιλοδοξίες, γεγονός, όμως, που ουσιαστικά είχε αρνητικό αντίκτυπο στο Παλαιστινιακό Ζήτημα, το οποίο είχε ανακινήσει με την πολιτική στάση του ο Σαντάμ Χουσεΐν.¹⁰ Δυστυχώς, οι λαοί της Μέσης Ανατολής δεν μπορούν να ενοποιηθούν στη βάση ενός φυλετικού οράματος, καθώς οι δεκαετίες του άκρατου αποικιοκρατισμού τις οποίες βίωσαν, τους κατέστησαν κοινωνικά και πολιτισμικά ανώρμους σε ιδέες και αρχές που εγκόλπωσαν συνειδησιακά κράτη και έθνη της Δύσης. Η κοινωνική και πολιτειακή ιδιοσυγκρασία τους είχε «σχηματιστεί» σε ένα συνονθύλευμα καθημερινών βιωμάτων, έντονου θρησκευτικού δογματισμού και σε έναν «αδιασάλευτο» οικονομικό ντετερμινισμό.

Το Ιράκ, όπως και η πλειονότητα των χωρών της Μέσης Ανατολής, διεκδικούσαν έναν νέο ηγετικό ρόλο, «σχεδιάζοντας χωρίς τον ξενοδόχο», ο οποίος στην προκειμένη περίπτωση ήταν το τουρκικό κράτος. Η Τουρκία,

8. Halah Hadi, 2017, *Regulating the Oil and Gas Sector in Iraq*, αδημοσίευτη διδακτορική διατριβή, Νομική Σχολή ΑΠΘ, Θεσσαλονίκη.

9. κάτι ανάλογο είχε πράξει ο Νάσερ τη δεκαετία του 1950, ωστόσο, δε βρήκε την υποστήριξη των ισχυρών πετρελαιοπαραγωγών αραβικών κρατών.

10. Βλ. σχετ. στο Γιώργος Καραμπελιάς, 1992, *Ο Προφήτης, το Πετρέλαιο και ο Κορμοράνος- ο Πόλεμος στον Κόλπο, το πετρέλαιο και το Ισλάμ*, Αθήνα: Εξάντας.

ούσα κράτος της Εγγύς Ανατολής και μέλος του ΝΑΤΟ, ήδη από τη δεκαετία του 1950 είχε καταστεί το «φερέφωνο» της δυτικής -και κυρίως της αμερικανικής- διπλωματίας στο νοτιοανατολικό μεσογειακό χώρο. Ο τρόπος που ανεξαρτητοποιήθηκε το κυπριακό κράτος από το βρετανικό προστατευτισμό απέδειξε και αποδεικνύει περὶτρανα, ότι η Δύση -μέχρι το 2010- διαμόρφωσε το νεοαποικιακό δόγμα της στη βάση των πολιτικών επιδιώξεων της τουρκικής Πολιτείας, την οποία θεωρούσε ισχυρό σύμμαχο. Το Καθεστώς των Εγγυητριών Δυνάμεων με το συνακόλουθο διαχωρισμό των κυπριακών περιφερειών σε οριοθετημένες διακοινοτικές περιοχές και η ταυτόχρονη δημιουργία Κοινοτικών διοικητικών Συνελεύσεων των δύο πολυπληθέστερων θρησκευτικών ομάδων, αποδεικνύουν έμπρακτα, ότι η Δύση επεδίωκε αφενός να διασφαλίσει και αφετέρου να εγκαθιδρύσει την Τουρκία, όχι μόνο ως ρυθμιστρία της ευρύτερης γεωγραφικής περιοχής, αλλά ως επίγονο της νεοαποικιακής δυτικής πολιτικής στη Νοτιοανατολική Μεσόγειο.

Και φτάνουμε στο σήμερα και το τώρα. Μετά το ατιμωτικό για την ελληνοκυπριακή πλευρά και τα εθνικά μας συμφέροντα Σχέδιο Ανάν (2004), οι διαπραγματεύσεις για το Κυπριακό συνεχίζονται, ωστόσο, πλέον κάτω από νέο πρίσμα. Κι αυτό, διότι η Τουρκία έχει πλέον έχει επέλθει -ως φαίνεται- στη διπλωματική δυσμένεια των ΗΠΑ και της Ευρωπαϊκής Ένωσης. Προκειμένου να κατανοήσουμε το ενεργειακό «παιχνίδι» που διαμορφώνεται σήμερα στη Νοτιοανατολική Μεσόγειο, εξαιτίας της γεώτρησης υδρογονανθράκων στην Κυπριακή περιοχή, είναι -αρχικά- επιβεβλημένο να καταγραφούν οι λόγοι που το τουρκικό κράτος τη δεδομένη χρονική στιγμή έχει καταστεί ο «περιθωροποιημένος σύμμαχος» της Δύσης, επεξηγώντας -ως εκ τούτου- πολλά από τα διπλωματικά θέματα που λαμβάνουν χώρα τη δεδομένη περίοδο.

Η ίδια η Τουρκία είναι αυτή που γκρεμίζει την πιθανότητα να καταστεί κράτος- μέλος της ΕΕ. Όχι, ότι και η ευρωπαϊκή οικογένεια (λόγω διαφορετικών κοινωνιολογικών χαρακτηριστικών) θα ήταν έτοιμη να συμπεριλάβει ένα μουσουλμανικό κράτος,¹¹ αλλά τώρα, εξαιτίας των σοβαρών αποτημάτων της πολιτικής ηγεσίας της τουρκικής χώρας, έχει -ως διαφαίνεται από τις πρόσφατες εξελίξεις- αποδεσμευτεί από αυτήν την πολιτική υπόσχεση που κατά καιρούς έδινε στη γείτονα χώρα, προκειμένου αφενός ο ευρωπαϊκός οργανισμός να κρατά τις διπλωματικές ισορροπίες με την Ουάσιγκτον και αφετέρου να ελαχιστοποιεί τις πιθανότητες ανάρρησης στο γεωπολιτικό προσκήνιο μιας ισχυρής Ρωσίας.

Ο Τούρκος άνδρας αυτήν τη φορά βρίσκεται πολιτικά μεταξύ «φθοράς και αφθαρσίας».¹² Η αμετροέπεια που τον χαρακτηρίζει από το 2014, στάθηκε ικανή να ανατρέψει ένα ολόκληρο διπλωματικό προσκήνιο που συναινού-

11. Παρά τις ιδιαίτερα στενές διπλωματικές σχέσεις και τις διαβεβαιώσεις των Ευρωπαίων αξιωματούχων μέσω των προενταξιακών συνομιλιών. Ωστόσο, οι πολιτισμικές προσλαμβάνουσες της Τουρκίας (όπως είναι η θρησκεία και πώς τη διαχειρίζεται κατά περίπτωση και περίπτωση) αποτελούν τροχοπέδη στη συνύπαρξη με τα εκδημοκρατισμένα και χριστιανικά ευρωπαϊκά κράτη.

12. Ακόμα κι αν πολλοί θεωρήσουν, ότι μετά την τελευταία συνάντηση (Νοέμβριος 2019) ανάμεσα σε Τραμπ και Ερντογάν οι σχέσεις ανάμεσα στις χώρες επανακαθορίστηκαν. Δεν πρέπει, σε καμία περίπτωση να παραβλέπεται, ότι τόσο οι ΗΠΑ όσο και η Ρωσία θα τηρούν διπολική στάση απέναντι στο τουρκικό κράτος μέχρι η Κίνα να κάνει αισθητή την θέση της στην περιοχή ως προς την επιλογή συμμάχων.

σε υπέρ του. Παρά τις προσπάθειές του να καταστεί σημαντικός ρυθμιστής στα συριακά πράγματα, αναγκάστηκε να βάλει «αρκετό νερό στο κρασί του», προκειμένου να ελαχιστοποιήσει τις πιθανότητες δημιουργίας ενός ισχυρού Κουρδιστάν. Ακόμα και το γεγονός, ότι τόσο η Υφυπουργός Εξωτερικών των ΗΠΑ επί Κυβέρνησης Ομπάμα, κυρία Νούλαντ όσο και ο μέχρι πρότινος διαπραγματευτής Έιντεν αποτελούσαν ισχυρούς συμμάχους του Τούρκου Προέδρου για τα τουρκικά πολιτικά «παζάρια» του στην ευρύτερη νοτιανατολική περιοχή (συμπεριλαμβανομένου και του Κυπριακού Ζητήματος),¹³ η απευθείας σύγκρουση του Ερντογάν με το ΝΑΤΟ (και κατ' ουσίαν με την ίδια την Αμερική) ήταν αρκετή να βάλει σε νέα τροχιά, όχι μόνο τις αμερικανοτουρκικές διπλωματικές σχέσεις, αλλά και τις ευρωτουρκικές. Γιατί, ας μην το λησμονούμε αυτό, η Ευρώπη είναι το «μαξιλάρι» των ΗΠΑ στην Ασία και την Αφρική. Φυσικά, μετά τις εκλογές στο αμερικανικό κράτος, τα πράγματα με την εκλογή Τραμπ φαίνονται, ότι έχουν αλλάξει. Κι αυτό διότι, ο νέος Πρόεδρος προσπαθεί να αλλάξει την οικονομική και διπλωματική πολιτική που εφαρμόζαν μέχρι πρότινος οι προκάτοχοί του με την περιφέρεια. Ερμηνεύοντας τις κατά καιρούς δηλώσεις του Προέδρου των ΗΠΑ, ο οποίος πρεσβεύει μία νέα μορφή διακυβέρνησης για την Αμερική με χαρακτηριστικά «κλειστής κοινωνίας», ωστόσο, είναι τουλάχιστον ανεδαφικό να πιστεύει η Διεθνής Κοινότητα, ότι ο Τραμπ έχει τη δυνατότητα να αλλάξει από μόνος του το παγκόσμιο παιχνίδι.¹⁴

Κι αυτό διότι, αφενός, πλέον, η παγκοσμιοποιημένη κοινωνία στην οποία ζούμε έχει διαμορφωθεί στη βάση της «ανοιχτής αγοράς» κι επομένως της «ανοιχτής οικονομίας», όπου οι εταιρείες -κι όχι αυτά καθ' αυτά τα κράτη- διαδραματίζουν κυρίαρχο ρόλο. Αφετέρου, διότι η Κίνα αναρριχάται στο διεθνές προσκήνιο σε παγκόσμια οικονομική δύναμη κι ως εκ τούτου σε παγκόσμιο εντολοδότη.¹⁵ Ακόμα και ο Πρόεδρος των ΗΠΑ να στοχεύει πρώτα και κυρίαρχα να βάλει σε μια «νέα τάξη» τα «του οίκου του», οι ίδιες οι αμερικανικές εταιρείες θα αποτελέσουν το εμπόδιο στην εφαρμογή των λεγομένων του. Αν (κατά καιρούς στη βάση των λεγομένων του Αμερικανού Προέδρου) υπήρχε στη διπλωματική ατμόσφαιρα μία ευσεβής διπλωματική σύγκλιση μεταξύ Τραμπ και Πούτιν θέτοντας στο περιθώριο την ίδια την ΕΕ, κάτι τέτοιο θα ήταν ανεδαφικό να εφαρμοστεί, καθώς οι χώρες τους θα είχαν τεθεί σε καθεστώς παγκόσμιου απομονωτισμού. Από τη μια πλευρά, η Ρωσία δε θα μπορούσε με σύμμαχο την Τουρκία να «παίξει» το γεωπολιτικό της παιχνίδι στη Μέση Ανατολή, καθώς η Κίνα -ούσα εκκολαπτόμενη σύμμαχος της ΕΕ¹⁶- θα ήταν ένα μεγάλο εμπόδιο απέναντι στις ενέργειες της χώρας του Πούτιν. Από την άλλη πλευρά, οι ΗΠΑ δεν μπορούν σε καμιά περίπτωση να υποσκελίσουν τη γεωγραφική σημασία των κρατών της «γηραιάς ηπείρου» τόσο για τα οικονομικά τους συμφέροντα όσο και τα στρατιωτικά.

13. www.geopolitics.com.gr, , καθώς και στο www.anixneuseis.gr

14. Άρθρο του Παναγιώτη Γκλαβίνη, *Το χαμένο παιχνίδι της Αμερικής*, στο ethnos.gr (Τετάρτη 18 Ιανουαρίου 2017).

15. Και ίσως σε δεύτερο χρόνο ακολουθεί η Ινδία, καθώς δεν πρέπει να παραβλέπουμε τον δυτικότροπο προσανατολισμό της.

16. Η Κίνα δημιουργεί την εξωτερική πολιτική της στη βάση αποκλειστικά και μόνο των εθνικών της συμφερόντων, χωρίς να λαμβάνει υπόψη τις «στρατηγικές» συμμαχίες της τις εκάστοτε χρονικές περιόδους.

Έτσι, όπως εξελίσσονται τα παγκόσμια διπλωματικά πράγματα, ο Ερντογάν γνωρίζει πολύ καλά, ότι τώρα «παίζει το τελευταίο χαρτί του» στη συγκεκριμένη γεωγραφική περιοχή. Και παρά την κυβερνητική πολιτική του Τραμπ στις ΗΠΑ (με τις απρόβλεπτες αντιδράσεις του και την επαμφοτερίζουσα στάση του σε διεθνή θέματα) και παρά τη φαινομενική αποκατάσταση των σχέσεων του Τούρκου άνδρα με το ρωσικό κράτος, οι καλά γνωρίζοντες των διεθνών σχέσεων, καταλαβαίνουν, ότι οι ανορθολογικές εκβιαστικές αυτές ενέργειες του Τούρκου Προέδρου, αποτελούν το «κύκνιο άσμα του» στην πολιτική σταδιοδρομία του. Οι κινήσεις αυτές απευθύνονται, κυρίως και πρωταρχικά, στο λαό του, ως μία μορφή «άρτου και θεάματος», προκειμένου να τον κρατά εν υπνώσει. Ο Ερντογάν θέλει να παρουσιάζει στους πολίτες του, ότι η Τουρκία είναι ένα κράτος ισχυρό στη Διεθνή Κοινωνία, παρά τα κοινωνικά και οικονομικά προβλήματα που αυτοί βιώνουν. Οι συλλήψεις αντιφρονούντων δεν είναι τίποτα άλλο παρά η φίμωση ανθρώπων υψηλού κοινωνικού και μορφωτικού επιπέδου που δεν πιστεύουν στους βερμπαλισμούς αυτούς και γι' αυτό ασκούν ευθεία κριτική στον Τούρκο πολιτικό άνδρα.

Ο επανακαθορισμός των ρωσοτουρκικών σχέσεων σε νέες βάσεις (και κυρίως μετά την αγορά των οπλικών ρωσικών συστημάτων S400)¹⁷ πρέπει να αναγνωστεί από τους διεθνολόγους με επιφυλακτικότητα. Κι αυτό γιατί, ο Πούτιν γνωρίζει καλά, ότι η πολιτική του Ερντογάν έχει έντονες διακυμάνσεις και δίνοντας -κατ' ουσίαν- το ρωσικό κράτος βήμα καθοριστικό σε μία Τουρκία ενός αμετροεπούς ηγέτη, υποσκελίζει -εκτός όλων των άλλων- την παρουσία του ιδίου στην ευρύτερη περιοχή. Ο Ρώσος Πρόεδρος κατανοεί, ότι δύο κράτη στην ίδια περιοχή που θα διεκδικούν ηγετικό ρόλο στα γεωπολιτικά πράγματα, μόνο καταστροφικά αποτελέσματα θα επιφέρουν στα συμφέροντα της χώρας του. Άλλωστε, η Ρωσία την παρούσα περίοδο έχει να αντιμετωπίσει γειτονικά μουσουλμανικά κράτη που μέχρι πριν λίγες δεκαετίες ανήκαν στην ομοσπονδία της και τα οποία φλερτάρουν έντονα με τις ενεργειακές εταιρείες. Παρά τις αγεφύρωτες διαφορές που επικρατούν στα δόγματα του Ισλαμισμού¹⁸, πρέπει να κατανοήσουμε αυτό, ότι η Τουρκία καθ' όλη τη διάρκεια της πολιτικής της ιστορίας χρησιμοποίησε τη θρησκεία ως μέσο¹⁹ με μοναδικό στόχο την ευόδωση των εθνικιστικών επιδιώξεών της.

Ο Ερντογάν ήταν ένας μετριοπαθής ηγέτης μέχρι το 2010. Οι ραγδαίες πολιτικές εξελίξεις στη Νοτιοανατολική Μεσόγειο και κυρίως, στην Αίγυπτο του Μόρσι²⁰ του εμφύσησαν την επιδίωξη, ότι με την αλλαγή της πολιτικής του σε ακραίο ισλαμικό κράτος, θα διανοίγονταν οι ορίζοντες για την «ηγεμονική» επι-

17. Αλλά και τις συμφωνίες για τους πυρηνικούς αντιδραστήρες στο Akkuyu και τις διαπραγματεύσεις για αντικατάσταση των αμερικανικών αεροσκαφών F-35 με τα SU-57 (βλ. χαρ. Στο <https://www.onalert.gr/eksoplistmoi/soygkaef-i-rosia-tha-voithisei-tin-toyrkia-na-anaptyxei-to-diko-tis-machitiko-5is-genias/368720/>)

18. Όπως αποδείχτηκε μετά τη σύλληψή του, ο μακελάρης της Κωνσταντινούπολη που επιτέθηκε το βράδυ της Πρωτοχρονιάς ήταν Τσετσένος στην καταγωγή.

19. Βλ. χαρακτηριστικά για το ζήτημα της μουσουλμανικής θρησκείας στο Άννα Ι. Κωνσταντινίδου, ό.π..

20. Βλ. σχετικά στο Θάνος Π. Ντόκος, 2014, Ενεργειακές Εξελίξεις και το μεταβαλλόμενο περιβάλλον ασφάλειας στην ανατολική Μεσόγειο, *Δίκαιο του Κυπριακού Ζητήματος*, Αθήνα-Θεσσαλονίκη: Σάκκουλας, σσ. 175-179.

κράτησή του στην ευρύτερη γεωγραφική περιοχή. Η Τουρκία, όπως και η πλειονότητα των κρατών στα νοτιοανατολικά σύνορα της Ευρώπης δεν αποτελούν τίποτα άλλο παρά «παιχνίδια» των οικονομικά ισχυρών δυνάμεων. Οι επίπλαστες προσδοκίες των χωρών αυτών να καταστούν ρυθμιστές των πραγμάτων, τροφοδοτούνται εσκεμμένα από τους ισχυρούς, παγκόσμιους εντολοδότες. Οι Ελληνοκύπριοι και οι Έλληνες πρέπει να κατανοήσουν, ότι η Τουρκία είναι «πιόνι» της διεθνούς διπλωματίας και με σκωπτικό τρόπο οφείλουν να αντιμετωπίζουν τους βερμπαλισμούς του Ερντογάν. Αυτή τη φορά, η Ευρώπη (με προμετωπίδα το γαλλικό κράτος) είναι αυτή που αναδιαμοιράζει τη «διπλωματική τράπουλα» της νοτιοανατολικής περιοχής²¹. Και παρά τις κατά καιρούς αντιθέσεις που -φαινομενικά και μόνο- αναπτύσσονται ανάμεσα στην ΕΕ και την ηγεσία των ΗΠΑ, οι Ευρωπαίοι αξιωματούχοι γνωρίζουν καλά, ότι η γεωγραφική κατανομή των κρατών-μελών του οργανισμού αποτελούν «δικλείδα ασφαλείας» για τη διπλωματική παρουσία των ΗΠΑ στην περιοχή. Και η πολιτική και η διπλωματική ιστορία της Αμερικής έχει καταδείξει, ότι το νέο αποικιακό δόγμα της άνθισε χάρη στην ύπαρξη των ευρωπαϊκών δυνάμεων.

Τέλος, πρέπει να τονιστεί για άλλη μία φορά η δύναμη της Θρησκείας, που οι τρέχουσες αναλύσεις των διεθνολόγων πάνω στα επίμαχα ζητήματα παγκόσμιου ενδιαφέροντος -τεχνηέντως- δεν αναφέρουν συχνά ή ακόμα

21. Αυτό γίνεται εμφανές από τον τρόπο που το γαλλικό Κράτος ενεργεί απέναντι στις συριακές εξελίξεις, το οποίο «βγαίνει μπροστά» ως προστάτρια δύναμη απέναντι στην κουρδική μειονότητα που διαβιώνει εντός των ορίων της Συρίας. Είναι δυνατόν, το γαλλικό κράτος να αφήσει το πρώην προτεκτοράτο της να «δηωθεί διπλωματικά» από τα χέρια του Ερντογάν; Και γιατί τότε με τους χειρισμούς της συναίνεσε στη δημιουργία και εξέλιξη του συριακού Εμφυλίου; Στοχεύει -κατ' ουσίαν- η Δύση στη δημιουργία ενός Κουρδιστάν; Οι διπλωματικοί χειρισμοί στην περιοχή, εξαιτίας των ενεργειακών εξελίξεων, αφενός είναι εξαιρετικά «εύθραυστοι» αφετέρου ιδιαίτερα πολύπλοκοι.

Όταν ξέσπασε ο συριακός Εμφύλιος, η δυτική Διπλωματία, δυστυχώς, δεν διέγινωσε τα κύματα μουςουλμάνων μεταναστών -μέσα στους οποίους υπήρχαν εξτρεμιστές- που θα είχαν κατακλύσει το ευρωπαϊκό έδαφος. Η Δύση το μόνο που επιδίωκε τότε, ήταν να παροπλίσει από την «ενεργειακή πίττα» τις αξιώσεις των Ρώσων στην ευρύτερη γεωγραφική περιοχή και στη βάση αυτή κινήθηκαν και εναντίον των «στρατηγικών» εταίρων που αυτή είχε στην συγκεκριμένη ζώνη. Όμως, ο τρόπος που αυτήν την στιγμή εξελίσσονται τα γεγονότα στην Ευρώπη, όπου το Πολιτικό Ισλάμ μέσω των μεταναστών οπαδών του εξαπλώνεται, η ευρωπαϊκή Διπλωματία έχει μεταστρέψει την πολιτική της και χρειάζεται -όσο ποτέ άλλοτε- τη ρωσική βοήθεια στα Βαλκάνια και στη μεσανατολική περιοχή, με αποτέλεσμα να αλλάξει και τους χειρισμούς της απέναντι στο συριακό εμφύλιο. Η Ρωσία -όσο και να φαίνεται οξύμωρο- αποτελεί το θεματοφύλακα της ευρωπαϊκής πολιτικής στη Μέση και Εγγύς Ανατολή.

Οι Δυτικοί -μετά το διπλωματικό «μάθημα» που πήραν από το μέχρι πρότινος αγαπημένο διπλωματικό «παιδί» τους, την Τουρκία- κάθε άλλο παρά θα συμβάλλουν και θα επιτρέψουν τη δημιουργία ενός αυτόνομου κουρδικού κράτους. Αυτό δεν είναι οξύμωρο; Όχι, δεν είναι! Γιατί, οι Κούρδοι, έχοντας ένα διαμορφωμένο διπολικό «πρόσωπο» τόσο απέναντι στη Δύση όσο και απέναντι στο ίδιο το φίλο τους, καθίστανται ασταθείς -ενδεχόμενοι- «διπλωματικοί εταίροι» για τα ευρωπαϊκά συμφέροντα. Και πρέπει να αναρωτηθεί κανείς αυτό. Είναι δυνατόν, να οριοθετηθεί η δυτική Διπλωματία ένα πολιτειακό μόρφωμα, όπου μέσα σε αυτό θα υπάρχει το σχεδόν 50% τού πετρελαίου που κινείται στην παγκόσμια αγορά; Αν ήθελε να δημιουργήσει ένα κουρδικό κράτος, θα το είχε πράξει μετά τις επαναστάσεις αποαποικισμού (1950-1960), όταν η παρουσία της στην περιοχή άρχισε να φθίνει. Όμως, διέβλεψε, ότι η συνέχιση του ελέγχου από αυτές της ευρύτερης γεωγραφικής περιοχής θα επιτυγχανόταν μέσω των εθνολογικών -και κυρίως- θρησκευτικών αντιθέσεων που θα ανέπτυσσαν οι διάφορες μειονότητες μέσα στα πολιτειακά μορφώματα της Εγγύς και Μέσης Ανατολής.

συχνότερα παραβλέπουν. Οποιοδήποτε θρησκευτικό δόγμα αποτελεί μία κοινωνιολογική πτυχή που διαμορφώνει την πολιτική και τη διπλωματία και που επιβάλλεται να λαμβάνεται σοβαρά υπόψη για να ερμηνεύσουμε πολιτικές ενέργειες και αποφάσεις που έχουν, ήδη, ληφθεί. Οι χώρες, που αυτήν την στιγμή καθορίζουν τις διεθνείς σχέσεις σε παγκόσμιο επίπεδο, είναι οι Πολιτείες που ασπάζονται τον χριστιανισμό. Ο ίδιος ο Τραμπ δόμησε την προεκλογική του εκστρατεία στην καταγωγή και το θρησκευτικό δόγμα του απερχόμενου Προέδρου των ΗΠΑ, Μπάρακ Ομπάμα. Η Ιστορία είναι αναγκαίο να αποτελεί το φάρο για την ανάγνωση πολλών ζητημάτων. Λόγου χάρη, η χριστιανική Δύση είχε δομήσει το ιμπεριαλιστικό μοντέλο διακυβέρνησής της στην έννοια της αποικίας, έχοντας εγκαθιδρύσει τη συγκεκριμένη καθεστηκυία τάξη σε χώρες που ασπάζονταν -ως επί το πλείστον- τον Μουσουλμανισμό. Πώς είναι δυνατόν, τώρα, στη νέα οικονομική εποχή που ανοίγεται με τα ενεργειακά, τα δυτικά κράτη να κάνουν συνέταιρο μία μουσουλμανική χώρα, όπως είναι η Τουρκία;

Όταν το 2011, η εταιρεία Noble Energy με έδρα το Τέξας των ΗΠΑ αναλάμβανε την πρωτοβουλία για έρευνα υδρογονανθράκων στο νότιο τμήμα της Κύπρου, ενώ ταυτόχρονα, το ίδιο το αμερικανικό κράτος ίδρυε Γραφείο Ενεργειακών Πόρων (της Νοτιοανατολικής Μεσογείου), εντάσσοντάς το στο Υπουργείο Εξωτερικών, αφενός διαφαινόταν ότι η εξωτερική πολιτική της Αμερικής μεταστρεφόταν *de facto* στο συγκεκριμένο τμήμα της Μεσογείου και αφετέρου παγιωνόταν ο λόγος που μερικές δεκαετίες νωρίτερα η Μεγάλη Βρετανία, θέτοντας το καθεστώς των εγγυήσεων, εξέτρεφε ένα νέο μοντέλο προστατευτισμού της χώρας. Η Κύπρος αποτελούσε το δίαυλο που ένωνε τη Δύση με την Ανατολή κι ως εκ τούτου, η Ευρώπη είχε ανάγκη την παραμονή του εν λόγω κρατιδίου υπό την πατρωνία της, προκειμένου να πραγματοποιείται προς αυτήν η απρόσκοπτη μεταφορά πετρελαίου. Μετά τα γεγονότα της δεκαετίας του 1950, κατά την οποία ο αραβικός εθνικισμός αποτέλεσε ανασταλτικό παράγοντα στα επιχειρηματικά σχέδια των Δυτικών στα μεσανατολικά εδάφη, ένα κράτος, όπως η Κύπρος που είχε τις ίδιες πολιτισμικές προσλαμβάνουσες και τις ίδιες θρησκευτικές πεποιθήσεις με τη Δύση (το μεγαλύτερο μέρος του πληθυσμού του), ήταν αδύνατο για τα ευρωπαϊκά συμφέροντα να απωλέσουν την κηδεμονία.

Μετά το 2010, οι μεταβολές στη διπλωματία της περιοχής ήταν ραγδαίες, καθώς ο πλέον στενός σύμμαχος των ΗΠΑ, το Ισραήλ, σε μία επίδειξη αφενός ισχύος αφετέρου απόδειξης της μεταστροφής της αμερικανικής εξωτερικής πολιτικής ως προς την Τουρκία, ζήτησε το 2012 από την ελληνοκυπριακή πλευρά τη χρήση από τα ισραηλινά μαχητικά αεροσκάφη της αεροπορικής βάσης, «Ανδρέας Παπανδρέου», η οποία είχε περιέλθει σε «παροπλισμό» μετά την υποβάθμιση του Ενιαίου Αμυντικού Δόγματος Ελλάδας-Κύπρου. Τα ισραηλινά πολεμικά πέταξαν νότια της Τουρκίας κι επιδεικτικά, αγνοώντας την αεροπορική βάση της Τύμπου (που μετά το πραξικόπημα του 1974 ανήκει στην κατεχόμενη πλευρά) και προσγειώθηκαν στην ελληνική βάση της Πάφου, αναγνωρίζοντας «την κυριαρχία της Κύπρου σε όλο το FIR της Λευκωσίας»²². Το ίδιο το χρονικό διάστημα, η κυπριακή κυβέρνηση προέβη σε επα-

22. Γιώργος Λεβέντης, *Η πρόθεση ελέγχου των θερμών υδάτων: οι τουρκικές στάσεις για*

φές με τα γειτνιάζοντα κράτη, Αίγυπτο, Ισραήλ και Λίβανο, προκειμένου να μεθοδευτούν οι ενέργειες για την αξιοποίηση των υδρογονανθράκων που βρίσκονται στα κοινά ύδατα. Μία σειρά υπογραφών διμερών συμβάσεων ανάμεσα στα συμβαλλόμενα μέρη αντικατόπτριζε από τις εμπλεκόμενες πλευρές την αναγνώριση της κυπριακής κυβέρνησης ως κύρια ρυθμιστρια των ενεργειακών ζητημάτων που αφορούν στο συγκεκριμένο κράτος.

Ήδη από τις αρχές του καλοκαιριού του 2017, οι ενεργειακές εταιρείες μετά από άδεια του κυπριακού Κράτους έχουν αρχίσει αφενός τις γεωτρήσεις στο οικόπεδο 11 και αφετέρου την έρευνα και στα υπόλοιπα οικόπεδα. Παρόλο που η Τουρκία δεν έχει υπογράψει ούτε την αρχική Σύμβαση του Δικαίου της Θάλασσας (1958) ούτε τις μεταγενέστερες (1982) και πρόσφατες αναθεωρήσεις, προβάλλει, ωστόσο, μία σειρά veto απέναντι στην ελληνοκυπριακή πλευρά όσον αφορά στο δικαίωμα της δεύτερης να διαχειρίζεται την κυπριακή ΑΟΖ, χωρίς τη συμμετοχή της κατοχικής κυβέρνησης. Σε αυτό που πρέπει να σταθούμε, θέτοντας δύο κατ' ουσίαν ρητορικά ερωτήματα είναι, κατά πόσο η γείτονα χώρα μπορεί να προβάλλει αρνησικυρία απέναντι σε μία κρατική οντότητα που είναι μέλος διεθνών οργανισμών και συμβατικό μέλος του Δικαίου της Θάλασσας. Και, επίσης, είναι παράδοξο, ενώ η ίδια αρνούμενη να υπογράψει το διεθνές κείμενο για τα θαλάσσια κράτη, πώς χρησιμοποιεί την εν λόγω σύμβαση, για να διεκδικήσει -όπως ισχυρίζεται- τα δικαιώματα που φέρει τόσο απέναντι στον υποθαλάσσιο χώρο που έχει με την Ελλάδα όσο και με την Κύπρο. Σε όλα αυτά, οφείλουμε να προσθέσουμε και την εκφρασμένη θέση του Κύπριου Προέδρου απέναντι σε Διεθνή Όργανα, για τη δημιουργία ενός Ταμείου, όπου θα καταθέτονται τα έσοδα από τις γεωτρήσεις και από τα οποία θα επωφελούνται και οι Τουρκοκύπριοι πολίτες, παρουσιάζοντας με τον τρόπο αυτό τη συναίνεση και την πρόθεση της ελληνικής πλευράς να διαπραγματευτεί για μία βιώσιμη λύση του Κυπριακού²³. Από την άλλη πλευρά, το γειτονικό κράτος τηρεί αδιάλλακτη στάση, πυροδοτώντας την ένταση τόσο ανάμεσα σε αυτό και την Ελλάδα όσο και με τους Ελληνοκυπρίους κατά τη διάρκεια των εργωδών διαπραγματεύσεων που έλαβαν χώρα ανάμεσα στις τρεις εμπλεκόμενες πλευρές με τη συμμετοχή της Μεγάλης Βρετανίας και εκπροσώπου του ΟΗΕ.

Την παρούσα χρονική στιγμή, το «διπλωματικό γάντι πέφτει» στον Πρόεδρο των Κατεχομένων, Μουσταφά Ακιντζί, ο οποίος είναι αντιμέτωπος με ένα ισχυρό δίλημμα. Θα συμβάλλει με την στάση του στις παράνομες και παράλογες -με βάση το Διεθνές Δίκαιο- κυριαρχικές διεκδικήσεις του Τούρκου Προέδρου επί του εδάφους και της ΑΟΖ ή θα συμπεριφερθεί ως αυτόφωτος ηγέτης, που τηρώντας υπεύθυνη στάση απέναντι στα μείζονα θέματα του Κυπριακού, θα αξιώσει με τον τρόπο του τη συμμετοχή στα οικονομικά πλεονεκτήματα που απορρέουν από τις ενεργειακές εξελίξεις στην περιοχή;

την ηγεμονία των υδρογονανθράκων στην Ανατολική Μεσόγειο, στο Κυπριακό Υπεράκτιο Υδρογονάνθρακες: Περιφερειακή πολιτική και κατανομή του πλούτου (επιμ. Hubert Faustmann, Ayla Güler, Gregory M. Reichberg), Έκθεση 1/2012, Ινστιτούτα Friedrich Ebert Stiftung & Prio Cyprus Center, σσ. 8-10.

23. Γιώργος Λαβέντης, ό.π., σσ. 13-15.

Μέχρι στιγμής, ο ηγέτης της μουσουλμανικής Κοινότητας -παρά το χωρίς αμφιβολία μετριοπαθές του πρόσωπο- δείχνει να συμπεριφέρεται ως «συγκυβερνήτης» στα ζητήματα των ενεργειακών. Η στάση του αυτή, ενδεχομένως οφείλεται, σε ένα συμβιβαστικό και «νομιμόφρων» πρόσωπο που την παρούσα περίοδο θέλει να επιδείξει απέναντι στον Ερντογάν, ο οποίος βρίσκεται μεταξύ πολιτικής «φθοράς και αφθαρσίας», εξαιτίας των παρορμητικών κινήσεων του τόσο απέναντι στον Συριακό Εμφύλιο όσο κι απέναντι στη Βορειοατλαντική Συμμαχία. Είναι γνωστό στη Διεθνή Κοινότητα, άλλωστε, ότι ο Τούρκος Πρόεδρος δεν διάκειται ευμενώς απέναντι στον Ακιντζί, γεγονός που έχει αποδειχτεί τόσο κατά την προεκλογική περίοδο στην ΤΔΒΚ όσο και ότι -κατά καιρούς- κορυφαία στελέχη της Κυβέρνησης των Κατεχομένων έχουν μπει στο στόχαστρο του Ερντογάν για συνεργασία τους με τον Γκιουλέν. Δεν είναι λίγες οι φορές που ο Τουρκοκύπριος άνδρας δέχεται ισχυρή αντιπολίτευση από τα πολιτικά κόμματα της ΤΔΒΚ, τα οποία στην πλειονότητά τους πρόσκεινται στον Πρόεδρο της γείτονας χώρας. Άλλωστε, ο αντιπρόεδρος της Κυβέρνησης στο Βόρειο τμήμα της Κύπρου είναι ο γιος του Ντενκτάς. Ενδεικτικά, αναφέρουμε ότι μετά την ατελέσφορη διάσκεψη της Γενεύης στις 12 Ιανουαρίου 2017, ο ηγέτης της μουσουλμανικής Κοινότητας δέχθηκε ιδιαίτερα επικριτικά σχόλια από τους πολιτικούς αντιπάλους του, ότι παρουσιάζει μία ιδιαίτερα συμβιβαστική στάση απέναντι στις εξελίξεις και τις αξιώσεις της ελληνικής πλευράς.²⁴

Η γεώτρηση των υδρογονανθράκων στη Νοτιοανατολική Μεσόγειο, πλέον, είναι συνυφασμένη, με το διπλωματικό επανακαθορισμό του Κυπριακού Ζητήματος. Άλλωστε, οι ίδιες οι πετρελαϊκές εταιρείες στο επενδυτικό σημείο, το οποίο βρίσκονται, δεν έχουν την «πολυτέλεια» να αντιμετωπίζουν διαρκώς τις προκλήσεις της τουρκικής πλευράς για παύση των επιχειρηματικών δραστηριοτήτων στην περιοχή μέχρι τη διευθέτηση των κυπριακών θεμάτων. Και θα ήταν τελείως ανεδαφικό να υποστηριχθεί, ότι η Τουρκία δεν γνωρίζει την αποφασιστικότητα που υπάρχει τη δεδομένη χρονική περίοδο για την επένδυση στην κυπριακή ΑΟΖ, η οποία ενισχύει από κάθε άποψη την εξεύρεση μίας λύσης για το Κυπριακό, διότι πλέον η Κύπρος δεν είναι απλά μία χώρα διέλευσης, αλλά μία χώρα με αποθέματα ορυκτού πλούτου. Το εν λόγω κράτος ανήκει στην ευρωπαϊκή οικογένεια, έχοντας ισότιμα δικαιώματα και υποχρεώσεις με τα υπόλοιπα μέρη, όπως, επίσης, ενεργώντας στη βάση του ευρωπαϊκού κεκτημένου, διασφαλίζει κυρίαρχα την ευρωπαϊκή και κατ'επέκταση δυτική παρουσία στην ευρύτερη περιοχή. Με μία Τουρκία που παρουσιάζει χαμαιλεοντικό πρόσωπο απέναντι στη Δύση -ιδιαίτερα μετά τα ακραία εθνικιστικά κινήματα της Ανατολής των τελευταίων ετών- πώς είναι δυνατόν, οι εταιρείες και οι χώρες προέλευσής τους να κατοχυρώσουν την Τουρκία ως ρυθμιστρια στην περιοχή μετά τις τελευταίες εξελίξεις;

Η Ελλάδα -από το «περιθωριοποιημένο παιδί» της Δύσης- εξελίσσεται, εξαιτίας των ενεργειακών επενδύσεων, σε κράτος της Διπλωματίας που είναι στη διακριτή και μόνο ευχέρειά της «να αρπάξει την ευκαιρία», ώστε να καταστεί κυρίαρχη δύναμη στη Νοτιοανατολική Μεσόγειο. Τόσο η Συμφωνία στην

24. Διαδικτυακή εφημερίδα protothema.gr, Πέμπτη 12 Ιανουαρίου 2017.

πόλη Μπερ Σεβά του Ισραήλ (20/12/2018) ανάμεσα στην Ελλάδα, την Κύπρο και το Ισραήλ (και με την παρουσία του Αμερικανού Πρέσβη στο Ισραήλ) για την κατασκευή του αγωγού EastMed όσο και η τριμερής (Ελλάδα, Κύπρος, Ισραήλ με την παρουσία του Υφυπουργού Ενέργειας των ΗΠΑ) στην Αθήνα τον Αύγουστο του 2019 αποδεικνύουν, ότι οι διπλωματικοί συσχετισμοί έχουν αλλάξει στην περιοχή -και γιατί όχι- συναινούν σε μία νέα φάση διαπραγματεύσεων για το Κυπριακό, που αυτήν την φορά -έτσι, όπως διαφαίνονται τα πράγματα- το ελληνικό Κράτος μπορεί να διαπραγματευτεί σε νέα βάση τα κυρίαρχα δικαιώματα του ελληνοκυπριακού λαού στην Κύπρο.

Βιβλιογραφία

Γκλαβίνης Παναγιώτης, Ανδρεάδης Ηλίας, Κολοβός Ηλίας, Κωνσταντινίδου Άννα, Σέμκου Αφροδίτη, 2019, Η ολοκλήρωση των αγορών ενέργειας στην ευρύτερη Ευρώπη. *Περιβάλλον και Δίκαιο- φυσικό περιβάλλον- ενέργεια- χωροταξία- πολεοδομία- δόμηση- δημόσια έργα- μνημεία*, 88 (2), σσ. 183-208.

Γκλαβίνης Παναγιώτης, *Το χαμένο παιχνίδι της Αμερικής*, Διαθέσιμο στο: www.ethnos.gr

Ηλιόπουλου Η., (χχ), *Εθνικό Συμφέρον και πολιτική της εθνικής ασφάλειας- θεμελιώδεις έννοιες και στο σύγχρονο διεθνές περιβάλλον*, Διαθέσιμο στο: http://www.elesme.gr/elesmegr/periodika/t36/t36_06.htm

Ishay Micheline R., 2008, *Η Ιστορία των δικαιωμάτων του Ανθρώπου από την Αρχαιότητα ως την εποχή της Παγκοσμιοποίησης*, Αθήνα: Σαββάλας.

Καραμπελιάς Γιώργος, 1992, *Ο Προφήτης, το Πετρέλαιο και ο Κορμό-ράνος- ο Πόλεμος στον Κόλπο, το πετρέλαιο και το Ισλάμ*, Αθήνα: Εξάντας.

Κοππά Μαριλένα, 2017, *Η κοινή πολιτική άμυνας και ασφάλειας*, Αθήνα: Πατάκη.

Κωνσταντινίδου Άννα Ι., 2017, *Ο ρόλος της Ελληνικής Παροικίας στην Αίγυπτο- η Έξοδος και το Αιγυπτιακό Ζήτημα*, Θεσσαλονίκη: Κ & Μ Σταμούλη.
της ίδιας, 2019, *Ισλάμ και το ενεργειακό ζήτημα στη Νοτιοανατολική Μεσόγειο*, Θεσσαλονίκη: Κ&Μ Σταμούλη/ Ιωάννης Αρχ. Χαρπαντίδης.

Γιώργος Λεβέντης, *Η πρόθεση ελέγχου των θερμών υδάτων: οι τουρκικές στάσεις για την ηγεμονία των υδρογονανθράκων στην Ανατολική Μεσόγειο*, στο *Κυπριακοί Υπεράκτιοι Υδρογονάνθρακες, Περιφερειακή πολιτική και κατανομή του πλούτου* (επιμ. Hubert Faustmann, Ayla Güler, Gregory M. Reichberg), Έκθεση 1/2012, Ινστιτούτο Friedrich Ebert Stiftung & Prio Cyprus Center.

Ντόκος Θάνος Π., 2014, *Ενεργειακές Εξελίξεις και το μεταβαλλόμενο περιβάλλον ασφάλειας στην ανατολική Μεσόγειο, Δίκαιο του Κυπριακού Ζητήματος*, Αθήνα- Θεσσαλονίκη: Σάκκουλας.

Olivier Roy, 2006, *Το Παγκοσμιοποιημένο Ισλάμ*, Αθήνα: Scripta.

25. Βλ. χαρακτηριστικά για τις διπλωματικές προεκτάσεις, στο Θεόδωρος Τσακίρης, *Οι γεωστρατηγικές και ενεργειακές προεκτάσεις τής Συμφωνίας της Μπερ Σεβά*, στο www.kathimerini.gr

www.anixneuseis.gr
www.europarl.europa.eu/Υpdf
www.geopolitics.com.gr
www.protothema.gr
www.onalert.gr

Αραβικός Σύνδεσμος

Βιογραφικό Σημείωμα

Ο Αντιπλοίαρχος Θεόδωρος Κατσουγιαννόπουλος ΠΝ, γεννήθηκε στη Θεσσαλονίκη το έτος 1974. Αποφοίτησε από τη Σχολή Ναυτικών Δοκίμων το 1998 ως Σημαιοφόρος ΠΝ. Κατά τη διάρκεια της σταδιοδρομίας του υπηρέτησε σε Αντιτορπιλικό, Υποβρύχια και Φρεγάτα, ως επιτελής και Διευθυντής Επιχειρήσεων. Από το 2015 έως το 2016 διετέλεσε Υπαρχος στη Φ/Γ ΚΟΥΝΤΟΥΡΙΩΤΗΣ και το 2016 έως το 2017 Κυβερνήτης στην Κ/Φ ΚΡΑΤΑΙΟΣ. Έχει λάβει μέρος σε έξι αποστολές NATO Response Force. Μεταξύ 2010 - 2015 και 2017 - 2018 υπηρέτησε στο Επιτελείο του Αρχηγείου Στόλου στη Διεύθυνση Επιχειρήσεων, Τακτικής και Ασκήσεων ως Επιτελής, Τμηματάρχης Προγραμματισμού Τρεχουσών Επιχειρήσεων και Τμηματάρχης Ασκήσεων και Επιχειρησιακής Εκπαίδευσης καθώς και ως Διευθυντής της. Φοίτησε σε όλα τα προβλεπόμενα για το βαθμό του σχολεία, με εξειδίκευση Ανιχνευτή Υποβρυχίων (Α/Υ) και έχει τιμηθεί με όλα τα προβλεπόμενα για το βαθμό του παράσημα, μετάλλια και διαμνημονεύσεις. Είναι κάτοχος Μεταπτυχιακού στα Πληροφοριακά Συστήματα από το Ελληνικό Ανοικτό Πανεπιστήμιο, Μεταπτυχιακός φοιτητής Νομικής Σχολής ΑΠΘ - Τομέας Διεθνών Σπουδών με ειδίκευση στις Διεθνείς και Ευρωπαϊκές Νομικές Σπουδές. Γνωρίζει την Αγγλική και Γαλλική γλώσσα. Έχει τρεις κόρες.

"Ο ρόλος της Επιτελικής Οργάνωσης και Εκπαίδευσης στον άθλο των Βαλκανικών Πολέμων"

του Πχου (Μ) Κωνσταντίνου Πολίτη, Εκπαιδευτή της ΑΔΙΣΠΟ

Η επισκόπηση των εξελίξεων στις Ελληνικές ΕΔ (ΕΕΔ) από την εποχή του Ρωσοτουρκικού πολέμου του 1878 έως τον Α΄ ΠΠ, αποτελούν μια ενδιαφέρουσα περιπτώσιολογική μελέτη, αποκαλυπτική του ρόλου της επιτελικής οργάνωσης και της επιμόρφωσης των αξιωματικών στην αύξηση της ισχύος των ΕΔ. Η επιτελική οργάνωση στις ΕΕΔ εξελίχθηκε αργά, λίγο πριν τους Βαλκανικούς Πολέμους (ΒΠ), αλλά βοήθησε καίρια στην σχεδίαση της νικηφόρου στρατηγικής τους. Σημαντικό ρόλο διαδραμάτισε και μια κρίσιμη μάζα Αξιωματικών, η οποία εκπαιδεύτηκε σε Επιτελικές Σχολές στο εξωτερικό και στελέχωσε τα επιτελεία τους.

Τα στρατιωτικά Επιτελεία και οι στρατιωτικές Σχολές, πρωτοεμφανίστηκαν στην Ευρώπη κατά την εποχή της Αναγέννησης και απέκτησαν την τελική τους μορφή λίγο μετά τον Α΄ ΠΠ. Η διαμόρφωση τους υπήρξε αργή και επηρεάστηκε από όλους τους πολέμους κατά την διάρκεια της, κυρίως τους Ναπολεόντιους. Μετά τον 18ο αι. τα Επιτελεία αντικατέστησαν τις βασιλικές αυλές, ενώ ιδρύθηκαν Σχολές για την εκπαίδευση ευγενών και στρατιωτικών. Λίγο αργότερα τέθηκαν τα θεμέλια της στρατιωτικής μετα-επιστήμης και γράφτηκαν σπουδαία έργα από στρατιωτικούς, όπως το «Περί Πολέμου» του Κλαούσεβιτς, το «The Influence of Sea Power upon History» του Μάχαν, το «Η Τέχνη του Πολέμου» του Ζομινί, το «Principles of War» του Φος, κ.λπ.

Η Ελλάδα δυστυχώς ελάχιστα ενδιαφέρθηκε για τις εξελίξεις αυτές. Έως τα τέλη του 19ου αι., στις ΕΕΔ επικρατούσε η άποψη «ότι ένας μελλοντικός πόλεμος με την Οθωμανική Αυτοκρατορία θα πραγματοποιούνταν στα πρότυπα της επανάστασης του 1821 και θα στηριζόταν σε ανταρτικά σώματα και σε εθελοντές που θα υποκινούσαν τις εξεγέρσεις στις αλύτρωτες περιοχές» (Παντουβάκης 2019, 23). Ως συνέπεια οι ΕΕΔ υστερούσαν σε οργάνωση, εκπαίδευση και εξοπλισμό, όπως έγινε φανερό στις ΕλληνοΤουρκικές συγκρούσεις του 1885 και 1897, κατά τις οποίες επλήγη σοβαρά το κύρος τους.

Η απουσία ισχύος και κύρους από τις ΕΕΔ, εξηγεί εν μέρει γιατί η Ελλάδα εντάχθηκε τελευταία στο δίκτυο των διαβαλκανικών συμμαχιών (Γιανουλόπουλος 2003, 209), και δεν υπολογιζόταν σημαντικά στους διάφορους σχεδιασμούς και τις συζητήσεις για τον διαμοιρασμό απελευθερωμένων Οθωμανικών εδαφών. Εικάζεται μάλιστα, ότι η Θεσσαλονίκη δόθηκε τελικά στην Ελλάδα μετά την απόσυρση της πρότασης της Αυστρίας να δοθεί στην Βουλγαρία, εξαιτίας και της δολοφονίας του Βασιλιά Γεωργίου σε αυτή (Katsiadakis 1995, 185)!

Σε αυτή τη δυσχερή κατάσταση, η ίδρυση Γενικών Επιτελείων (1900, 1907) και η επιτελική εκπαίδευση μερίδας αξιωματικών, βοήθησαν σημαντικά

στην ισχυροποίηση των ΕΕΔ και στον άθλο των ΒΠ. Όμως πόσο σημαντική ήταν η συνεισφορά τους; Γιατί καθυστέρησε η έλευση τους; Το παρόν άρθρο στοχεύει, μέσα από τη διερεύνηση των παραπάνω ερωτημάτων και των ιστορικών γεγονότων εκείνης της εποχής (πτώχευση, ήττες), να οδηγηθεί σε χρήσιμες διαπιστώσεις στην προσπάθεια των ΕΕΔ να προσαρμοστούν στην μεταμνημονιακή εποχή.

Το Υπόδειγμα της Αναδιοργάνωσης των Πρωσικών ΕΔ

Η αναδιοργάνωση των Πρωσικών ΕΔ μετά την ήττα τους από τον Μ. Ναπολέον στην Ιένα το 1806, θεωρείται πρότυπο παράδειγμα αναδιοργάνωσης διεθνώς. Αξίζει λοιπόν να συγκρίνουμε την προσπάθεια ενίσχυσης και αναδιοργάνωσης των ΕΕΔ μετά το 1878 με αυτή των Πρωσικών.

Οι Ελληνικές Κυβερνήσεις χειρίστηκαν το θέμα σε υψηλό πολιτικό επίπεδο και με την συνδρομή ξένων στρατιωτικών αποστολών¹, αποφεύγοντας να εμπλέξουν και να θέσουν προ των ευθυνών τους, τους άμεσα ενδιαφερόμενους στρατιωτικούς (φορά αλλαγών από πάνω προς τα κάτω). Ο Πρώσος Αυτοκράτορας αντίθετα, ανέθεσε με διαταγή του την μελέτη του προβλήματος και της εύρεσης λύσεων σε μια επιτροπή που συγκροτήθηκε από Ευγενείς και Πρώσους αξιωματικούς (Davis 2005, 84).

Η επιτροπή αυτή, καθοδηγούμενη από εξαιρετους στρατιωτικούς (Scharnhorst, Gneisenau, Clausewitz ως γραμματέα, κ.λπ.), μελέτησε τον στρατό του Ναπολέοντα² και ακολούθως έθεσε τις βάσεις της αναμόρφωσης των Πρωσικών ΕΔ. Η επιτυχία του έργου της επιτροπής οφείλεται στην αποφασιστικότητα της για ριζικές οργανωτικές αλλαγές και αλλαγές συμπεριφορών και της συμμετοχής των μελών της στην πραγματοποίηση των αλλαγών. Χαρακτηριστικά αναφέρεται ότι μεταξύ άλλων έθεσε τις βάσεις της σύγχρονης επιτελικής οργάνωσης και εκπαίδευσης, της «mission command», της «διπλής» διοίκησης με την ενίσχυση του ρόλου του επιτελάρχη και του επιτελείου³, της αξιοκρατίας, της ευρυμάθειας των Αξιωματικών⁴, της στελέχωσης των ΕΔ από αξιωματικούς με λιγότερο ευγενική καταγωγή, κ.λπ.

Το έργο της επιτροπής ολοκληρώθηκε αρκετά αργότερα, κατά την μακρόχρονη Αρχηγία του ΓΕΣ από τον Στρατηγό Μόλτκε, και επισφραγίστηκε

1. «Χαρακτηριστικά είναι αυτά που είπε ο Θ Πάγκαλος εις τον Γάλλο ακόλουθο: ημείς οι Έλληνες Αξιοί... έχουμε διαπαιδαγωγηθεί να μην δεχόμεθα την ανωτερότητα ενός εξ ημών... υποτασσόμεθα μόνο εις εξαιρετική περίπτωση εις το κύρος ενός Έλληνα στρατιωτικού... δια τον λόγο αυτόν επιθυμώ... την μετάκληση Στρατιωτικής (Γαλλικής) Αποστολής... όχι τόσο δια όσα θα μας διδάξει η Αποστολή αυτή, όσο διότι το κύρος του Γαλλικού Στρατού είναι τόσο σημαντικό παρ' υμίν...», (Δημακόπουλος, Η Στρατιωτική Επιτελική Εκπαίδευση εις την Ελλάδα 2003, 19).

2. Εντόπισαν και υιοθέτησαν τις πηγές της Γαλλικής δύναμης που ήταν... (Gat 2015, 90).

3. «Scharnhorst crystallised his thoughts: 'Normally it is not possible for an army simply to dismiss incompetent generals. But we can at least give them reasonable assistants. Thus General Staff officers are those who support incompetent generals, providing the talents that might otherwise be wanting among leaders and commanders» (Davis 2005, 84).

4. Το πρόγραμμα σπουδών της Γερμανικής Σχολής είναι εντυπωσιακό. Περιελάβανε μαθήματα ιστορίας, ξένων γλωσσών, ιστορίας της φιλοσοφίας, της φιλολογίας, κ.λπ, (Newland 2005, 56).

με την απρόσμενη νίκη επί των Γάλλων το 1871 κατά τους πολέμους της Γερμανικής ενοποίησης και την ανακήρυξη της 2ης Γερμανικής Αυτοκρατορίας στην αίθουσα των καθρεπτών του Γαλλικού ανακτόρου των Βερσαλλιών! Έκτοτε, η Πρωσική επιτελική οργάνωση και εκπαίδευση, αποτέλεσε διεθνές πρότυπο, ακόμα και για τις έως τότε φημισμένες, αλλά ταπεινωμένες από την ήττα Γαλλικές ΕΔ (Gat 2015, 189).

Η επιτυχία της αναδιοργάνωσης των Πρωσικών ΕΔ οφείλεται και στην πρωτοπορία τους στην Στρατιωτική Εκπαίδευση, ήδη από τον 18ο αι. με την Ακαδημία «Ευγενών» του Μ. Φρειδερίκου, και κυρίως στην προσπάθεια τους να θεμελιώσουν την στρατιωτική επιστήμη μαζί με την βελτίωση της στρατιωτικής εκπαίδευσης. Υπόδειγμα σύγχρονου στρατιωτικού ερευνητή αποτελεί ο Clausewitz.

Η Αναχρονιστική Κατάσταση των ΕΕΔ κατά τον 19ο Αιώνα

Το Ελληνικό κράτος μετά την απελευθέρωση του, ασχολήθηκε αποκλειστικά με θέματα εσωτερικής αναδιοργάνωσης. Η εσωστρέφεια που ανέπτυξε δεν του επέτρεψε να αντιληφθεί τις σημαντικές διεθνείς εξελίξεις του 19ου αι. όπως, την φθίνουσα πορεία της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας, την εκτόξευση της Βρετανικής ισχύος και την εμφάνιση δυο νέων δυνάμεων, της «2ης Γερμανικής Αυτοκρατορίας (Ράιχ)» μετά την νίκη των Πρώσων επί των Γάλλων το 1871, και της «3ης Ιταλικής Αυτοκρατορίας».

Η ισχυροποίηση του Γερμανικού παράγοντα στην κεντρική Ευρώπη και η εμφάνιση του Ιταλικού στη Μεσόγειο έδρασαν καταλυτικά τόσο στην Ευρωπαϊκή, όσο και στην Βαλκανική πολιτική σκηνή. Στα Βαλκάνια, η αποδυνάμωση των Οθωμανών ενίσχυσε τις εθνικιστικές τάσεις των λαών τους, επιτάχυνε τις πολεμικές προπαρασκευές και δημιούργησε διάφορες «αμυντικές» συμμαχίες με τις Μεγάλες Δυνάμεις.

Στο πλαίσιο αυτό, ο Ρωσοτουρκικός πόλεμος του 1877-78 βρήκε απροετοίμαστο το Ελληνικό κράτος και συνέγειρε το λαό που έβλεπε την «Μεγάλη Ιδέα» να απειλείται. Η ανάγκη διαχείρισης του λαϊκού συναισθήματος οδήγησε στην οικουμενική κυβέρνηση του σεβασμιού Κωνσταντίνου Κανάρη. Τότε, για πρώτη φορά έγινε αντιληπτή η επείγουσα ανάγκη ενίσχυσης των ΕΔ και συζητήθηκε η πρόσκληση ξένων αποστολών για τον εκσυγχρονισμό τους (Παντουβάκης 2019, 71). Εκείνη την εποχή οι ΕΔ είχαν κακή οργάνωση, οι Αξιωματικοί τους πολιτεύονταν,⁵ οι βασιλόπαιδες γινόταν Αξιωματικοί χωρίς κανονική εκπαίδευση και αξιολόγηση,⁶ και γενικά επικρατούσε ένα κλίμα αναξιοκρατίας.

Τελικά, πραγματοποιήθηκε κατά κύριο λόγο ένα ναυτικό εξοπλιστικό πρόγραμμα, ενώ στα τέλη του 1884 ήρθαν στην Ελλάδα γαλλικές στρατιωτι-

5. «το 1884 το 50% των ανώτατων αξιωματικών ήταν βουλευτές» (Παντουβάκης 2019, 184).

6. «υπήρχε η φήμη ότι είχε σπουδάσει (ο διάδοχος) στην πολεμική ακαδημία του Βερολίνου, αλλά στην πραγματικότητα δεν είχε παρακολουθήσει ούτε τα μαθήματα της Σχολής Ευελπίδων...» (Παντουβάκης 2019, 355). Επίσης, ως αναφέρει ο ίδιος ο Δαγκλής, είχε αναλάβει τη «Στρατιωτική (φροντιστηριακή) εκπαίδευση του πρίγκιπα Ανδρέα, (Δαγκλής 1965, 198, 213).

κές αποστολές (μετά την άρνηση Γερμανών (Παντουβάκης 2019, 73) και Άγγλων (Fotakis 2005, 7)). Επικεφαλής της ναυτικής αποστολής ήταν ο Ναύαρχος Λεζέν και της στρατιωτικής ο Στρατηγός Βοσσέρ. Δυστυχώς, οι Γαλλικές αποστολές αποχώρησαν λίγα χρόνια αργότερα αφήνοντας το έργο τους ημιτελές, καθώς η πολιτική τάξη ήταν ανέτοιμη για δραστικές αλλαγές στην οργάνωση των ΕΔ!

Το Σεπτέμβριο του 1885 τα γεγονότα στην Ανατολική Ρωμυλία, διατάραξαν ξανά τις ισορροπίες στα Βαλκάνια υπέρ της Βουλγαρίας και σε βάρος της Ελλάδας και της Σερβίας⁷. Ο κίνδυνος να χαθεί η Μακεδονία οδήγησε την κυβέρνηση Δεληγιάννη, εν μέσω των εκσυχρονιστικών προσπαθειών της, να κηρύξει επιστράτευση. Τελικά, η Βουλγαρία με τη συνθήκη του Αγίου Στεφάνου προσάρτησε την Ανατολική Ρωμυλία και η Ελληνική κυβέρνηση κάτω και από Διεθνείς πιέσεις δεν θα αντιδράσει, παραμένοντας επί μακρόν σε επιστράτευση.

Στο διάστημα της επιστράτευσης συνέβησαν πολλά μεθοριακά επεισόδια με κυριότερο αυτό στην περιοχή της Νεζερού που οδήγησε σε πενήνήμερες συνοριακές εχθροπραξίες μεταξύ Ελληνικού και Τουρκικού στρατού, οι οποίες τερματίστηκαν μετά από παρέμβαση των Μεγάλων Δυνάμεων. Ο τερματισμός υπήρξε ευτυχής για τις ΕΕΔ, καθώς ήταν αμφίβολο ότι μπορούσαν να συνεχίσουν να επιχειρούν χωρίς εφεδρείες, σχέδια, συγκεντρωτικό έλεγχο, ΔΜ, πειθαρχία, κ.λπ., δηλαδή χωρίς επιτελική οργάνωση και προετοιμασία (Παντουβάκης 2019, 134), (Δαγκλής 1965, 126)!

Η κακή κατάσταση των ΕΕΔ έγινε πλέον προδήλως αντιληπτή. Όμως, οι δυσμενείς εξελίξεις επί των Εθνικών Συμφερόντων επέφεραν πολιτική πόλωση που εμπόδισε τη λήψη δραστικών μέτρων και το έργο των ξένων αποστολών (Δαγκλής 1965, 117). Η κατάσταση χειροτέρεψε από την πτώχευση του 1893 και την εμφάνιση πατριωτικών «εταιρειών» και οργανώσεων.

Οι πατριωτικές οργανώσεις ήταν το αποτέλεσμα της απασχόλησης των ΕΕΔ με πάρεργα⁸, αλλά και του πολωμένου πολιτικού σκηνικού. Η πόλωση καλλιεργούσε στην κοινή γνώμη την άποψη ότι το πολιτικό σύστημα είναι άτολμο και ανίκανο να αντιμετωπίσει Εθνικές προκλήσεις και απειλές. Εν προκειμένω, η αγωνία για την τύχη της Μακεδονίας και το Κρητικό ζήτημα (μετά την «ατυχή επανάσταση του 1889» και του περιορισμού πολλών ελευθεριών των Κρητικών), (Γιανουλόπουλος 2003, 144) όξυναν την πολιτική αντιπαράθεση στην Ελλάδα και δημιούργησαν μεγάλη εσωτερική αναταραχή. Μέσα σε αυτό το κλίμα εμφανίστηκε περί το 1895 η «Εθνική Εταιρεία», στην οποία προσχώρησαν πολλοί στρατιωτικοί. Η εταιρεία παρουσιαζόταν ως σύλλογος «επίλεκτων» πολιτών, που δρα ανεξάρτητα από το Κράτος για θέματα Εθνικής ασφάλειας (Παρασκευόπουλος 1934, 14)!

Το κλίμα της εποχής χαρακτηριζόταν από έλλειμμα εμπιστοσύνης μεταξύ του πολιτικού και του στρατιωτικού κατεστημένου. Ευτυχώς μετά τον

7. «Στο συνέδριο του Βερολίνου το 1878... η Μακεδονία επιστράφηκε στους Οθωμανούς και δημιουργήθηκε ένα νέο κράτος μαξιλάρι (Αν. Ρωμυλία) ανάμεσα στην Βουλγαρία και την Κωνσταντινούπολη» (Μαζάουερ 2001, 176).

8. Όπως «με έργα αστυνόμευσης» (Παντουβάκης 2019, 25).

Γελοιογραφία εποχής, ενδεικτική της πολιτικής πόλωσης⁹

θάνατο του Παύλου Μελά αποκαταστάθηκε εν μέρει η εμπιστοσύνη και άρχισαν να αναπτύσσονται συνεργασίες μεταξύ Κυβερνώντων και Στρατιωτικών, όπως το «Μακεδονικό Κομιτάτο» και η «Πανελλήνιος Οργάνωση» που διέσωσαν την Ελληνική Μακεδονία (Σβολόπουλος 1997, 41-45), (Παρασκευόπουλος 1934, 61), (Δαγκλής 1965, 310).

Αν και καθυστερημένα, η άτολη Ελληνική προσπάθεια αναδιοργάνωσης των ΕΔ ακολούθησε ορισμένα από τα επιτυχημένα βήματα των Πρώσων, όπως η στροφή προς την εκπαίδευση, με την αποστολή Αξιωματικών του ΣΞ¹⁰ σε Σχολές Πολέμου του εξωτερικού (Γαλλίας και Γερμανίας). Όλοι αυτοί αργότερα εκσυγχρόνισαν το Ελληνικό στρατιωτικό δόγμα, δηλαδή «τις αντιλήψεις έναντι του σκοπού και του χαρακτήρα ενός πιθανού πολέμου ή της προετοιμασίας του, αλλά και τις μεθόδους διεξαγωγής του» (Βοσκόπουλος 2016, 249). Η πρωτοβουλία αυτή υπήρξε μέρος μιας γενικότερης στροφής του ενδιαφέροντος των ΕΕΔ στην εκπαίδευση, και της αναδιοργάνωσης των παραγωγικών σχολών των Αξιωματικών. Σημειώνεται ότι η Σχολή Ναυτικών Δοκίμων (ΣΝΔ) ιδρύθηκε μόλις το 1884, ενώ την ίδια περίοδο αναδιοργανώθηκε και η Στρατιωτική Σχολή Ευελπίδων (ΣΣΕ), που λειτουργούσε και ως «τεχνική» Σχολή.¹¹ Οι απόφοιτοι της ΣΣΕ μάλιστα, κατατασσόταν κυρίως στο Μηχανικό και στο Πυροβολικό και ελάχιστοι στο Πεζικό και στο Ιππικό (Δημακόπουλος, Η Στρατιωτική Επιτελική Εκπαίδευση εις την Ελλάδα 2003, 11).

Συμπερασματικά, τα γεγονότα της Ανατολικής Ρωμυλίας ανησύχησαν τους ιθύνοντες, αλλά η διαχείριση της ενίσχυσης και της αναδιοργάνωσης των ΕΕΔ υπήρξε κατώτερη των προσδοκιών. Η αποτυχία της ριζικής αναδιοργάνωσης και ουσιαστικής ενίσχυσης τους, ανέδειξε την ανεπάρκεια του πολιτικού και του στρατιωτικού κατεστημένου. Ευτυχώς όμως, η αναδιοργάνωση στράφηκε και προς τον χώρο της στρατιωτικής επιτελικής εκπαίδευσης και των παραγωγικών Σχολών (ΣΣΕ-ΣΝΔ).

9. Η Κρήτη μοιάζει να παραδίδεται από τον Τρικούπη... προς θάνατο, ενώ ο Δελληγιάννης δεν εισακούγεται και οι Ξένες Δυνάμεις παρακολουθούν από μακριά.

10. Τεχνολογικές και άλλες ιδιαιτερότητες καθυστέρησαν διεθνώς την επιτελική οργάνωση και εκπαίδευση στο ναυτικό. Όμως, οι Έλληνες Αξιωματικοί του ΠΝ παρακολουθούν τις σύγχρονες εξελίξεις κατά τις μετεκπαιδεύσεις τους και τις παραλαβές νεότεκτων πλοίων στο εξωτερικό.

11. Από τους 576 που είχαν εισαχθεί μεταξύ 1828 και 1882, μόνο οι 303 ακολούθησαν καριέρα Αξιωματικού, οι υπόλοιποι έγιναν καθηγητές και πολιτικοί μηχανικοί (Παντουβάκης 2019, 69).

Η Αργή Αφύπνιση στις Αρχές του 20ου Αιώνα

Οι Ελληνικές Κυβερνήσεις, μετά τα γεγονότα της Ανατολικής Ρωμυλίας, ορθά εκτίμησαν ότι το στρατιωτικό προσωπικό της Ελλάδας δεν μπορούσε μόνο του να πραγματοποιήσει την απαιτούμενη αναδιοργάνωση των ΕΔ. Αφενός δεν ήταν επαρκώς καταρτισμένο και αφετέρου ήταν άπειρο λόγω της έως τότε μακρόχρονης ειρηνικής περιόδου. Πραγματοποίησαν λοιπόν οργανωτικές αλλαγές μόνες τους, ως π.χ. νέους οργανισμούς του ΞΕ και εξοπλιστικά προγράμματα, χρησιμοποιώντας ελάχιστα τις ξένες αποστολές σε συμβουλευτικό ρόλο.

Η απόφαση των κυβερνώντων για την μη ενεργό συμμετοχή των στρατιωτικών στις αλλαγές, ήταν τεράστιο λάθος. Δυστυχώς δεν υπήρξε η παραμικρή προσπάθεια να ανευρεθούν πραγματικά άξιοι Αξιωματικοί,¹² οι οποίοι υπό την καθοδήγηση ξένων αποστολών θα μπορούσαν να συνδράμουν στην αναδιοργάνωση των ΕΔ, ούτε ζητήθηκε από τους λίγους Έλληνες Αξιωματικούς με ιδιαίτερη μόρφωση¹³ η συνδρομή στην σχεδίαση ή στην πραγματοποίηση των αλλαγών.

Στις ΕΔ καμία αναδιοργάνωση δεν έχει καλές πιθανότητες να επιτύχει χωρίς την κατανόηση και συμμετοχή των ιδίων των στρατιωτικών στις αλλαγές. Η λεγόμενη στρατιωτική κουλτούρα, που καλλιεργείται στις ΕΔ ώστε οι στρατιωτικοί να μην «δειλιάζουν», και να πειθαρχούν κάτω από αντίξοες συνθήκες, απαιτεί μεν την υπακοή στις διαταγές, αλλά επίσης αντιστέκεται σθεναρά σε εξωτερικές αλλαγές. Γι' αυτό άλλωστε, η πραγματοποίηση αλλαγών στις ΕΔ είναι συνήθως δύσκολη υπόθεση.

Έτσι, μετά τα εμπόδια αλλά και τα λάθη των Ελληνικών Κυβερνήσεων φθάνουμε στο 1897 και στον «ατυχή» Ελληνοτουρκικό πόλεμο όπου η πρόοδος της αναδιοργάνωσης των ΕΔ κρίθηκε εν τις πράγμασι, απογοητευτική. Ο ΞΕ πολέμησε ανεπιτυχώς, ενώ το ΠΝ δεν συμμετείχε ουσιαστικά σε επιχειρήσεις.¹⁴

Ο «ατυχής» πόλεμος επέφερε ένα ακόμη ισχυρότερο σοκ στην Ελληνική κοινωνία. Δυστυχώς οι αντιδράσεις των Κυβερνήσεων υπήρξαν πάλι ανεπαρκείς και αντίστοιχες αυτών μετά τα γεγονότα της Ανατολικής Ρωμυλίας.^{15 16}

12. «Ικανός αριθμός Ελλήνων νεαρών αξιωματικών είχε φοιτήσει εις την εν Βερολίνο Ακαδημία Πολέμου προ του 1905 με άριστες επιδόσεις και έναντι αυτών των Γερμανών.», (Δημακόπουλος, Η Στρατιωτική Επιτελική Εκπαίδευση εις την Ελλάδα 2003, 34).

13. Έως το 1897 στην Ανώτατη Γαλλική Σχολή Πολέμου είχε φοιτήσει μόνο ο Ν. Τρικούπης και έως το 1912 ακόμη 8 (Δημακόπουλος, Η Στρατιωτική Επιτελική Εκπαίδευση εις την Ελλάδα 2003, 160).

14. Δόθηκαν εντολές από την Κυβέρνηση για επιθετικές επιχειρήσεις σε Αλεξανδρούπολη, Ίμβρο και Τένεδο, αλλά δεν πραγματοποιήθηκαν. (Fotakis 2005, 14-15).

15. Πάλι δεν χρησιμοποιήθηκαν Αξιωματικοί σπουδασμένοι στο εξωτερικό (Fotakis 2005, 19).

16. Πάλι αγνοήθηκαν οι προτάσεις των Αξιωματικών, όπως αυτή για εκσυγχρονισμό των τριών παλαιών Θωρηκτών έναντι του 1/5 της τιμής ενός νέου, που είχε ως αποτέλεσμα όλο το βάρος των επιχειρήσεων να αναληφθεί μόνον από το Θ/Κ ΑΒΕΡΩΦ, (Θεοφανίδης 1923, 161).

Η Κυβέρνηση Θεοτόκη κυρίως, πραγματοποίησε ένα εξοπλιστικό και εκσυγχρονιστικό πρόγραμμα, όπως και η αντίστοιχη του Τρικούπη πρωτύτερα, στραμμένο αρχικά προς τον ΣΞ. Ομοίως, η πολιτική σκηνή πολώθηκε και ενδυναμώθηκαν οι παρακρατικές οργανώσεις. Ευτυχώς, αυξήθηκαν έστω και λίγο οι εκπαιδεύσεις στις ξένες Σχολές Πολέμου.

Παράδειγμα της έλλειψης συνεκτικού μεταρρυθμιστικού σχεδίου, αποτελεί η ίδρυση από τη μια πλευρά του Γενικού Επιτελείου Ναυτικού (ΓΕΝ) το 1907 ως στρατηγικού - επιχειρησιακού επιτελικού φορέα στο Υπ. Ναυτικών¹⁷ και η σύσταση από την άλλη, της Γενικής Διοίκησης του ΣΞ το 1900 υπό την αρχηγία του Διαδόχου και με στελέχωση από το επανιδρυθέν Σώμα των Αξιωματικών Επιτελών.¹⁸ Αυτή η αρχηγία διατάρασσε την ομαλή διαδοχή διοίκησης στον ΣΞ,¹⁹ και ενώ σωστά η Γενική Διοίκηση στελεχωνόταν από αξιωματικούς με επιτελική μόρφωση και μετά από εξετάσεις, στην πραγματικότητα το Σώμα των Επιτελών δημιουργούσε μια «αυλή» ημετέρων (Παρασκευόπουλος 1934, 69). Εξάλλου, η επιλογή για φοίτηση σε σχολές του εξωτερικού γινόταν και με «πολιτικά» κριτήρια.²⁰

Η κατάσταση λοιπόν στο εσωτερικό της Ελλάδας, μετά το 1897, έμοιαζε με αυτή μετά τα γεγονότα της Ανατολικής Ρωμυλίας. Αυτή τη φορά όμως, η θέση της Ελλάδας στη διεθνή σκηνή, εξαιτίας των διεθνών ανταγωνισμών και του επερχόμενου Α΄ ΠΠ διαφαινόταν δυσμενέστερη. Η σχετικά πιο αποφασιστική στάση των κυβερνήσεων για αλλαγές στις ΕΔ δεν αρκούσε πλέον, και ήταν εμφανές ότι απαιτούνταν ισχυρότερες δράσεις για να αποφευχθεί μια νέα και μεγαλύτερη Εθνική καταστροφή.

Η Κινητοποίηση

Εν μέσω αυτής της αμφίβολης κατάστασης sti ΕΕΔ εκδηλώθηκε το 1909 το κίνημα στο Γουδί, από τον Στρατιωτικό Σύνδεσμο (ΣΣ), μια οργάνωση κατώτερων αξιωματικών.²¹ Τα μέλη του Συνδέσμου δυσφορούσαν με την βασιλική οικογένεια, η οποία προωθούσε τους ευνοούμενους της στο στράτευμα, αλλά και με την κακή κατάσταση των ΕΔ. Επίσης ήταν καχύποπτοι και προς

17. Δεν υπήρχε τέτοιος φορέας στον προηγούμενο οργανισμό του Υπουργείου [v.1187(ΑΡΠΖ)/1884]. Το προσωπικό του ΓΕΝ ήταν μάχιμοι αξιωματικοί που ολοκλήρωναν την προβλεπόμενη θαλάσσια υπηρεσία, χωρίς ειδική εκπαίδευση και με μέγιστη θητεία τα τρία έτη [v.3227(ΓΣΚΖ)/1907].

18. Το ξεχωριστό Σώμα των Επιτελών (Γαλλικό μοντέλο) ιδρύθηκε λίγο μετά την απελευθέρωση στον ΣΞ και καταργήθηκε το 1880 μετά και την κατάργηση του από τους Γάλλους όταν μετά την ήττα του 1871 αποφάσισαν να υιοθετήσουν την Πρωσική επιτελική οργάνωση και εκπαίδευση (Gat 2015, 194).

19. Ο ενεργός ρόλος του Επιτελικού Γραφείου του Υπουργείου Στρατιωτικών [v.838(ΩΛΗ)/1880], έγινε «διαχειριστικός» των προτάσεων της Γενικής Διοίκησης [v.2700(ΒΨ)/1900].

20. Χαρακτηριστική είναι η μεθόδευση από τον Διάδοχο για την επιλογή του Ιωάννη Μεταξά για να σπουδάσει στην Γερμανική Σχολή Πολέμου, όπως ο ίδιος το αναφέρει ως γεγονός στη σελίδα 382 του προσωπικού του ημερολογίου. Ευρίσκεται και στο διαδίκτυο (<http://www.ioannismetaxas.gr/Hmerologio.html>, σύνδεσμος «τόμος πρώτος», αρχείο «scan-207.jpg»).

21. «όπως είχε συμφωνηθεί, κανείς ανώτερος δεν είχε γίνει δεκτός στον Σ.Σ.», (Χαρατσίης 1985, 35).

την στρατιωτική τους ηγεσία, γιατί βρισκόταν πλησίον είτε της βασιλικής οικογένειας είτε των κομμάτων.²²

Το κίνημα δρα καταλυτικά και σύντομα δρομολογήθηκαν ραγδαίες πολιτικές και στρατιωτικές εξελίξεις. Η έλλειψη πολιτικών φιλοδοξιών και η αδυναμία ανάληψης πολιτικού ρόλου από τα χαμηλόβαθμα μέλη του ΣΣ έδρασαν εξισοροπητικά, οπότε δεν παρατηρήθηκαν ακρότητες.²³ Επίσης, τα αγνά πατριωτικά τους κίνητρα, οι βελτιωμένες στρατιωτικές σπουδές τους σε ΣΣΕ και ΣΝΔ και το γεγονός ότι υπήρχαν ορισμένοι ανώτεροι αξιωματικοί αυξημένου κύρους (λόγω και της εκπαίδευσης τους στο εξωτερικό²⁴), βοήθησαν στην τάχιση ομαλοποίησης της κατάστασης²⁵ και την επιστροφή στα καθήκοντα τους με αυξημένο ζήλο και αφοσίωση, αμέσως μετά την εύρεση πολιτικής λύσης.

Η εκδήλωση του κινήματος εκτόνωσε την πολιτική ένταση και η πρόσκληση του ΣΣ προς τον Ελ. Βενιζέλο ανανέωσε την πολιτική σκηνή. Ταυτόχρονα, ανανεώθηκε και μέρος της στρατιωτικής ηγεσίας και όλα αυτά εκτόνωσαν την δυσφορία των κατωτέρων Αξιωματικών των ΕΕΔ. Αυτό ήταν ιδιαίτερα σημαντικό, καθώς η απόδοση του στρατού εξαρτάται σε πολύ μεγάλο βαθμό από το ηθικό του. Ταυτόχρονα, οι ραγδαίες εξελίξεις στη διεθνή σκηνή δεν επέτρεψαν την επανεμφάνιση εσωστρέφειας και διχαστικού πνεύματος. Αυτή τη φορά παρατηρήθηκε δημιουργικότερη συνεργασία μεταξύ Κυβέρνησης, ξένων αποστολών και στελεχών των ΕΕΔ και ειλικρινή θέληση να πραγματοποιηθούν όλες οι απαιτούμενες αλλαγές.

Αξιοσημείωτα γεγονότα, χαρακτηριστικά της απερίσπαστης ενασχόλησης των στρατιωτικών με τα επιτελικά έργα τους, ήταν η πρωτοποριακή σκέψη για τη δημιουργία του Μικτού Επιτελείου²⁶, η πρωτοποριακή χρήση του αεροπορικού όπλου²⁷, η επιθετική σχεδίαση του ΓΕΝ με την κατάληψη της Λήμνου²⁸ και μεταφορά της βάσης του Στόλου από τους Ωραιούς στο Μούδρο, και οι πρώτες «διακλαδικές» επιχειρήσεις για την κατάληψη των μεγάλων νησιών του Αιγαίου, όπως η Χίος.²⁹

22. Από τους τρεις αρχαιότερους Αξιωματικούς του ΠΝ το 1912 (μετά τις εκκαθαρίσεις όσων δεν είχαν αποφοιτήσει από την ΣΝΔ από τον Στρατιωτικό Σύνδεσμο), μόνο ο Παύλος Κουντουριώτης δεν είχε πολιτευτεί. Ο Π Γκίνης είχε εκλεγεί Βουλευτής Σιπιδίων με το Κόμμα των Φιλελευθέρων στις εκλογές του 1910 και ο Ι Δαμιανός ήταν Υπουργός των Ναυτικών στην κυβέρνηση Μαυρομιχάλη (1909-1910).

23. Το κίνημα ήταν αναμενόμενο, καθώς οι ΕΔ ήταν πολιτικοποιημένες. Το ίδιο δεν προκάλεσε προβλήματα, αλλά δυστυχώς άνοιξε το δρόμο για πολλά περισσότερα αργότερα. (Χαρατσής 1985, 48).

24. Υπήρχαν αξιωματικοί όπως ο Δαγκλής που εκπαιδεύτηκαν στο εξωτερικό με δικά τους έξοδα!

25. Σε αυτό βοήθησε και η ήπια στάση του πολιτικού συστήματος όταν αντιλήφθηκε το πρόβλημα. Έτσι πριν αλλά και μετά το κίνημα υπουργοποιήθηκαν Αξιωματικοί του Σ.Σ., κ.λπ. (Χαρατσής 1985, 36).

26. «στις 12 Μαρτίου ο Ν. Ζορμπάς σαν υπουργός στρατιωτικών έκανε την πρώτη πρόταση για μικτό Επιτελείο, 41 χρόνια πριν από τον σχηματισμό του ΓΕΕΘΑ»! (Χαρατσής 1985, 48).

27. «Η μεγάλη προσπάθεια οργάνωσης αεροπορικής δύναμης ξεκίνησε το 1912 με τη μορφή ξεχωριστής Στρατιωτικής και Ναυτικής Αεροπορίας, κάθε μια ... από τις οποίες είχε αφετηρία τους βαλκανικούς πολέμους» (Χαρούσης 2012, 18).

28. Σημαντικό ρόλο στην τελική επιλογή της Λήμνου, έπαιξε η επιτελική μελέτη του Ρωσο-ιαπωνικού πολέμου από τον Αντχο Ι Αργυρόπουλο ΠΝ, (Fotakis 2005, 47-48).

29. Η απελευθέρωση της Χίου επετεύχθη από τρία τάγματα με επικεφαλής τον Σχη

Λιγότερο χαρακτηριστικό γεγονός, αλλά ενδεικτικό του ζήλου και της αφοσίωσης των επιτελών στα έργα τους, αποτελεί η αναμόρφωση των γυμνασίων των ΕΕΔ. Ο πρωτόγνωρος ρεαλισμός και η ένταση των γυμνασίων, αναδεικνύονται από τη «σύγκρουση δύο ελληνικών αντιτορπιλικών στα γυμνάσια του Απριλίου του 1911,...την εξάσκηση του στόλου σε ημερινούς και νυχτερινούς ελιγμούς, αποβατικές ενέργειες, τορπιλικές επιθέσεις,...».³⁰ Αντίστοιχα «μεγάλες ασκήσεις» έγιναν και στο ΣΞ από τη Γαλλική αποστολή (Παρασκευόπουλος 1934, 90).

Θεραπευτήριο μάχης ως δείγμα αναδιοργάνωσης των ΕΔ

Καταλυτικό ρόλο στην ταχεία πρόοδο των ΕΔ, έπαιξαν οι αξιοκρατικές επιλογές του Ελ. Βενιζέλου. Πιο χαρακτηριστικές είναι η ανάθεση σημαντικών επιτελικών θέσεων στον εξαιρετικά καταρτισμένο Ι. Μεταξά, και η προαγωγή του ακομμάτιστου³¹ Π. Κουντουριώτη σε Υποναύαρχο, μετά όμως από το πολεμικό συμβούλιο του ΠΝ τον Σεπτέμβριο του 1911 και χάριν του φρονήματος που επέδειξε σε αυτό.³²

Έστω λοιπόν και την τελευταία στιγμή, άρχισαν να αποδίδουν οι πιο πρόσφατες οργανωτικές αλλαγές των ΕΔ, αλλά και οι παλαιότερες δράσεις στην εκπαίδευση των Αξιωματικών που είχαν ξεκινήσει πριν από περίπου τρεις δεκαετίες. Σε αυτές κυρίως, οφείλεται η μεγάλη πρόοδος και οι ανέλπιστες επιτυχίες των ΕΔ που ακολούθησαν.

Επίσης η μεγάλη αξία της εκπαίδευσης γίνεται πλέον αντιληπτή και ιδρύεται το 1911 από τη Γαλλική αποστολή η Προπαρασκευαστική Σχολή Επιτελών του ΣΞ. Αυτή δεν ιδρύθηκε ως ανεξάρτητη Σχολή, αλλά για την προετοιμασία όσων θα φοιτούσαν στην Ανωτέρα Γαλλική Σχολή Πολέμου (Δημακό-

Δελαγραμμάτικα. Μεταφέρθηκαν από την Θεσσαλονίκη και υποστηρίχθηκαν από στολίσκο με επικεφαλής τον Πχο Δαμιανό (Θεοφανίδης 1923, 141). Αυτή η αποβατική επιχείρηση, λογίζεται ως η πρώτη διακλαδική.

30. Πηγή: παλαιότερες «Σημειώσεις Σύγχρονης Ναυτικής Ιστορίας» του Καθηγητή Ζ Φωτάκη της ΣΝΔ, σελ 37 (είχαν αναρτηθεί στον ιστοχώρο 'eclass' της Σχολής Ναυτικών Δοκίμων).

31. Δες υποσημείωση 22.

32. «Ο πρωθυπουργός ακούγοντας αυτές τις απόψεις ζήτησε τέλος και από τον Κουντουριώτη να εκφράσει την γνώμη του, η οποία ήταν: «Θα νικήσουμε κύριε Πρωθυπουργέ! Διότι δεν κερδίζονται οι μάχες μόνο με τα σίδερα και τα μπαρούτια, κρίνονται και με την ψυχή. Την ψυχή που έχουμε από τους προγόνους μας, τους ήρωες του 1821. Που νίκησαν πολύ πιο μεγάλους στόλους Τουρκιάς και Αιγύπτου...», (Τσαπράκης 2012, 90).

πουλος, Στρατιωτική Θεσμική Αναδιοργάνωση 1909-1916 2000, 168) και υπήρξε πρόδρομος των Σχολών Πολέμου του ΣΞ!

Αυτή η αναμόρφωση της τελευταίας στιγμής των ΕΕΔ, σε συνδυασμό και με την υποτίμηση τους από συμμάχους και εχθρούς (που στηριζόταν σε αριθμούς και αντικειμενικά κριτήρια του πρόσφατου παρελθόντος χωρίς να λαμβάνει υπόψη τις τελευταίες εξελίξεις), οδήγησε στον αιφνιδιασμό όλων και διευκόλυνε την νικηφόρο πορεία των επιχειρήσεων στα Βαλκανικά μέτωπα και στο Αιγαίο.

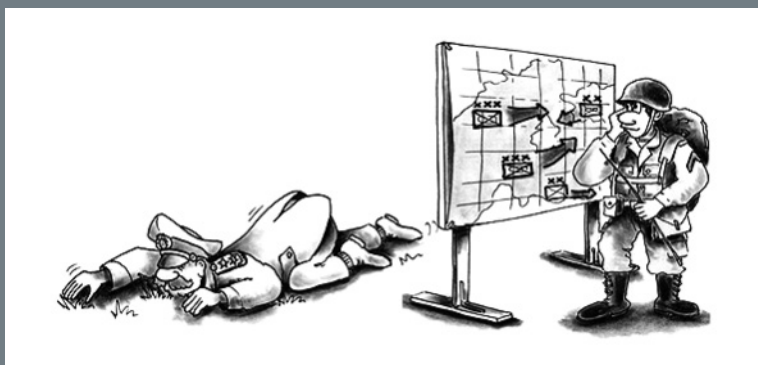
Στρατιωτική Επιτελική Εκπαίδευση

Έως αυτό το σημείο γίνεται λόγος για την επιτελική εκπαίδευση των αξιωματικών, χωρίς όμως να έχει οριστεί. Μια γενική περιγραφή της εκπαίδευσης που πραγματοποιείται στις Σχολές πολέμου, είναι η ακόλουθη από τον πρώην Α/ΓΕΣ Αλ. Μαζαράκη. «Η Σχολή Πολέμου **δεν** προώριται να μόρφωση αξιωματικούς του Επιτελείου, να τους δώσει ορισμένους τύπους αμετάβλητους επί τη βάσει των οποίων να εκτελούν μηχανικώς τας ανατιθεμένας εις αυτούς εργασίας (προφανώς υπονοών τα στελέχη του παλαιού Σώματος των Γενικών Επιτελών). Κύριος σκοπός της είναι να αποτελέσει το κέντρον εις το όποιον διά της συζητήσεως των κυριωτέρων στρατηγικών και τακτικών προβλημάτων θα ανυψωθή το **διανοητικόν επίπεδον**, θα τονωθή η ατομική **πρωτοβουλία**, θα μάθουν οι μέλλοντες ηγέτορες και επιτελείς **να αντιλαμβάνονται και να λύουν** ταχέως και λογικώς τα καθ' εκάστην εν πολεμώ περί αυτών παρουσιαζόμενα προβλήματα» (Δημακόπουλος, Η Στρατιωτική Επιτελική Εκπαίδευση εις την Ελλάδα 2003, 80).

Με άλλα λόγια, οι Σχολές Πολέμου δεν περιορίζονται μόνο στην παροχή γνώσεων, αλλά στοχεύουν στην καλλιέργεια της κριτικής σκέψης και της αλλαγής στάσης (πνεύμα πρωτοβουλίας) των αποφοίτων τους. Αυτοί λοιπόν, δεν αρκεί να σχεδιάζουν, να εισηγούνται ή να διοικούν εφαρμόζοντας βέλτιστα τα δόγματα, τους κανονισμούς και τις διαταγές. Αυτοί πρέπει να «ηγηθούν», βελτιώνοντας συνεχώς τα θεσμικά κείμενα και πραγματοποιώντας κάθε αναγκαία αλλαγή για την ισχυροποίηση των ΕΔ και την προσαρμογή τους στα επερχόμενα.

Γι' αυτό άλλωστε, η επιτελική εκπαίδευση πραγματοποιείται κατά την μετάβαση των Αξιωματικών στο δεύτερο μισό της σταδιοδρομίας τους, όταν δηλαδή αποχωρούν από τις μονάδες και στελεχώνουν «απομακρυσμένες» επιτελικές θέσεις («leading from behind»). Η αποστολή λοιπόν των Σχολών Πολέμου είναι απαιτητική, κατ' αντιστοιχία των λεγομένων Κέντρων Αριστείας.³³

33. Κέντρα Αριστείας είναι οι «... οντότητες εξειδίκευσης... στο αντικείμενο ενασχόλησης τους... (που) αποσκοπούν στην υποστήριξη της Μετεξέλιξης των ΕΔ...» ΠαΔ 0-13/13 ΓΕΕΘΑ.

Γελοιογραφία της κριτικής σκέψης και του πνεύματος πρωτοβουλιών στις ΕΔ

Συχνά η μη κατανόηση σε βάθος της υψηλής αποστολής των Σχολών πολέμου δημιουργεί στασιμότητα σε θέματα επιτελικής εκπαίδευσης. Χαρακτηριστικό παράδειγμα αποτελεί η ακόλουθη παρατήρηση κατά την ψήφιση του ιδρυτικού νόμου της ΑΔΙΣΠΟ: «...Αυτή η Σχολή θα αναλάβει ένα κομμάτι της παιδείας των καταργούμενων Σχολών Πολέμου και σε ποιο βαθμό; Αυτή η Σχολή θα διδάξει αποκλειστικά ή συμπληρωματικά μαθήματα διδακτικής; Αυτά θα πρέπει να τα νομοθετήσουμε...»,³⁴ που φανερώνει ότι κατά την ίδρυση της δεν υπήρχε πλήρης κατανόηση του τι ακριβώς κάνει και πως θα το κάνει!

Συνήθως πίσω από την αδυναμία κατανόησης του έργου των Σχολών Πολέμου συγκρούονται δυο αντίθετες απόψεις. Η μια θέλει την επικέντρωση των ΕΔ στα επείγοντα επιχειρησιακά τους έργα, θεωρώντας την επιτελική εκπαίδευση «πολυτέλεια». Η άλλη άποψη θεωρεί ότι η εκπαίδευση πρέπει συνεχώς να προηγείται και να καθοδηγεί την ενασχόληση των ΕΔ με τα επιχειρησιακά τους έργα.

Όσοι υποστηρίζουν τη δεύτερη άποψη, που είναι και αυτή που επικράτησε πριν τους ΒΠ, αντιλαμβάνονται ότι σε περιόδους κρίσεων η αριστεία και η καινοτομία βοηθά περισσότερο στην επίτευξη μιας επιθυμητής τελικής κατάστασης. Σπάνια δίνονται βέλτιστες λύσεις στα προβλήματα όταν επικρατεί το ίδιο πνεύμα με αυτό που επικρατούσε όταν αυτά εμφανίστηκαν.

Έχει ειπωθεί ότι η σημερινή εποχή είναι ασταθής και μοιάζει πολύ με αυτήν πριν τον Α΄ ΠΠ.³⁵ Μάλιστα οι αγγλοσαξονικές χώρες, η Ρωσία και η Κίνα, ήδη προβαίνουν σε σημαντικούς εξοπλισμούς και αλλαγές στην επιτελική τους οργάνωση και εκπαίδευση (Διακλαδικοί Σχηματισμοί, Πανεπιστήμιο ΕΔ, κτλ). Για τις ΕΕΔ ομοίως, η σημερινή εποχή μοιάζει με αυτή πριν τους ΒΠ. Η Ελληνική οικονομική κρίση επηρέασε τους εξοπλισμούς τους και μείωσε το κύρος τους και την ισχύ τους.

34. Πηγή <http://www.garsenis.gr/απομαγνητοφωνηση-παρεμβαση-γερασι-7/>

35. «UK military chief warns global tensions 'like those seen before First World War'», 11/12/2018, <https://www.independent.co.uk/news/uk/home-news/brexit-theresa-may-russia-china-iran-security-eu-defence-secretary-a8678626.html>

Σε αυτή τη δυσχερή θέση για τις ΕΕΔ, μια πιθανή λύση είναι να επαναλάβουν τις δράσεις που τις οδήγησαν στον άθλο των ΒΠ. Ειδικότερα, η περαιτέρω ενίσχυση της διακλαδικής οργάνωσης - συνεργασίας και της επιτελικής εκπαίδευσης, όπως και πριν από περίπου ένα αιώνα, διαφαίνεται ότι μπορούν με ελάχιστο κόστος να αποκαταστήσουν σχετικά σύντομα το κύρος τους και την ισχύ τους.

Παράδειγμα μιας πιθανής καινοτομίας στην εκπαίδευση, μεταξύ των πολλών που υπάρχουν, είναι το Πανεπιστήμιο Εθνικής Άμυνας (ΠΑΝΕΘΑ). Βέβαια σημαντικότερο από τις ίδιες τις ιδέες και τις προτάσεις, είναι η σωστή αξιολόγηση τους από την πολιτεία και η έγκαιρη υλοποίηση τους. Ειδικά στα θέματα εκπαίδευσης η τάχιστη υλοποίηση είναι σημαντική, δεδομένου ότι η εκπαίδευση σπάνια αποδίδει άμεσα και συνηθέστερα, μεσοπρόθεσμα.

Σε κάθε περίπτωση, η αποκατάσταση του κύρους και η αύξηση της ισχύος των ΕΔ επείγει, γιατί μόνο έτσι μπορούν να επιτύχουν στην αποστολή τους, είτε στην ειρήνη (ως αποτροπή) είτε στον πόλεμο.

Βιβλιογραφία

Davis, Colonel R. R. (Dicky). «Helmuth von Moltke and the Prussian - German Development of a Decentralised Style of Command: Metz and Sedan 1870.» *Defence Studies*, vol 5 No1 2005.

Fotakis, Zisis. *GREEK NAVAL STRATEGY AND POLICY 1910-1919*. Εκδ. Routledge, 2005.

Gat, Azar. *Η Ανάπτυξη της Στρατιωτικής Σκέψης*. ΓΕΕΘΑ, 2015.

Katsiadakis, Helen Gardikas. *Greece and the Balkan Imbroglia*. Εκδ Σύλλογος Προς Διάδοσιν Ωφέλημων Βιβλίων, 1995.

Newland, Samuel J. *Victories Are Not Enough: Limitations Of The German Way Of War*. U.S. Army War College, 2005.

Βοσκόπουλος, Γεώργιος. *Παράμετροι Αμυντικού και Στρατηγικού Σχεδιασμού*. Εκδ Επίκεντρο, 2016.

Γιανουλόπουλος, Γιάννης. *Ή ευγενής μας τύφλωσις ...*. Εκδ Βιβλιόραμα, 2003.

Δαγκλής, Παναγιώτης. *Αναμνήσεις-Έγγραφα-Αλληλογραφία*. Εκδ Βαγιονάκη, 1965.

Δημακόπουλος, Γεώργιος. «Η Στρατιωτική Επιτελική Εκπαίδευση εις την Ελλάδα.» *ΠΑΡΝΑΣΣΟΣ*, Τόμος ΜΕ 2003.

«Στρατιωτική Θεσμική Αναδιοργάνωση 1909-1916.» *Κ' Πανελλήνιο*

Συνέδριο Ελληνικής Ιστορικής Εταιρείας. Θεσσαλονίκη: Ελληνική Ιστορική Εταιρεία, 2000.

Θεοφανίδης, Ιωάννης. *Ιστορία του Ελληνικού Ναυτικού 1909-1913*. Εκδ Σακελλαρίου, 1923.

Μαζάουερ, Μαρκ. *Τα Βαλκάνια*. Εκδ Πατάκη, 2001.

Παντουβάκης, Μιχαήλ. *Στρατός & Εθνικό Ζήτημα στην Ελλάδα (1880-1909)*. Εκδ Ασίνη, 2019.

Παρασκευόπουλος, Λεωνίδας. *ΑΝΑΜΝΗΣΕΙΣ 1896-1920*, τόμος Α'. Εκδ Πυρσός, 1934.

Σβολόπουλος, Κωνσταντίνος. *Η Ελληνική Εξωτερική Πολιτική 1900-1945*. Εκδ Εστία, 4η έκδοση, 1997.

Τσαπράζης, Κωνσταντίνος. «Παύλος Κουντουριώτης, μια σύντομη βιογραφική περιήγηση.» *Ναυτική Επιθεώρηση*, Ιούνιος - Αύγουστος 2012.

Χαρατσής, Στυλιανός. *1023 Αξιωματικοί και 22 Κινήματα, τόμος Α'*. Εκδ Γ Αργυρόπουλος ΕΠΕ, 1985.

Χαρούσης, Χαρίτων. «Αριστείδης Μωραϊτίνης Ο μεγαλύτερος άσσος της Ελληνικής Πολεμικής Αεροπορίας.» *Διακλαδική Επιθεώρηση*, Ιούλιος - Οκτώβριος 2012.

Βιογραφικό Σημείωμα

Ο Πλοίαρχος (Μ) Κωνσταντίνος Πολίτης ΠΝ αποφοίτησε το 1991 από τη Σχολή Ναυτικών Δοκίμων, ονομασθείς Σημαιοφόρος Μηχανικός. Υπηρέτησε σε διάφορες μονάδες και υπηρεσίες του Πολεμικού Ναυτικού και του Γενικού Επιτελείου Εθνικής Άμυνας, με πιο σημαντικές θέσεις αυτές του Αου Μηχανικού στις Τ/Α ΤΥΦΩΝ, ΤΠΚ ΜΑΡΙΔΑΚΗΣ και Φ/Γ ΣΑΛΑΜΙΣ, του Τμηματάρχη (Δ3-Ι) στη Διεύθυνση Ηλεκτρονικών του Γενικού Επιτελείου Ναυτικού, του Τεχνικού Διευθυντή στο Ναυτικό Νοσοκομείο Αθηνών και στο Κέντρο Εφοδιασμού Ναυτικού και του Προϊσταμένου στο Τμήμα Εκπαίδευσης και στα Γραφεία Διατριβών και Εκπαίδευσης της ΑΔΙΣΠΟ. Σήμερα υπηρετεί ως εκπαιδευτής στην ΑΔΙΣΠΟ. Είναι απόφοιτος της ΣΔΙΕΠΝ, της ΑΔΙΣΠΟ και της ΣΕΘΑ, και κάτοχος τίτλου Μεταπτυχιακής Εκπαίδευσης στον «Ηλεκτρονικό Αυτοματισμό» από το Καποδιστριακό Πανεπιστήμιο Αθηνών. Έχει τιμηθεί με όλα τα παράσημα και τις διαμνημονεύσεις για το βαθμό του, με έκφραση ικανοποίησης από τον Α/ΓΕΝ και με συγχαρητήρια από τέσσερις Διοικητές της ΑΔΙΣΠΟ. Είναι παντρεμένος με την Άννα Κουσιοπούλου και έχουν μια κόρη.

Πολιτιστικά Μονοπάτια

"Το ξύλινο τείχος"

*«...τότε ο παντεπόπτης Δίας θα δώσει στην Αθηνά ξύλινο τείχος
το μόνο απόρρητο, που θα σώσει εσάς και τα παιδιά σας».*

*«(...) Ω θεία Σαλαμίνα, θα γίνεις αιτία να χάσουν μάνες τα παιδιά
όταν θα σπέρνονται της Δήμητρας οι καρποί ή όταν θα θερίζονται...»*

Απόσπασμα από τον χρησμό του μαντείου των Δελφών
που δόθηκε πριν από τη μάχη της Σαλαμίνας.

Ηρόδοτος, Βιβλίο Ζ', 141

«Ο Θεμιστοκλής ο Νεοκλέους, ο Φρεάρριος, των Λυκομιδών, ο σωτήρας μας...», φωνάζει κάποιος Αθηναίος με γκρίζους κροτάφους, και σπρώχνει να τον δει. Μαθαίνω πως οι Αθηναίοι τον θεωρούν σωτήρα τους με τις αποφάσεις που πήρε. Όχι μόνο για τις διακόσιες τριήρεις που είναι έργο δικό του, αλλά και για το πραγματικό ενδιαφέρον που έδειξε για την πόλη του. Από το συνέδριο της Κορίνθου ήξεραν πως εκείνος συμφιλίωσε τους Έλληνες με τη βοήθεια του φίλου του Χείλεου του Αρκάδα, τότε που τριάντα μία πόλεις έδωσαν όρκο να πολεμήσουν ενωμένες τον βάρβαρο. Και όταν οι Λακεδαιμόνιοι απαίτησαν να είναι αρχηγοί του συμμαχικού στόλου στο Αρτεμίσιο, με τα δέκα πλοία τους, και απείλησαν πως θα αποχωρήσουν αν οι Αθηναίοι δεν δεχτούν, ο Θεμιστοκλής είπε «η σωτηρία της πόλης μου με ενδιαφέρει και όχι η αρχηγία...», αποστομώνοντας έτσι όσους έλεγαν πως τα κίνητρα του ήταν η προσωπική φιλοδοξία.

Εκείνος πίστευε στο όραμα του. Τρία χρόνια το έχτιζε, με δυσκολίες, το κατάστρωνε στο μυαλό του, από τότε που κατάφερε να ναυπηγήσει τον αθηναϊκό στόλο με τα χρήματα από το ορυχείο αργύρου του Λαυρίου. Και ας τον πολέμησαν οι πολιτικοί του αντίπαλοι. Και ας οστρακίστηκε γι' αυτό ο Αριστείδης, που τον έλεγαν Δίκαιο. Για να πολεμήσουμε τους Αιγινήτες, είχε δικαιολογηθεί στους Αθηναίους, τότε, που ο πόλεμος με την Αίγινα ήταν πληγή ανοιχτή. Εκείνος όμως ήξερε πως ο στόλος αυτός ήταν για τον πολύχρυσο βασιλέα. Ήξερε πως αυτός ο αλαζόνας δεν θα άφηνε χωρίς εκδίκηση την ήττα του πατέρα του στον Μαραθώνα. «Ουκ εά με καθεύδειν...» είχε πει στον κύριο μου, τότε που είχε έρθει με πρεσβεία στην Αθήνα. Και πολλοί τον κατηγορήσαν πως το είπε από φιλοδοξία.

Η βροντερή φωνή του Θεμιστοκλή ραγίζει από την αγωνία, κόμποι κόμποι βγαίνει ο σπαραγμός όχι μόνο για τους πρόσφυγες Αθηναίους, αλλά για την Ελλάδα ολόκληρη. Γιατί ξέρει, εκείνος ξέρει τη μοίρα που τους περιμένει όλους. Ξέρει πως το στρατηγικό του σχέδιο είναι η μόνη λύση. Και επι-

στρατεύει όλες τις δυνάμεις του, καλεί τους θεούς του, και ήρεμος, με την ηρεμία εκείνη που γεννά η απόγνωση, απευθύνει το λόγο στον Ευρυβιάδη:

«Στο χέρι σου είναι τώρα, του λέει, να σώσεις την Ελλάδα, αν πεισθείς από τα λόγια μου και μείνεις να ναυμαχήσουμε εδώ, και αν αντισταθείς σε εκείνους που θέλουν να σε πείσουν να πας το στόλο στον Ισθμό. Άκουσε αυτά που έχω να σου πω και σύγκρινε. Αν ναυμαχήσεις στον Ισθμό, τότε θα συγκρουστείς σε ανοιχτό πέλαγος, πράγμα που πολύ λίγο μας συμφέρει, γιατί έχουμε βαρύτερα αλλά και λιγότερα καράβια. Επιπλέον, και αν ακόμη πάνε όλα καλά και νικήσεις, θα χάσεις τη Σαλαμίνα και τα Μέγαρα και την Αίγινα. Εκτός από αυτό, αν ο περσικός στόλος πλεύσει προς τον Ισθμό, θα τον ακολουθήσει και ο πεζός στρατός τους, και έτσι εσύ ο ίδιος θα τους έχεις οδηγήσει στην Πελοπόννησο και θα θέσεις σε κίνδυνο ολόκληρη την Ελλάδα. Αν κάνεις αυτό που σου προτείνω, τότε θα έχεις πολλά πλεονεκτήματα. Πρώτα απ' όλα, ναυμαχώντας σε στενό μέρος με λίγα καράβια εναντίον πολλών και εάν η μάχη πάρει την έκβαση που ελπίζουμε, θα νικήσουμε μεγάλη νίκη. Γιατί είναι δικό μας πλεονέκτημα να γίνει η ναυμαχία σε στενό μέρος, ενώ πλεονέκτημα δικό τους είναι να γίνει η σύγκρουση σε ανοιχτή θάλασσα. Επιπλέον, θα σώσουμε τη Σαλαμίνα, όπου έχουμε μεταφέρει τις γυναίκες και τα παιδιά μας. Αλλά σκέψου και τούτο, που είναι για σας το σπουδαιότερο από όλα: Ναυμαχώντας εδώ θα προστατεύσεις την Πελοπόννησο, το ίδιο όπως θα την προστατεύεις αν ναυμαχούσες στον Ισθμό. Και αν πάρεις τη σωστή απόφαση, δεν θα οδηγήσεις εσύ ο ίδιος τον εχθρό στην Πελοπόννησο. Αν τους νικήσουμε εδώ με τα καράβια μας, όπως πιστεύω ότι θα γίνει, οι βάρβαροι δεν θα προχωρήσουν προς τον Ισθμό, ούτε θα κάνουν βήμα πέρα από την Αττική. Θα φύγουν άτακτα και έτσι θα ωφεληθούμε, γιατί θα κερδίσουμε τα Μέγαρα, την Αίγινα και τη Σαλαμίνα, όπου, σύμφωνα με τον χρησμό, θα νικήσουμε τους εχθρούς μας».

Σταματά να πάρει ανάσα. Κοιτάζει τα πρόσωπα γύρω πέτρινα, σφιγμένα. Όμως εκείνος τον Ευρυβιάδη θέλει να πείσει, που τον βλέπει σκεπτικό. «Εκείνοι που παίρνουν σωστές αποφάσεις, λέει πάλι, συνήθως πετυχαίνουν το στόχο τους. Διαφορετικά, ούτε ο θεός δεν βοηθάει, ουδέ ο θεός προσχωρεί προς τας ανθρωπείας γνώμας...»

Πρώτος ο Αδείμαντος του επιτίθεται. Το χοντρό σώμα του τρέμει από το θυμό και τη βιασύνη να φύγει. Από τον πανικό που επικρατεί. «Δεν μπορεί, λέει, ο Θεμιστοκλής, άνθρωπος χωρίς πατρίδα, ως ανήρ άπολις, να συμβουλεύει ορθά, λέγοντας να εγκαταλείψουν και να προδώσουν τις πατρίδες τους και εκείνοι που τις έχουν ακόμα. Και ούτε μπορείς εσύ, Ευρυβιάδη, να βάλεις σε ψηφοφορία πρόταση ανδρός που δεν έχει πατρίδα, ουκ εών επιψηφίζειν απόλι ανδρί...»

Κεραυνοβόλος ορθώθηκε ο Θεμιστοκλής. «Εμείς, άθλιε, εγκαταλείψαμε τα σπίτια μας και την πόλη μας, γιατί το θεωρούμε ανάξιο μας να είμαστε δούλοι σε άψυχα πράγματα. Και όσο για πόλη, έχουμε τη μεγαλύτερη στην Ελλάδα, τα διακόσια πλοία μας. Γιατί η πόλη δεν είναι τα σπίτια και η γη, αλλά οι Αθηναίοι... Και αν μας προδώσετε για δεύτερη φορά...»

Ο Ευρυβιάδης στέκεται πανύψηλος ανάμεσα τους. «Δεν ωφελεί η μεταξύ μας διχόνοια τούτη την ώρα», φωνάζει. Ο Θεμιστοκλής τρέμει από την οργή. Από τον πανικό της κρίσιμης ώρας. Αν δεν τους πείσει, είναι χαμένος. Αν δεν τους πείσει, πρέπει να βρει κάποια άλλη λύση. Και πρέπει να το κάνει γρήγορα. Δεν έχει καιρό. Και επιστρατεύει όλη τη δύναμη των επιχειρημάτων του. «Οι Αθηναίοι έχουν μεγαλύτερη πόλη και γη από τους Κορινθίους, όσο θα έχουν τα διακόσια αρματωμένα καράβια, που εναντίον τους καμιά ελληνική πολιτεία δεν θα μπορέσει να αντισταθεί...»

Ο Αδείμαντος σφίγγει τις γροθιές, δεν μιλά. Και ο Θεμιστοκλής απευθύνεται και πάλι στον Ευρυβιάδη. Πρέπει να τον πείσει, να τον πείσει με όποιον τρόπο μπορεί. «Εσύ, αν μείνεις εδώ, του λέει, θα είσαι άνδρας γενναίος, συ, ει μενέεις αυτού, και μένων έσαι ανήρ αγαθός, αν όχι, τότε θα καταστρέψεις ολόκληρη την Ελλάδα, γιατί σε αυτόν τον πόλεμο όλα εξαρτώνται από το στόλο. Αλλά σε ικετεύω να με ακούσεις και να μείνεις. Και αν αρνηθείς να πάρεις τέτοια απόφαση, τότε εμείς, όπως είμαστε, θα πάρουμε τις οικογένειες μας και θα πάμε στη Σίρι της Ιταλίας, ες Σίριν την εν Ιταλίη, που από τα παλιά χρόνια είναι δική μας και υπάρχει χρησμός που λέει ότι πρέπει να ιδρύσουμε εκεί αποικία. Και τότε εσείς, απομονωμένοι από συμμάχους σαν κι εμάς, θα θυμηθείτε τα λόγια μου, μεμνήσεσθε των εμών λόγων...»

Σιωπή βαριά πέφτει τώρα. Σιωπή και ταραχή. Μόνο ο ήρεμος κυματισμός της τριήρους επάνω στα νερά ακούγεται. Και οι ανάσες οι βαριές, που τις διαπερνά η αγωνία. Οι πιο πολλοί με σκυμμένο κεφάλι και σφιγμένες γροθιές, σκεφτικοί. Ο Ευρυβιάδης έντρομος. Έντρομος και άφωνος. Αν σηκωθεί ο Θεμιστοκλής και φύγει, όπως απείλησε, παίρνοντας τις διακόσιες τριήρεις του, ο συμμαχικός στόλος δεν είναι αξιόμαχος πια. Αποδυναμώνεται τόσο που είναι αδύνατον να πολεμήσει την περσική πλημμυρίδα σε στεριά ή θάλασσα. Και κοιτάζουν ο ένας τον άλλον σιωπηρά, να επιβεβαιώσουν τις σκέψεις τους. Δεν μπορούν να φύγουν για τον Ισθμό. Είναι φανερό πια πως δεν μπορούν. Η απειλή του Θεμιστοκλή έχει πέσει σαν πέλεκυς επάνω στα κεφάλια τους. Και ο Ευρυβιάδης ανακοινώνει τη μεγάλη του απόφαση: Θα μείνουν να ναυμαχήσουν στη Σαλαμίνα, αυτού μένοντας διαναυμαχέειν.

Η βροντερή φωνή του Θεμιστοκλή ξεσηκώνει τις ψυχές. Μια σιγή απλώνεται τώρα. «Οι τριήρεις μας θα επιτεθούν με ορμή και θα σπάσουν τη φάλαγγα μετώπου του εχθρού. Θα μούνε ανάμεσα στους στοίχους βάθους και θα κάνουν τη ζημιά που επιθυμούμε. Όση πιο πολλή ζημιά μπορούν. Ύστερα θα κάνουν τον ελιγμό της αναστροφής προς τα πλάγια και θα τις εμβολίσουν στα ύφαλα. Οι κυβερνήτες είναι έτοιμοι, λέει πάλι. Με τον Ευρυβιάδη τους έχουμε ενημερώσει όλους, καθώς και τους αρχηγούς του στόλου μας, γιατί οι κινήσεις μας πρέπει να είναι ακριβείς και συντονισμένες. Τούτη την ώρα απευθύνομαι σε εσάς όλους μόνο για να σας μεταδώσω την ευψυχία. Με την ευψυχία μας θα τους νικήσουμε. Και με την ικανότητα μας στη ναυτική τέχνη».

«Η επίθεση θα γίνει ακριβώς τη στιγμή που, με το πρώτο ψήλωμα του ήλιου, πιάνει να φυσά ένα αεράκι και να αναταράζει τα νερά. Σε εκείνη την ειωθυϊαν ώραν θα επιτεθούμε, είτε, που το πνεύμα λαμπρόν εκ πελάγους αιεί και

κύμα διά των στενών... Τότε οι τριήρεις τους, που είναι βαριές και υψόροφες, ανάστερες, και κάποιες κατάφρακτες, θα αρχίσουν να κλυδωνίζονται.

Εκείνη τη στιγμή θα ακούσετε τις σάλπιγγες και τον παιάνα της μάχης. Και να θυμάστε ότι ο αγώνας μας είναι αγώνας για την τιμή και την αυτονομία μας, για την ελεύθερη Ελλάδα. Να θυμάστε ότι εδώ σήμερα θα αγωνιστούμε όχι μόνο για την πόλη μας αλλά για την Ελλάδα. Βρισκόμαστε εδώ, όλοι εμείς, οι τριάντα δύο συμμαχικές πόλεις της Ελλάδας, και οι δύο υπό περσική κυριαρχία, που οι τριήρεις τους αυτομόλησαν και ήρθαν τιμημένες να πολεμήσουν μαζί μας, η Τήνος και η Λήμνος...».

Τώρα κλαίω και εγώ. Αδύνατο να συγκρατήσω τα δάκρυα μου. Και η βροντερή φωνή συνεχίζει: «Βρισκόμαστε εδώ γιατί αρνηθήκαμε το χρυσάφι που μας έταξε ο πλούσιος εχθρός μας. Αρνηθήκαμε να γίνουμε πλούσιοι δούλοι του. Βρισκόμαστε εδώ γιατί επιλέξαμε να ζήσουμε ελεύθεροι. Όποιο τίμημα και αν έχει αυτό. Τούτη την ιερή ώρα απευθύνομαι στον εαυτό σας εκείνον που κλείνει μέσα του την αρετή και τη θυσία. Τις αξίες αυτές που κάνουν τον άνθρωπο άξιο να λέγεται άνθρωπος. Γιατί αυτή είναι η τιμή του. Η τιμή που μας δίδαξαν οι προγονοί μας. Το δείλι της σημερινής μέρας, εδώ θα μας φέρει όλους να γιορτάσουμε τη νίκη...».

Όσο φτάνει το μάτι μου, βλέπω τις τριήρεις του εχθρού που έχουν παραταχθεί μπρος από τις δικές μας, σε μεγάλο βάθος στοίχων. Φαντάζουν τεράστιες, με υψόροφα καταστρώματα οι πιο πολλές, δυνατές. Δεν κάνουν καμιά κίνηση ακόμα. Περιμένουν. Κοιτάζω τις δικές μας, πιο χαμηλές, με λεπτή καρίνα. «Όμως ευέλικτες στον στενό χώρο, μου ψιθυρίζει ο Μέναιος που μαντεύει τη σκέψη μου, και σε πιο έμπειρα ναυτικά χέρια...».

Ένας ψίθυρος, ξαφνικά, από στόμα σε στόμα. «Αρχίζει ο πλους...», ακούμε τη βαριά φωνή του Φρυγία. Τα μάτια όλων μας στραμμένα μπροστά, τους βλέπουμε. Προχωρούν αργά και σταθερά, κατά μέτωπο. Σύμπλοια. Τα κουπιά τους σκίζουν τώρα ρυθμικά τα ήρεμα νερά. Και καθένας μας σφίγγει το όπλο που κρατά. Νιώθεις το σκίρτημα, την ανυπομονησία. Δεν κρατιόμαστε να ριχτούμε στη μάχη. Εφτά λιοντάρια κρύβει ο καθένας μέσα του, τέτοια η ορμή.

Ευθύς, το 'να στ' άλλο τα πλοία χτυπούν τις χάλκινες αρματωσιές τους. Και μια βουή ξεχύνεται απ' άκρη σ' άκρη. Ακούμε τώρα και τις τραχιές κραυγές των βαρβάρων που επιτίθενται με απίστευτη αγριότητα. Και μέσα στην αντάρα βλέπουμε τις τριήρεις μας που επιτίθενται με την ίδια αγριότητα, ακάθεκτες, ίδιες θαλάσσια τέρατα που βρυχούνται αφροκοπώντας, με το χτύπημα του κελευστή αστραποβόλο πάνω στον ξύλινο δίσκο από φτελιά, και με του αυλητή τους ήχους, να είναι γρήγορος ο ρυθμός των κουπιών, των εκατόν εβδομήντα κουπιών, που τρελαμένα χτυπούν βαθιά τα νερά, τα σκίζουν με μανία ν' ανοίξουν πέρασμα. Τις βλέπουμε να ορμούν, μέσα σε βροχή από τόξα και ακόντια, αυστηρές και πειθαρχημένες, με τους διακόσιους άνδρες του πληρώματος έτοιμους να δώσουν τη ζωή τους για τον αγώνα. Ένα θέαμα μεγαλειώδες μπροστά μου, οι τριακόσιες ογδόντα τριήρεις μας σε ένα μέτωπο πάνω από δεκαπέντε στάδια, και οι γραμμές παραγωγής που ορμούν επί

μιας, σε βάθος επτά ή και οκτώ στοίχων, αποφασισμένες να σπάσουν τη γραμμή μετώπου του εχθρού.

Την ίδια στιγμή, από το άλλο άκρο, το δεξιό, από τους δικούς μας στοίχους, μια τριήρης έχει φύγει πρώτη, και τη βλέπουμε, είναι μπρος από τη γραμμή μετώπου, και με απίστευτη ορμή, ίδια όπως αυτή του Αμεινία, πέφτει επάνω σε μια ιωνική και σπάζει ευθύς κουπιά και πρύμνη, κομματιάζει τη χάλκινη παρεξίρεση, και με ελιγμό γρήγορο, με ακριβείς κινήσεις, στρέφει πλάγια και την εμβολίζει ακαριαία, την καρφώνει στα ύφαλα με το χάλκινο έμβολο της, αυτή την κεραυνοβόλο τρίαينا. Ήταν άτυχη η ιωνική τριήρης, γιατί το θαλασσινό αεράκι και το κύμα, ευθύς με το σπάσιμο των κουπιών της μιας πλευράς της, την είχαν ήδη στρέψει πλάγια και ο εμβολισμός ήταν άμεσος και βίαιος καταμεσής στα ύφαλα σπλάχνα της.

Η θάλασσα κόκκινη. Η Αχερουσία. Λαμποκοπούν φουσκωμένα τα κουφάρια που επιπλέουν αξιοθρήνητα. Ξαφνικά, κάτι περίεργο συμβαίνει στο εχθρικό μέτωπο. Ένας άτακτος ωθισμός πλοίων, από την παράταξη των φοινικικών τριηρών που κατεβαίνουν ανατολικά, προς την έξοδο, χωρίς πειθαρχία και χωρίς καμιά τάξη. Από το σημείο που βρισκόμαστε, δεν μπορούμε να δούμε τι συμβαίνει στο στόλο του Θεμιστοκλή. Όμως εκείνο που βλέπουμε μας αναπτερώνει. Οι όμορφες σιδωνικές και καρικές τριήρεις δεν χωρούν στο στενό πέραςμα και χτυπούν η μια την άλλη, συγκρούονται από μόνες τους. Και βλέπουμε πρώρες να σπάζουν και πρύμνες να διαλύονται. Τα όμορφα χρυσοποίκιλτα στολίδια τους πέφτουν στη ματωμένη θάλασσα αξιοθρήνητα. Κι αυτή η περίεργη κατάσταση δημιουργεί μια σύγχυση στον εχθρό, καθώς δεν μπορεί, είναι φανερό πως πια δεν μπορεί να έχει τον έλεγχο μιας πειθαρχημένης παράταξης.

Από τις σκιές μας που μακραίνουν, καταλαβαίνουμε ότι ο ήλιος γέρνει. Η μέρα κυλά πιο γρήγορα τώρα, με τις αχτίδες πλάγιες να λιώνουν στα ατέλειωτα αυλάκια αίμα. Οι επιθέσεις τους όμως είναι το ίδιο άγριες. Δείχνουν τη σκληρότητα του νικημένου, του ταπεινωμένου. Και ας προσπαθούν να ξεγλιστρήσουν προς την έξοδο. Κάποια στιγμή, βλέπουμε μια φοινικική που κυνηγά τη ναυαρχίδα του Θεμιστοκλή, και τρελαινόμαστε. Τι ζητά ο Θεμιστοκλής στο δικό μας άκρο; Κι ωστόσο, βλέπουμε πλήθος αθηναϊκών πλοίων που έχουν κατέβει ως τα δικά μας νερά.

Ο ίδιος ο Ευρυβιάδης δίνει και πάλι εντολή στους ερέτες να πλεύσουν γρήγορα προς τη ναυαρχίδα. Και ο πρωράτης μας, ο Αλκιμέδων, μεταφέρει την εντολή στον κελευστή. Όμως, ώσπου να φτάσουμε, ο Πολύκριτος είχε κιόλας κατατροπώσει τη φοινικική, και περνώντας με την τριήρη του δίπλα από τον Θεμιστοκλή, του φώναξε: «Είδες πώς πολεμούν τους Μήδους οι Αιγινήτες!». Είναι φανερό πια, σχεδόν βέβαιο, πως ο Θεμιστοκλής επέτυχε τον θαυμαστό περίπλου, την κύκλωση του δεξιού μετώπου του εχθρού, των Φοινίκων, που είχε απέναντι του. Το μεγαλοφυές σχέδιο που είχε στο δαιμόνιο μυαλό του, αυτό που το επεξεργαζόταν τρία χρόνια τώρα, αφότου ναυπήγησε τις διακόσιες τριήρεις του, το πραγματοποίησε με ακριβή τελειότητα. Και τώρα είναι κυρίαρχος της μάχης. Βλέπουμε αυτό που συμβαίνει και δεν πιστεύουμε στα μάτια μας.

Όμως ακόμα η μάχη είναι σε κρίσιμη ώρα. Αυτός όλος ο όγκος των τριηρών τους, που αλληλοτσακίζονται μπρος στα μάτια μας, σε απόσταση λίγων σταδίων μόνο, αν μπορέσει να πειθαρχηθεί και να κινηθεί με τάξη, θα μας συντρίψει. Και προσπαθούμε να κάνουμε ευφυείς ελιγμούς, να μη χάσουμε εμείς τη δική μας πειθαρχημένη τακτική. Και με γρηγοράδα, αλλά και επιδεξιότητα, τους αντιμετωπίζουμε.

Ξαφνικά, βλέπουμε μπροστά μας τον Αμεινία τον Παλληνέα, τον αδερφό του Αισχύλου, να ελίσσεται ανάμεσα στα υψόροφα εχθρικά, κυνηγώντας την Αρτεμισία. «Κοίταξε, κοίταξε, ακούω και τον Πυλάδη, είναι ο Αμεινίας που κυνηγά την Αρτεμισία, βλέπεις; Δικό της είναι το πλοίο, με το βασιλικό σήμα της Αλικαρνασσού...» Η αγωνία μας κορυφώνεται, καθώς την πλησιάζει επικίνδυνα, έτοιμος να εμβολίσει το πλοίο της, όμως η πονηρή βασίλισσα, η αδίστακτη, τον εξαπατά. Καρφώνει με το έμβολο της και βυθίζει μια τριήρη των Καλυνδίων, δική τους τριήρη, τη βυθίζει με όλο το πλήρωμα της. Και την ίδια στιγμή, βλέπουμε τον Αμεινία που υποχωρεί. Νόμιζε πως έκανε λάθος. Πως η τριήρης που κυνηγούσε δεν ήταν εχθρική (πώς αλλιώς θα βύθιζε μία εχθρική!) ή, και αν ήταν, θα πρέπει να αυτομόλησε και να πολεμά για μας. «Σίγουρα δεν κατάλαβε πως ήταν της δόλιας Αρτεμισίας, που είχε επικηρυχθεί κιόλας με δέκα χιλιάδες δραχμές, γιατί μόνη αυτή γυναίκα τόλμησε να βγει στη ναυμαχία και να μας κάνει τόση ζημιά...», λέει πάλι ο Πυλάδης. «Κάτι έγινε, του ξέφυγε η Αρτεμισία...», ακούμε και τον Φρυγία που φωνάζει οργισμένος. «Και ο Ξέρξης πανηγυρίζει, του απαντά ο Νικομήδης, από εκεί επάνω που βλέπει, δεν κατάλαβε ο αφελής ότι η Αρτεμισία βύθισε δική του τριήρη...».

Οι σκιές μας όλο και μακραίνουν. Η μέρα προχωρά, βιάζεται τώρα, και ο ορυμαγδός των πλοίων που χτυπιούνται γίνεται ανυπόφορος. Τόσο έφηξε η θάλασσα από τα ξύλινα θηρία που δεν έχουν πού να σταθούν και πώς να κινηθούν. Η σύγχυση που επικρατεί στο εχθρικό μέτωπο μεγαλώνει. Κι εμείς προσπαθούμε να κρατήσουμε το δικό μας συμπαγές και άτρωτο, πειθαρχημένο. Όσο μπορούμε. Γιατί οι αθηναϊκές τριήρεις που συνεχίζουν να κατεβαίνουν, συμπιέζοντας τις νησιωτικές και των άλλων μικρών στόλων, που είναι στο μέσον της παράταξης μας, δημιουργούν το αδιαχώρητο στη στενοπορία. Το ίδιο συμβαίνει και στην εχθρική παράταξη. Καθώς κατεβαίνουν καταδιωκόμενες οι τριήρεις της Σιδώνας και της Κύρου, αυτός ο φημισμένος στόλος της Φοινίκης, συμπιέζουν ολόκληρη την παράταξη, ενώ οι καρικές έχουν κλείσει τα περάσματα αριστερά και δεξιά της Ψυττάλειας, την είσοδο και την έξοδο της θάλασσας της Σαλαμίνας, γιατί δεν είχαν πού να προχωρήσουν. Και επικρατεί πια μια απίστευτη σύγχυση, ένας πανικός, καθώς δεν μπορούν να βρουν θαλάσσια δίοδο να ξεφύγουν.

Αρχίζουμε να ζούμε τον ενθουσιασμό. Από τριήρη σε τριήρη μεταδίδεται με απίστευτη ένταση ένας ασυγκράτητος ενθουσιασμός. Είμαστε κυρίαρχοι της μάχης, και αυτό είναι πια πραγματικότητα. Οι αθηναϊκές κατεβαίνουν με τέτοια ορμή ακόμα, με τέτοιον αέρα υπεροχής, που δεν αφήνουν καμιά αμφιβολία. Η νίκη είναι δική μας. Νικάμε.

Μόνο που ναύαρχοι και αρχηγοί συστήνουν πειθαρχία και προσοχή. Να μη μας παρασύρει ο ενθουσιασμός, «στις θέσεις σας ακλόνητα, φωνάζει ο

Ευρυβιάδης, ο εχθρός γίνεται πιο σκληρός και επικίνδυνος τώρα...» Το βλέπουμε από την αγριότητα με την οποία μας επιτίθεται. Ο βασιλιάς τους είναι εκεί, το χρυσό είδωλο της λατρείας τους, κι αυτοί, οι έμπειροι ναυτικοί, οι κοσμοκράτορες της δύναμης και του πλούτου, έτσι στριμωγμένοι στη στενή θάλασσα μοιάζουν αξιοθρήνητοι. Τα πλοία τους τσακίζονται το 'να στ' άλλο χτυπώντας, σπάζουν οι χάλκινες πλώρες και οι ξυλόγλυπτες πρύμνες, μπερδεύονται τα κουπιά τους και σπάζουν κι αυτά στην προσπάθεια τους να ανοίξουν πέρασμα, να φύγουν. Και όσες δεν πάνε για άτακτη φευγάλα, μένουν εκεί και μας επιτίθενται με απελπισμένες κινήσεις.

Μάχες αμείλικτες, βίαιες. Νικημένοι και χαμένοι, θέλουν να δείξουν την οργή τους για το μέγα λάθος που διέπραξαν: Να παρασυρθούν στη στενή θάλασσα, με τις άγνωστες παγίδες που τους επεφύλασσε. Και ο Θεμιστοκλής θριαμβεύει. Από παντού πια, από τις τριήρεις μας αλλά και από τις ακτές της Σαλαμίνας, όπου είναι οι οπλίτες του, ακούγονται οι ξέφρενες ζητωκραυγές που τον αποθεώνουν. Και όλοι οι Αθηναίοι πρόσφυγες και οι Σαλαμινείς, που από το πρωί έχουν κατακλύσει τους λόφους και τις ακτές, ζητωκραυγάζουν τώρα, φωνάζουν το όνομα του Θεμιστοκλή, κλαίνε.

Και η μέρα κυλά. Κυλά και φεύγει αυτή η ατέλειωτη. Το δειλί πλησιάζει. Ο ήλιος ετοιμάζεται να δύσει στον ματωμένο ορίζοντα, κάνοντας το κόκκινο πιο αίμα, και τις κραυγές πιο θάνατο. Όμως εμείς νικάμε. Ιαχές χαράς ξεσηκώνονται από παντού. Φωνές θριάμβου. Το ηθικό μας αναπτερωμένο. Όσο σκληρούς κι αν τους κάνει ο θυμός, δεν μας λυγίζουν πια.

*Αποσπάσματα από το ιστορικό μυθιστόρημα
της Μαρίας Λαμπαδαρίδου-Πόθου «Το ξύλινο τείχος»,
το οποίο είναι αφιερωμένο στην ναυμαχία της Σαλαμίνας*

Βιογραφικό Σημείωμα

Η Μαρία Λαμπαδαρίδου-Πόθου γεννήθηκε στη Μύρινα Λήμνου. Είναι πτυχιούχος της Παντείου και της Σορβόνης, όπου, με υποτροφία της Γαλλικής Κυβέρνησης, σπούδασε θέατρο. Έχει εκδώσει 37 βιβλία -ποίηση, μυθιστορήματα, διηγήματα, δοκίμιο και έχει γράψει, επιπλέον, θεατρικά έργα, τα οποία έχουν παιχτεί στην Ελλάδα και στο εξωτερικό. Βιβλία της έχουν μεταφραστεί και εκδοθεί στα γαλλικά, σουηδικά και αγγλικά, και διδάσκονται σε Πανεπιστήμια της Ελλάδας και του εξωτερικού. Έχει τιμηθεί με τα βραβεία: Του Ιδρύματος Ουράνη (1995) για το μυθιστόρημα "Με τη Λάμπα Θυέλλης", Της Ακαδημίας Αθηνών (1987) για το μυθιστόρημα "Η Μαρούλα της Λήμνου", Της Ομάδας των Δώδεκα (1996) για το σύνολο του έργου της. Η ποιητική της συλλογή "Μυστικό Πέρασμα" προτάθηκε από το υπουργείο Πολιτισμού για το Αριστείο της Ευρώπης το 1991. Το μυθιστόρημα της "Με τη λάμπα θυέλλης" τιμήθηκε το 1994 με το βραβείο πεζογραφίας της Ακαδημίας Αθηνών. Συνεργάζεται με ημερήσιες εφημερίδες και λογοτεχνικά περιοδικά.

"Δημοτική Πινακοθήκη Θεσσαλονίκης - Casa Bianca"

Η Δημοτική Πινακοθήκη

Η Δημοτική Πινακοθήκη Θεσσαλονίκης ιδρύθηκε το 1966 και στεγάζεται στο κτίριο της Casa Bianca, στη συμβολή των οδών Βασιλίσσης Όλγας 182 και Θεμιστοκλή Σοφούλη. Στον υπερυψωμένο ισόγειο εκθεσιακό χώρο ο επισκέπτης μπορεί να δει θεματικές εκθέσεις περιοδικού χαρακτήρα με έργα από τη μόνιμη συλλογή ή σε συνεργασία με άλλους σημαντικούς πολιτιστικούς φορείς και μουσεία. Στον α' όροφο εκτίθεται η μόνιμη έκθεση έργων του Νικολάου Γύζη, ενώ στο υπερώο τμήμα της συλλογής χαρακτηριστικής και γλυπτικής.

Η Δημοτική Πινακοθήκη Θεσσαλονίκης διοργανώνει και φιλοξενεί εκθέσεις και εκδηλώσεις και σε δύο ακόμη σημαντικά μνημεία της Θεσσαλονίκης, στο Γενί Τζαμί, που κτίστηκε το 1902 από τον Ιταλό αρχιτέκτονα Vitaliano Roselli και χρησίμευε ως τόπος λατρείας για τους εξισλαμισθέντες Εβραίους, τους επονομαζόμενους Ντονμέδες (17ος αι.). στην οδό Αρχαιολογικού Μουσείου 30 και στο "πολύχρωμο άσυλο" Αλατζά Ιμαρέτ, τζαμί του 15ου αιώνα, που βρίσκεται στην οδό Κασσάνδρου 91-93.

Η συλλογή της Δημοτικής Πινακοθήκης περιλαμβάνει σήμερα περισσότερα από 2.700 έργα (ζωγραφική, γλυπτική, χαρακτηριστική, φωτογραφία και κατασκευές), που συγκροτούν ενότητες-συλλογές, με

κυριότερες τη Συλλογή Θεσσαλονικέων Καλλιτεχνών, τη Συλλογή έργων Νικόλαου Γύζη, τη Συλλογή Χαρακτικών κ.α.

Η εκθεσιακή δραστηριότητα της Πινακοθήκης συμπληρώνεται και ενισχύεται με την υλοποίηση παράλληλων προς τις εκθέσεις εκδηλώσεων και εικαστικών εκπαιδευτικών προγραμμάτων για το παιδικό και ενήλικο κοινό. Η Πινακοθήκη συμμετέχει σταθερά στον ιστορικό θεσμό των Δημητρίων με την παρουσίαση εκθέσεων αναγνωρισμένων εικαστικών και αξιόλογων νέων, ενώ συνεργάζεται με πολιτιστικούς φορείς και μουσεία, υποστηρίζοντας θεσμούς όπως η Photobiennale, η Μπιενάλε Σύγχρονης Τέχνης Θεσσαλονίκης, το Open House Thessaloniki, η Art Thessaloniki - International Contemporary Art Fair, η Διεθνής Ημέρα Μουσείων κ.α. Τα τελευταία χρόνια η Πινακοθήκη σχεδιάζει και υλοποιεί τη

δράση Νύχτα Τέχνης, μια σειρά νυχτερινών διαδρομών στο εικαστικό τοπίο της Θεσσαλονίκης, σε συνεργασία με μουσεία, γκαλερί και λοιπούς πολιτιστικούς φορείς της πόλης, με τη συμμετοχή του κοινού.

Το κτίριο και η ιστορία του

Η Casa Bianca, διατηρητέο μνημείο της νεότερης αρχιτεκτονικής κληρονομιάς της Θεσσαλονίκης, αποτελεί ένα από τα πλέον χαρακτηριστικά δείγματα του εκλεκτικισμού των αρχών του 20ου αιώνα. Το αρχοντικό κοσμούσε μαζί με τις άλλες αριστοκρατικές κατοικίες τη Συνοικία των Πύργων ή Εξοχών, μια περιοχή όπου η ανέγερση μόνιμων και εξοχικών επαύλεων ακολούθησε την κοινωνική και οικονομική επιφάνεια των ιδιοκτητών.

Χτίστηκε σε σχέδια του Ιταλού αρχιτέκτονα Piero Arrigoni κατά το διάστημα 1911-13. Η έπαυλη στέγασε την οικογένεια του Ιταλοεβραίου βιομήχανου Dino Fernandez - Diaz. Ο Diaz παντρεύτηκε την Ελβετίδα Blanche de Mayer και απέκτησε τρία παιδιά: την Aline, τη Nina και τον Pierre. Η έπαυλη ήταν το δώρο του προς τη γυναίκα του για το γάμο τους και πήρε το όνομά της (η Casa Bianca ήταν γνωστή και ως Villa Blanche και Villa Bianca, αλλά και ως Villa Fernandez).

Το κτίριο συνδέθηκε με λαμπερές δεξιώσεις με πολιτικούς της εποχής, αλλά η ιστορία του σημαδεύτηκε από το ειδύλλιο της μεγαλύτερης κόρης του Diaz Aline με τον Σπύρο Αλιμπέρτη, επιμελητή του Αστεροσκοπείου Αθη-

νών, ο οποίος βρέθηκε στη Θεσσαλονίκη το 1912 ως υπασπιστής του διοικητή της 7ης Μεραρχίας του ελληνικού στρατού.

Η συντηρητική κοινωνία της εποχής δεν συνηγορούσε υπέρ ενός γάμου ανάμεσα σε μια εβραία και ένα χριστιανό. Μετά την εκούσια απαγωγή της Aline και την τέλεση του γάμου τους στην Αθήνα, ο Díaz έδωσε τη συγκατάθεσή του και το ζευγάρι επέστρεψε στη Θεσσαλονίκη και εγκαταστάθηκε στην πατρική της κατοικία.

Το 1943 ο Díaz με το γιο του Pierre και την οικογένειά του διαφεύγουν στην Ιταλία, όπου εντοπίζονται και εκτελούνται από τους Γερμανούς. Η Casa Bianca επιτάσσεται από τους Γερμανούς, ενώ αργότερα τη δεκαετία '60 ενοικιάζεται σε ιδιωτικό δημοτικό σχολείο. Η Aline και ο σύζυγός της κατοικούν εκεί μέχρι το θάνατό τους το 1965 και στην συνέχεια το κτίριο περνά στην κατοχή της αδερφής της Aline, Nina, η οποία το πουλά. Το 1976 κηρύσσεται διατηρητέο μνημείο και έκτοτε ξεκινά η σταδιακή καταστροφή του με στόχο την εξ ολοκλήρου κατεδάφισή του. Το 1990 η έπαυλη περιέρχεται στο Δήμο Θεσσαλονίκης, εντάσσεται στο Πρόγραμμα Έργων του Οργανισμού Πολιτιστικής Πρωτεύουσας της Ευρώπης «Θεσσαλονίκη '97» και αποκαθίσταται.

Τρέχουσες και μόνιμες εκθέσεις

Υπερυψωμένο ισόγειο

Γυναίκες

Στον ισόγειο εκθεσιακό χώρο της Casa Bianca, παρουσιάζεται η περιοδική έκθεση με έργα σημαντικών καλλιτεχνών της νεοελληνικής τέχνης, τα οποία προέρχονται από τη συλλογή έργων της Δημοτικής Πινακοθήκης Θεσσαλονίκης.

Η μελέτη και ανάδειξη της γυναικείας φιγούρας, των ιδιαίτερων χαρακτηριστικών της, αλλά και του εσωτερικού της κόσμου, αποτελεί ένα προσφιλές θέμα των εικαστικών δημιουργών.

Περιλαμβάνονται έργα ζωγραφικής, χαρακτηριστικής, μικτές τεχνικές και γλυπτά, εκτεταμένης χρονικής περιόδου της νεοελληνικής τέχνης, με ποικιλία τεχνοτροπιών και εικαστικού ύφους.

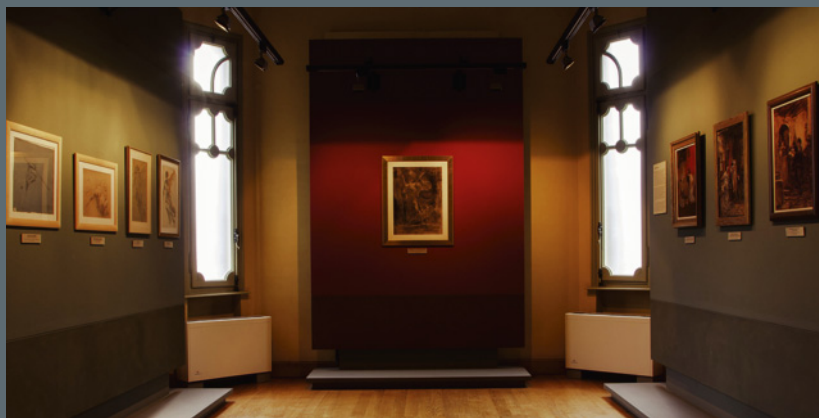
Καλλιτέχνες: Γιώργος Παραλής, Πολύκλειτος Ρέγκος, Ναταλία Θωμαΐδου, Κάρολος Τσίζεκ, Παύλος Μοσχίδης, Πάνος Παπανάκος, Δημήτρης Γιαννουκάκης, Μίλτος Παντελιάς, Κώστας Λούστας, Γιώργος Σικελιώτης, Ανδρέας Γεωργιάδης, Σωτήριος Χρηστίδης, Μίνως Αργυράκης, Γιάννης Ζήκας, Ολυμπία Λέτσιου, Μαριάννα Ιγνατάκη.

Η έκθεση θα διαρκέσει έως τις 20 Ιουλίου 2020.

1ος όροφος

Συλλογή έργων Νικολάου Γύζη

Ο Νικόλαος Γύζης (Τήνος 1842 - Μόναχο 1901) υπήρξε ένας εκ των σημαντικότερων εκπροσώπων της Σχολής του Μονάχου και του ακαδημαϊκού ρεαλισμού του ύστερου 19ου αιώνα. Η δωρεά της οικογενείας του προς τη Δημοτική Πινακοθήκη Θεσσαλονίκης αποτελεί τη μεγαλύτερη και την πλέον αξιόλογη. Η μόνιμη έκθεση περιλαμβάνει πορτρέτα της οικογενείας Γύζη, αφίσες και διπλώματα, ηθογραφικά, θρησκευτικά και αλληγορικά θέματα, νεκρές φύσεις, καθώς και σχέδια και ελαιογραφίες από τη Βαυαρία και το Τιρόλο. Σε ιδιαίτερη αίθουσα εκτίθενται οι ζελατίνες του καλλιτέχνη, σχέδια με μελάνι πάνω σε φωτογραφικό φιλμ. Μια σειρά ντοκουμέντων, σπάνιων φωτογραφιών και εκδόσεων πλαισιώνει την έκθεση.

Υπερώο

Γλυπτά και χαρακτικά

Στο υπερώο της Casa Bianca, παρουσιάζεται σε μόνιμη έκθεση, ενόπτητα γλυπτών έργων από τη συλλογή της Δημοτικής Πινακοθήκης (Εικ. 7). Τα έργα ανήκουν σε σημαντικούς εκπροσώπους του είδους, προερχόμενους κυρίως από τη Βόρεια Ελλάδα.

Στην έκθεση, που έρχεται να συμπληρώσει την υπάρχουσα, μόνιμη συλλογή χαρακτηριστικών στο υπερώο του κτιρίου, υπάρχουν έργων των Κυριάκου Καμπαδάκη, Μάρτας Τζοβαρίδου, Γιώργου Κικώτη, Χρήστου Αλευρά, Γιώργου

Ηλιόπουλου, Κάρολου Καμπελόπουλου, Κατερίνας Νικολάου, Γιώργου Λάμπρου, Λάμπρου Τολιόπουλου, Στάθη Λογοθέτη, Γιώργου Τσακίρη, Απόστολου Φανακίδη, Πάβελ Μέντεκ, Μανώλη Τζομπανάκη, Σύνθιας Γεροθανασίου.

Η συλλογή έργων χαρακτηριστικής άρχισε να συγκροτείται το 1976 και σταδιακά εμπλουτίστηκε μέσω αγορών και δωρεών. Στην έκθεση μπορεί κανείς να δει έργα των Δημήτρη Γαλάνη, Γιάννη Κεφαλληνού, Τάσσου Αλεβίζου, Βάσως Κατράκη, Γιώργου Βαρλάμου, Γιάννη Μόραλη, Κώστα Γραμματόπουλου, Μιχάλη Αρφαρά, Ξενή Σαχίνη, Ρουμπίνας Σαρελάκου, αλλά και χαρακτηριστικά ζωγράφων όπως ο Πολύκλειτος Ρέγκος, Σπύρος Βασιλείου, Γιώργος Σικελιώτης, Παναγιώτης Τέτσης, Δημήτρης Μυταράς, Αλέκος Φασιανός.

Επόμενες εκθέσεις

Νεοελληνική ζωγραφική

Από 23 Ιουλίου έως 1 Σεπτεμβρίου θα πραγματοποιηθεί έκθεση με έργα Νεοελλήνων ζωγράφων από τη συλλογή της Πινακοθήκης. Οι επισκέπτες θα έχουν την ευκαιρία να θαυμάσουν έργα σημαντικών εκπροσώπων της ελληνικής εικαστικής σκηνής των τελευταίων ετών όπως του Γεωργίου Ιακωβίδη, Νίκου Εγγονόπουλου, Κenan Messare, Επαμεινώνδα Θωμόπουλου, Σπύρου Παπαλουκά, Χρήστου Λεφάκη, Νίκου Χατζηκυριάκου - Γκίκα, Μποστ, Γιώργου Σικελιώτη, Γιώργου Βακιρτζή.

Αφιέρωμα στον Παύλο Μοσχίδη

Από 4 Σεπτεμβρίου έως 4 Οκτωβρίου θα παρουσιαστεί έκθεση αφιερωμένη στον Παύλο Μοσχίδη, έναν από τους σημαντικότερους γυμνογράφους της γενιάς του. Το γυναικείο σώμα πρωταγωνιστεί στο έργο του. Στη συλλογή της Πινακοθήκης εκπροσωπείται με έναν ικανό αριθμό χαρακτηριστικών έργων, τοπίων και γυμνών γυναικείων μορφών.

Από 15 Οκτωβρίου έως τέλος Νοεμβρίου η Πινακοθήκη θα φιλοξενήσει εκδηλώσεις των 55ων Δημοτρίων.

Δημοτική Πινακοθήκη Θεσσαλονίκης - Casa Bianca

Βασ. Όλγας 182 και Θεμ. Σοφούλη

546 46 Θεσσαλονίκη

Τηλ. 2313 318538

pinakothiki@thessaloniki.gr

Ώρες λειτουργίας εκθεσιακών χώρων:

Τρίτη, Τετάρτη, Πέμπτη, Παρασκευή 10:00 - 18:00 και Σάββατο 10:00 - 16:00

Για περισσότερες πληροφορίες:

Ιστοσελίδα <https://thessaloniki.gr/?p=5081>

Fb: Δημοτική Πινακοθήκη Θεσσαλονίκης

Θάλεια - Μαρία Αλεξάκη

Μουσειολόγος - Επιμελήτρια Εκθέσεων

Τμήματος Πινακοθήκης και Εικαστικών Δραστηριοτήτων

Δήμου Θεσσαλονίκης

Δραστηριότητες της ΑΔΙΣΠΟ

Αλλαγή Διοίκησης ΑΔΙΣΠΟ

Την Παρασκευή 19 Ιουνίου 2020, πραγματοποιήθηκε επίσκεψη στη Σχολή από τον Διοικητή Γ'ΣΣ/ΝRDC-GR Αντιστράτηγο Δημήτριο Κούκκο, στο πλαίσιο της αλλαγής Διοικήσεως της ΑΔΙΣΠΟ.

Η εκδήλωση έλαβε χώρα στην Αίθουσα Τιμών της Σχολής.

Ο αποχωρών Διοικητής, παραυρέθηκε στη Σχολή για την τελετή απονομής των αναμνηστικών.

Στην τελετή αποδόθηκαν στον απερχόμενο Διοικητή της ΑΔΙΣΠΟ από την Ηγεσία της Σχολής (Διοικητή, Υποδιοικητή, Δντή Σπουδών, Δντή Υποστήριξης) τα κάτωθι αναμνηστικά:

α. Μεγάλος Αλπακάς από τον Διοικητή της Σχολής.

β. Λάβαρο με έμβλημα της Σχολής καθώς και Επισείοντα από τον Υποδιοικητή της Σχολής.

γ. Αγαλματίδιο Ευέλπιδος από τον Διευθυντή Υποστήριξης.

δ. Φωτογραφικό Άλμπουμ, Λεύκωμα της 17ης ΕΣ και των Διοικητών της ΑΔΙΣΠΟ καθώς και Πίνακες της 17ης ΕΣ ΑΔΙΣΠΟ και 54ης Σειράς ΑΣΠ από τον Διευθυντή Σπουδών.

Αποφοίτηση 17ης Εκπαιδευτικής Σειράς ΑΔΙΣΠΟ

Την Παρασκευή 26 Ιουνίου 2020, πραγματοποιήθηκε στην έδρα της Σχολής, η τελετή απονομής των Πτυχίων Διακλαδικού Επιτελούς στους αποφοίτους σπουδαστές της 17ης Εκπαιδευτικής Σειράς.

Η τελετή πραγματοποιήθηκε παρουσία του Υπαρχηγού ΓΕΕΘΑ Αντιναύαρχου Ιωάννη Δρυμούση ΠΝ, ο οποίος επέδωσε τα πτυχία ως εκπρόσωπος του Αρχηγού ΓΕΕΘΑ.

Συνολικά αποφοίτησαν 244 Αξιωματικοί: 115 του Στρατού Ξηράς, 46 του Πολεμικού Ναυτικού, 60 της Πολεμικής Αεροπορίας, 1 των Κοινών Σωμάτων, 1 της Ελληνικής Αστυνομίας, 1 του Λιμενικού Σώματος, 1 του Πυροσβεστικού Σώματος, 12 της Κυπριακής Δημοκρατίας, καθώς επίσης και 7 Αξιωματικοί ξένων χωρών και συγκεκριμένα από την Αίγυπτο, την Αλβανία, τη Βοσνία-Ερζεγοβίνη, την Ιορδανία και την Κίνα.

Ημερήσια Διαταγή Διοικητού ΑΔΙΣΠΟ Αποφοίτησης 17ης ΕΣ

Απόφοιτοι της 17ης Εκπαιδευτικής Σειράς της ΑΔΙΣΠΟ, η σημερινή τελετή επισφραγίζει την φοίτηση και επιτυχή αποφοίτησή σας, ύστερα από μία περίοδο που όλοι θα θυμόμαστε για την εκπαιδευτική εμπειρία που προσέφερε αλλά κυρίως για την πρόκληση να φέρουμε σε πέρας την αποστολή μας εν μέσω πανδημίας.

Επιδείξατε πνεύμα συνεργασίας και την ικανότητα να προσαρμοζόσαστε στις απαιτήσεις των σπουδών σας και στην προφύλαξη της υγείας σας ατομικά και συλλογικά, για το κοινό καλό, ένα ανακλαστικό που, δυστυχώς ή ευτυχώς, σπάνια μας δίνεται η ευκαιρία να εξασκήσουμε.

Η συγκέντρωση υψηλής ποιότητας ανθρωπίνου δυναμικού των Ενόπλων Δυνάμεων και των Σωμάτων Ασφαλείας, τόσο από την Ελλάδα όσο και από άλλες χώρες, σε αυτόν τον χώρο για ένα σημαντικό χρονικό διάστημα δημιουργεί ιδανικές συνθήκες για αύξηση των γνώσεων και της αποδοτικότητας των μεθόδων που εφαρμόζουμε, διακλαδικά ή διαυπηρεσιακά και για διαρθρωμένη δράση προς επίτευξη των εθνικών στόχων με τον καλύτερο δυνατό τρόπο.

Η αναγνώριση, κατανόηση και αξιοποίηση της μοναδικής, ειδικής προστιθέμενης αξίας των διαφορετικών όπλων, σωμάτων και ειδικοτήτων και η σύνθεσή τους στην διακλαδική σκέψη και νοοτροπία ώστε να αυξάνεται η εθνική συνισταμένη με βέλτιστη χρησιμοποίηση των διατιθέμενων πόρων αποτελεί σημαντικό μέλημα της Σχολής και κύριο τρόπο προσέγγισης των θεμάτων που θα κληθείτε να επιλύσετε, γεγονός που θα συμβεί άμεσα και σε ρεαλιστική βάση με την τοποθέτησή σας στις νέες σας υπηρεσίες, καθώς όπως όλοι γνωρίζετε στην περιοχή μας οι προκλήσεις άμυνας και ασφάλειας και οι απειλές είναι συνεχείς και αυξανόμενες.

Όπως σε κάθε εκπαιδευτική διαδικασία έτσι και κατά την φοίτησή σας αποκομίσατε εμπειρίες και διδάγματα θετικά αλλά και αρνητικά. Σας προτρέπω, να αξιολογήσετε τους διάφορους παράγοντες που διαμόρφωσαν το πρόσημο των διδαγμάτων και εμπειριών σας, συμπεριλαμβάνοντας και τα περιθώρια που είχατε να διαμορφώσετε αυτό το πρόσημο ως άτομα, και να μεταφέρετε αυτήν την εμπειρία στις υπηρεσίες σας υιοθετώντας τα θετικά και προσπαθώντας να αποφύγετε τα αρνητικά, μην ξεχνώντας ότι μεγάλο μέρος του συστήματος που είναι υπεύθυνο για τα καλά και τα άσχημα είμαστε εμείς οι ίδιοι.

Θα ήθελα να ευχαριστήσω τις αρχές των αποφοίτων άλλων χωρών, που εμπιστεύτηκαν την επιμόρφωση των στελεχών τους στην Ανώτατη Διακλαδική Σχολή Πολέμου, γεγονός που αποτελεί ύψιστη τιμή και σημαντικότητα εκπαιδευτικό πεδίο για εμάς.

Ολοκληρώνοντας, θα ήθελα, να σας υπενθυμίσω ότι πλέον είσαστε μέλη της οικογενείας των αποφοίτων της ΑΔΙΣΠΟ και ενώνεστε με δεσμούς οι οποίοι στην αρχή μπορεί να μην φαίνονται ή να μην γίνονται αισθητοί, όμως θα είναι για πάντα μαζί σας και είναι δική σας επιλογή να τους κρατήσετε ζωντανούς και να τους ισχυροποιήσετε και να σας ευχηθώ με την βοήθεια του Θεού καλή επιτυχία στις νέες σας θέσεις και καθήκοντα, προσωπική και οικογενειακή πρόοδο και ευτυχία, υγεία και ευζωία.

*Υποναύαρχος Δημήτριος Καβουλάκος ΠΝ
Διοικητής*

Η Τηλεκπαίδευση κατά την πανδημία του κορωνοϊού SARS-CoV-2

Τον Φεβρουάριο του 2020 η πανδημία του κορωνοϊού πέρασε τα σύνορα της Ελλάδας, επιφέροντας πρωτόγνωρες προκλήσεις για τη χώρα σε υγειονομικό, οικονομικό και κοινωνικό επίπεδο. Η προτεραιότητα προστασίας του συστήματος υγείας και των ευπαθών ομάδων του πληθυσμού επέφερε αναστολή των περισσότερων οικονομικών και κοινωνικών δραστηριοτήτων και περιορισμούς στις κινήσεις των πολιτών.

Ένας από τους πιο σημαντικούς τομείς όπου εφαρμόστηκαν οι παραπάνω περιορισμοί ήταν η εκπαίδευση. Ειδικότερα, αποφασίστηκε το καθολικό κλείσιμο των εκπαιδευτικών δομών όλων των βαθμίδων εκπαίδευσης από τις 11 Μαρτίου 2020. Η επαναλειτουργία ξεκίνησε σταδιακά από τις 11 Μαΐου 2020, αλλά με αρκετούς περιορισμούς. Στο πλαίσιο αυτό η επιστροφή του συνόλου των μαθητών, φοιτητών και σπουδαστών στις αίθουσες διδασκαλίας πραγματοποιήθηκε με εναλλάξ φυσική παρουσία.

Η υγειονομική κρίση της πανδημίας δημιούργησε νέες ανάγκες αλλά επίσης μεγάλες προκλήσεις και ευκαιρίες στον τομέα της εκπαίδευσης. Κατά την περίοδο Μαρτίου - Μαΐου 2020, η αναγκαστική αποχή από τις αίθουσες διδασκαλίας αντιμετωπίστηκε με την αξιοποίηση ειδικών εργαλείων σύγχρονης εξ' αποστάσεως εκπαίδευσης, τα οποία λειτουργούν μέσω υπολογιστών που συνδέονται στο διαδίκτυο. Η αναγκαστική χρησιμοποίηση τέτοιων εργαλείων έδωσε αναπάντεχα τη δυνατότητα για περαιτέρω καλλιέργεια και εμβάθυνση των ψηφιακών δεξιοτήτων ολόκληρης της εκπαιδευτικής κοινότητας. Σε κάθε περίπτωση έγινε αποδεκτό σε επίσημο επίπεδο ότι η σύγχρονη εξ αποστάσεως εκπαίδευση είναι ένα χρήσιμο εργαλείο για έκτακτες περιπτώσεις, ώστε να μην αποξενωθούν οι μαθητές από τη μαθησιακή διαδικασία, για το χρονικό διάστημα που επικρατούν οι έκτακτες συνθήκες και, σαφώς, δεν μπορεί να υποκαταστήσει τη δια ζώσης διδασκαλία.¹

Η τηλεκπαίδευση στην ΑΔΙΣΠΟ

Ανάλογη ήταν η επίδραση και σε όλες τις εκπαιδευτικές δραστηριότητες των Ενόπλων Δυνάμεων (ΕΔ), και συναφώς και στη διεξαγωγή της εκπαίδευσης στην ΑΔΙΣΠΟ. Η αναγκαστική απομάκρυνση των σπουδαστών της Σχολής από τις αίθουσες διδασκαλίας, δημιούργησε άμεσα την ανάγκη εξεύρεσης τρόπων υλοποίησης του ετήσιου εκπαιδευτικού προγράμματος της 17ης Εκπαιδευτικής Σειράς, χωρίς παράλειψη κρίσιμων, για την επιμόρφωση των σπουδαστών, αντικειμένων και δραστηριοτήτων. Στο πρόβλημα προστέθηκε εύλογα και η παράμετρος αποφυγής τυχόν αποκλίσεων από τα ήδη στενά χρονικά περιθώρια ολοκλήρωσης της εκπαίδευσης της Σειράς, προκειμένου να μη διαταραχθεί η ροή των επικείμενων μεταθέσεων των Σπουδαστών.

1. <https://www.minedu.gov.gr/koronoios-kentriki> (έγινε πρόσβαση στις 2 Ιουνίου 2020).

Η λύση στο παραπάνω πρόβλημα δόθηκε με την αξιοποίηση εργαλείων σύγχρονης τηλεεκπαίδευσης. Το εγχείρημα αποτέλεσε πρόκληση τόσο για τους σπουδαστές όσο και για τους εκπαιδευτές της Σχολής. Παράλληλα, απαιτήθηκε σημαντική υποστήριξη από το Τμήμα Πληροφορικής της Σχολής και προσαρμογή της υφιστάμενης τεχνικής υποδομής. Η τηλεεκπαίδευση πραγματοποιήθηκε από εκπαιδευτές της Σχολής μέσω της υπηρεσίας e:Presence² του Εθνικού Δικτύου Υποδομών Τεχνολογίας και Έρευνας, η οποία διασφαλίζει την εμπιστευτικότητα των συνεδριάσεων, την πιστοποίηση ταυτότητας των συμμετεχόντων και την ασφάλεια ηλεκτρονικής διακίνησης δεδομένων φωνής και εικόνας, σύμφωνα με την ισχύουσα νομοθεσία.³ Το ψηφιακό περιβάλλον μιας συνεδρίας τηλεεκπαίδευσης δημιουργείται κάθε φορά από πιστοποιημένο εκπαιδευτικό ή φορέα, έτσι ώστε να προσκαλούνται σε αυτή μόνο οι σπουδαστές που πρέπει να την παρακολουθήσουν, διασφαλίζοντας τα προσωπικά δεδομένα των συμμετεχόντων (εικ. 1).

(εικ. 1) Το αρχικό περιβάλλον της πλατφόρμας ePresence

Η υπηρεσία e:Presence χρησιμοποιεί την υποδομή τηλεδιασκέψεων zoom. Η συγκεκριμένη εφαρμογή είναι εμπορικής προέλευσης και διασφαλίζει κρυπτογράφηση της επικοινωνίας από άκρη σε άκρη (end-to-end encryption), χρησιμοποιώντας αλγόριθμο συμμετρικού κλειδιού AES-256 ECB.⁴ Η εφαρμογή επιτρέπει αρκετές λειτουργίες, απαραίτητες για τη διεξαγωγή της διδασκαλίας αλλά και την παρουσίαση εργασιών από τους σπουδαστές, όπως:

- Ταυτόχρονη είσοδο εκπαιδευτή και σπουδαστών σε αποκλειστική συνεδρίαση μέσω ειδικής ηλεκτρονικής πρόσκλησης.

2. Για περισσότερα δες <https://www.epresence.gr>.

3. Δες και ΦΕΚ Β 433 της 17 Μαρτίου 2011.

4. Η κρυπτογράφηση συμμετρικού κλειδιού βασίζεται στην ύπαρξη ενός και μόνο κλειδιού, το οποίο χρησιμοποιείται τόσο στην κρυπτογράφηση όσο και στην αποκρυπτογράφηση του μηνύματος. Το κλειδί αυτό θα πρέπει να είναι γνωστό μόνο στα συναλλασσόμενα μέρη. Ένα πρόβλημα το οποίο υφίσταται στους αλγόριθμους κρυπτογράφησης είναι η αδυναμία ανταλλαγής του κλειδιού με κάποιον ασφαλή τρόπο, μέσω ασφαλούς καναλιού επικοινωνίας, που ασφαλώς δε μπορεί να είναι το διαδίκτυο. Το πλεονέκτημα της μεθόδου είναι ότι η διαδικασία της κρυπτογράφησης και αποκρυπτογράφησης είναι πολύ γρήγορη και δεν καταναλώνει σημαντική υπολογιστική ισχύ.

- Αλληλεπίδραση μεταξύ των συμμετεχόντων μέσω φωνής, εικόνας (κάμερα) και ανταλλαγής μηνυμάτων κειμένου (chat room).
- Δυνατότητα διαμοιρασμού της οθόνης του υπολογιστή ενός από τους συμμετέχοντες (share screen) για προβολή αρχείου PowerPoint, video κ.λπ.

Με την αξιοποίηση της εφαρμογής κατέστη δυνατή η ταυτόχρονη διεξαγωγή αδιαβάθμητων διαλέξεων, σεμιναρίων και άλλων εκπαιδευτικών δραστηριοτήτων και στις δέκα Εκπαιδευτικές Ομάδες (ΕΟ) της σειράς, είτε κατά ομάδα, είτε για αρκετές ομάδες, είτε για όλες τις ομάδες, ανάλογα με το αντικείμενο. Αξίζει να σημειωθεί ότι παράλληλα συνεχίστηκαν και τα μαθήματα του μεταπτυχιακού προγράμματος της Σχολής, μέσω της εκπαιδευτικής πλατφόρμας τηλεδιάσκεψης CoMUPs. Το πρόγραμμα πραγματοποιείται για την τρέχουσα εκπαιδευτική σειρά, με τη συνεργασία του ΠΑΜΑΚ.

Μετά την επανέναρξη της διαζώσης εκπαίδευσης το εσωτερικό δίκτυο της Σχολής αποδείχτηκε ιδιαίτερα χρήσιμο για τη διεξαγωγή ορισμένων αντικειμένων. Η υπάρχουσα υποδομή των αιθουσών διδασκαλίας και του εσωτερικού δικτύου υπολογιστών δίνει τη δυνατότητα ταυτόχρονης αναμετάδοσης της διάλεξης που πραγματοποιείται σε μία αίθουσα, στους υπολογιστές όλου του δικτύου, και συνεπώς την προβολή της σε όλες τις αίθουσες διδασκαλίας. Με τον τρόπο αυτό επιτεύχθηκε η ταυτόχρονη εκπαίδευση των σπουδαστών μοιρασμένων στις αίθουσες διδασκαλίας της Σχολής, προκειμένου να αποφευχθεί ο συγχρωτισμός μεγάλου αριθμού ατόμων. Η προαναφερθείσα δυνατότητα, σε ότι αφορά τα αδιαβάθμητα αντικείμενα, συνδιάστηκε με ταυτόχρονη τηλεεκπαίδευση για τους σπουδαστές στην Σχολή που συμμετέχουν διαδικτυακά στην εκπαίδευση, στο πλαίσιο της εναλλάξ φυσικής παρουσίας για την εφαρμογή των μέτρων προστασίας κατά του κορονοϊού.

Μειονεκτήματα της σύγχρονης τηλεεκπαίδευσης στις Ένοπλες Δυνάμεις

Σε ένα περιβάλλον εκπαίδευσης που συμμετέχει μεγάλο πλήθος ανώτερων Αξιωματικών, είναι φυσικό η θεματολογία αλλά και ο προσανατολισμός της συζήτησης να κινείται ή να αφορά αμιγώς στρατιωτικά θέματα και τα ζωτικά εθνικά συμφέροντα της χώρας μας. Είναι ευνόητο ότι ένα εκπαιδευτικό περιβάλλον πολιτικών προδιαγραφών, το οποίο στηρίζεται στο διαδίκτυο, δεν προσφέρει προστασία έναντι υποκλοπών, και προφανώς δεν έχει διαβάθμιση. Συνεπώς, η αξιοποίηση της τηλεεκπαίδευσης μπορεί να γίνει μόνο για γενικού ενδιαφέροντος αδιαβάθμητα θέματα (κυρίως επισκοπήσεις επικαιρότητας, σεμινάρια με θεματολογία διεθνών σχέσεων, θέματα ηγεσίας μέσω ιστορικών παραδειγμάτων, θεωρητικά θέματα επικοινωνίας κ.α.) (εικ. 2).

(Εικ. 2) Τηλεκπαίδευση από ακαδημαϊκή συνεργάτη της Σχολής

Με την τηλεεκπαίδευση δε μπορεί να αντικατασταθεί η αλληλεπίδραση εκπαιδευτή-σπουδαστή, την οποία προσφέρει η φυσική παρουσία. Επίσης δεν είναι δυνατή η διασφάλιση της παρακολούθησης της διδασκαλίας από τους σπουδαστές με τη δέουσα προσοχή. Σε αυτό συμβάλουν τόσο το κουραστικό περιβάλλον της οθόνης του υπολογιστή, όσο και εξω-

γενείς παράγοντες (π.χ. θόρυβοι, οικογενειακές ανάγκες), καθώς οι σπουδαστές είναι κατά κανόνα οικογενειάρχες και παρακολούθησαν από το σπίτι τους, σε συνθήκες καραντίνας για όλη την οικογένεια.

Ένας ακόμα ανασταλτικός παράγοντας αποδείχτηκε ο φόρτος του δικτύου, ειδικά τις πρώτες ημέρες της καραντίνας, ο οποίος δημιούργησε αστάθεια στις συνδέσεις λόγω χαμηλού εύρους ζώνης (bandwidth) των δικτύων, με αποτέλεσμα αρκετοί σπουδαστές να χάνουν μέρος των συνεδριάσεων ή να μη μπορούν να επικοινωνήσουν ικανοποιητικά μέσω φωνής ή/και κάμερας.

Η πανδημία του κορωνοϊού οπωσδήποτε διατάραξε το εκπαιδευτικό έργο σε όλες τις βαθμίδες της εκπαίδευσης. Η λύση της τηλεεκπαίδευσης επέτρεψε στη Σχολή να μη χαθεί πολύτιμος χρόνος, η απώλεια του οποίου θα ήταν τόσο σε βάρος της επιμόρφωσης των σπουδαστών, όσο και της ροής άλλων σημαντικών υπηρεσιακών αναγκών. Η επιλογή της διδασκαλίας και παρουσίασης αδιαβάθμητων θεμάτων μέσω τηλεδιάσκεψης επέτρεψε τη συνέχιση του ετήσιου εκπαιδευτικού προγράμματος και την κατά το δυνατόν πλήρη απασχόληση των σπουδαστών. Παράλληλα, εξοικονομήθηκε ικανός και αναγκαίος χρόνος για τη διεξαγωγή ασκήσεων και άλλων διαβαθμισμένων αντικειμένων, τα οποία πραγματοποιήθηκαν μετά την επιστροφή των σπουδαστών στη Σχολή, στις 18 Μαΐου 2020.

Αποστολή της Σχολής είναι η διακλαδική εκπαίδευση ανώτερων Αξιωματικών, και συναφώς η προώθηση της διακλαδικότητας. Η εκπαιδευτική διαδικασία στο πεδίο της διακλαδικότητας βασίζεται σε μεγάλο βαθμό στην ανάπτυξη διακλαδικού πνεύματος συνεργασίας, γνώσεων και εμπειριών μεταξύ ανώτερων Αξιωματικών των τριών Κλάδων των ΕΔ και των Σωμάτων Ασφαλείας, και στην αλληλεπίδραση μεταξύ εκπαιδευτών και σπουδαστών με διαφορετικούς κλάδους (εικ. 3). Αυτή η αλληλεπίδραση δεν είναι δυνατό να μεγιστοποιηθεί χωρίς τη φυσική παρουσία και το συγχρωτισμό μεταξύ του προσωπικού και των σπουδαστών.

(Εικ. 3) Τηλεκπαίδευση από στρατιωτικό εκπαιδευτή της Σχολής

Συνεπώς η σύγχρονη τηλεεκπαίδευση έδωσε λύσεις σε μια κατάσταση ανάγκης, δε μπορεί όμως να διασφαλίσει το απαιτούμενο επίπεδο εκπαίδευσης και διακλαδικής νοοτροπίας που πρεσβεύει η Σχολή, και φυσικά δε μπορεί να εφαρμοστεί στη διδασκαλία και επεξεργασία ασκήσεων και διαβαθμισμένων θεμάτων.

Σύνταξη κειμένου: Συγχος (Ι) Χαρίτων Χαρούσης
Εκπαιδευτής της Έδρας Διακλαδικού Αμυντικού
Προσανατολισμού της ΑΔΙΣΠΟ

Άσκηση «ΙΑΣΩΝ-20»

Στις αρχές Ιουνίου πραγματοποιήθηκε στις εγκαταστάσεις της ΑΔΙΣΠΟ η άσκηση με την επωνυμία «ΙΑΣΩΝ-20», η οποία διήρκεσε τέσσερις ημέρες. Η συγκεκριμένη άσκηση αποσκοπεί στη γνωριμία των σπουδαστών της Σχολής με ορισμένες λειτουργίες ενός διακλαδικού στρατηγείου του ΝΑΤΟ, καθώς και στην απόκτηση μιας γενικής αντίληψης των σχέσεων που διέπουν τις ΕΔ με τα ΜΜΕ. Στο πλαίσιο αυτό οι σπουδαστές διδάχτηκαν τις βασικές τεχνικές διαχείρισής των ΜΜΕ, και είχαν την ευκαιρία να έρθουν σε επαφή με επαγγελματίες δημοσιογράφους, μέσα από συγκεκριμένη εκπαιδευτική διαδικασία και εκπαίδευση με βάση ένα εικονικό σενάριο σύγχρονων απειλών.

Η αντιμετώπιση της πανδημίας του κορωνοϊού επέβαλε τροποποιήσεις στη διεξαγωγή της άσκησης, καθώς οι σπουδαστές έπρεπε για λόγους υγειονομικής πρόληψης να προσέρχονται σε μικρές ομάδες. Για την επίτευξη

(εικ. 1) Διάλεξη με τη μέθοδο της σύγχρονης τηλεεκπαίδευσης.

των στόχων της άσκησης, με εφαρμογή των υγειονομικών περιορισμών, η Σχολή αξιοποίησε στο μέγιστο δυνατό εργαλεία σύγχρονης τηλεεκπαίδευσης των ομάδων, σε συνδυασμό με διδασκαλία στις αίθουσες (εικ. 1). Οι σχετικές δράσεις υποστηρίχτηκαν από το εσωτερικό δίκτυο ηλεκτρονικών υπολογιστών της Σχολής, αλλά και από την πλατφόρμα τηλεδιάσκεψεων e:Presence (μόνο για αδιαβάθμητες διαλέξεις). Με τη χρήση αυτών των εργαλείων κατέστη δυνατή η σύγχρονη εκπαίδευση των σπουδαστών σε μικρές ομάδες και χωρίς συγχρωτισμό.

Διεξαγωγή της Άσκησης

Η άσκηση βασίστηκε σε εικονικό σενάριο διαμάχης δύο κρατών σε αρχιπελαγικό περιβάλλον. Πέρα από συνθήκες συμβατικής πολεμικής σύγκρουσης το σενάριο περιλάμβανε και πολλά είδη σύγχρονων προκλήσεων που καλούνται να αντιμετωπίσουν οι Ένοπλες Δυνάμεις σε τομείς όπως οι υβριδικές απειλές, οι επιχειρήσεις υποστήριξης ειρήνης, η διαχείριση μεταναστευτικών και προσφυγικών ροών, οι αντιμετώπιση τρομοκρατικών οργανώσεων, η πολιτικοστρατιωτική συνεργασία, οι πληροφοριακές επιχειρήσεις και οι επιχειρήσεις ΜΜΕ. Όλες αυτές τις προκλήσεις εξετάστηκαν με επίκεντρο την αντιμετώπιση ενός συνεχώς μεταβαλλόμενου πληροφοριακού περιβάλλοντος, για τη διαχείριση του οποίου οι σπουδαστές κλήθηκαν να προετοιμάσουν και να δώσουν ομαδικές και ατομικές συνεντεύξεις σε έμπειρους δημοσιογράφους.

Η πρώτη φάση της άσκησης αφορούσε τη θεωρητική κατάρτιση των σπουδαστών σε βασικά αντικείμενα των ΜΜΕ, και πραγματοποιήθηκε με την αξιοποίηση των εργαλείων σύγχρονης εκπαίδευσης που αναφέρθηκαν παραπάνω. Οι διαλέξεις περιλάμβαναν διάλεξη από εκπαιδευτή του ΠΚΕΕΥΕ (Πολυεθνικό Κέντρο Εκπαίδευσης Επιχειρήσεων Υποστήριξης Ειρήνης), που εδρεύει στο Κιλκίς, με αντικείμενο τον τρόπο προετοιμασίας και διεξαγωγής μιας συνέντευξης τύπου, καθώς και μεθόδους αντιμετώπισης των σύγχρονων προκλήσεων στον τομέα της ενημέρωσης και των ΜΜΕ. Οι τεχνικές των ΜΜΕ, οι τρόποι αντιμετώπισης αυτών των τεχνικών και οι βασικές τεχνικές για τη γλώσσα του σώματος αναλύθηκαν από τη δημοσιογράφο της ΕΤ-3 και διδάκτορα του ΑΠΘ κ. Καλλιόπη Ζάραλη (εικ. 2). Κατόπιν οι εκπαιδευτές της Σχολής ανέλυσαν τις σχέσεις των στελεχών με τα ΜΜΕ, περιέγραψαν τους επίσημους φορείς, τις διαδικασίες και την υφιστάμενη πολιτική ενημέρωσης των ΕΔ, καθώς και τον τρόπο επικοινωνίας με τα ΜΜΕ. Η πρώτη φάση έκλεισε με την ανάλυση του σεναρίου της άσκησης από εκπαιδευτή της Σχολής.

(εικ. 2) Διάλεξη από τη δημοσιογράφο κα Ζάραλη

Κατά τη δεύτερη φάση της άσκησης, οι σπουδαστές χωρισμένοι σε ομάδες μελέτησαν τις λεπτομέρειες του σεναρίου και εξασκήθηκαν με τη μέθοδο της ομαδοσυνεργατικής διδασκαλίας, εξάγοντας τυποποιημένα πληροφοριακά προϊόντα της περιοχής ενδιαφέροντος που προέβλεπε το σενάριο. Στη συνέχεια προετοίμασαν τα απαραίτητα προϊόντα προετοιμασίας και διεξαγωγής μιας συνέντευξης τύπου.

Η τρίτη φάση της Άσκησης περιελάμβανε ομαδικές και ατομικές συνεντεύξεις. Οι Σπουδαστές χωρίστηκαν σε δέκα ομάδες, και έδωσαν ομαδική συνέντευξη τύπου επί του υφιστάμενου σεναρίου, ακολουθώντας τυποποιημένες διαδικασίες. Με τη βοήθεια του εσωτερικού δικτύου πληροφορικής της σχολής, οι συνεντεύξεις αυτές προβάλλονταν σε πραγματικό χρόνο σε όλες τις αίθουσες διδασκαλίας, με αποτέλεσμα τη μεγιστοποίηση του εκπαιδευτικού αποτελέσματος σε ελάχιστο χρόνο, για το σύνολο των Σπουδαστών (εικ. 3). Ταυτόχρονα άλλοι σπουδαστές είχαν την ευκαιρία μέσω ατομικών συνεντεύξεων, να

(εικ. 3) Αίθουσα ομαδικών συνεντεύξεων

(εικ. 4) Αίθουσα ατομικών συνεντεύξεων

(εικ. 5) Απενημέρωση ομάδων.

έχουν μια πρώτη επαφή με την κάμερα και το μικρόφωνο ενός δημοσιογράφου (εικ. 4).

Αξίζει να σημειωθεί ότι το ρόλο των δημοσιογράφων (role players) είχαν πραγματικοί επαγγελματίες των ΜΜΕ από την πόλη της Θεσσαλονίκης, εκπαιδευτές του ΠΚΕΕΥΕ, αλλά και σπουδαστές με υπηρεσιακή εμπειρία στο ΠΚΕΕΥΕ. Με τον πλέον παραστατικό τρόπο οι σπουδαστές της ΑΔΙΣΠΟ είχαν την ευκαιρία να επαληθεύσουν στην πράξη τη ρήση του Μέγα Ναπολέοντα, που πίστευε ότι «τέσσερις εφημερίδες συνιστούν μεγαλύτερη απειλή από χίλιους στρατιώτες» (εικ. 5).

Οι σύγχρονες προκλήσεις στο πρόγραμμα διδασκαλίας της Σχολής

Στο σύγχρονο πληροφοριακό περιβάλλον, κάθε πληροφορία μετουσιώνεται πολύ εύκολα σε είδηση. Ειδικότερα η χρήση του διαδικτύου και των μέσων κοινωνικής δικτύωσης αποτελεί σημαντικό μέρος της καθημερινότητας των πολιτών, και συχνά επισκιάζει σε ταχύτητα και δημοφιλία τα παραδοσιακά μέσα ενημέρωσης, όπως η τηλεόραση, το ραδιόφωνο, οι εφημερίδες και τα περιοδικά. Μέσα σε αυτό το περιβάλλον ο μανδύας του «απορρήτου» που διέπει τις περισσότερες δραστηριότητες του στρατεύματος, δεν είναι πάντοτε πειστική δικαιολογία για την αποφυγή της δημοσιότητας, ενώ ο μέσος πολίτης έχει όχι μόνο ενδιαφέρον, αλλά κάθε δικαίωμα να πληροφορηθεί τις εξελίξεις και την πραγματικότητα, που αφορούν την ασφάλεια της χώρας.

Κάθε μεγάλος και κρίσιμος για τη χώρα οργανισμός, όπως είναι οι Ένοπλες Δυνάμεις, έχουν κάθε λόγο να προβάλουν το έργο τους το οποίο, για μεγάλη μερίδα του πληθυσμού, δεν είναι πάντοτε ξεκάθαρο ή αυτονόητο. Συνεπώς η προβολή των επιχειρησιακών δυνατοτήτων αλλά και του κοινωνικού έργου που παράγουν οι Ένοπλες Δυνάμεις είναι επιθυμητή και πρέπει να γνωστοποιείται στο ευρύ κοινό, διαφορετικά έργο και δυνατότητες κινδυνεύουν να απαξιωθούν ή και να υποστούν αλλοιώσεις ως προς τη διάσταση και τη σημασία τους. Αυτή η πραγματικότητα έχει γίνει πλήρως αντιληπτή στις ελληνικές Ένοπλες Δυνάμεις οι οποίες, όπως κάθε σύγχρονος οργανισμός, έχουν πλέον μια πολύ πιο ανοιχτή πολιτική απέναντι στα ΜΜΕ, προβάλλοντας ταυτόχρονα και το έργο τους.

Η γειννίαση της ΑΔΙΣΠΟ με το ΠΚΕΕΥΕ, δίνει τη δυνατότητα συνεργασίας σε ανάλογα θέματα, χωρίς κόστος. Επιπλέον η πλούσια σε έμπειρους δημοσιογράφους και διακεκριμένους καθηγητές δεξαμενή της Θεσσαλονίκης, δίνει τη δυνατότητα πλήρους υποστήριξης τέτοιων δραστηριοτήτων (εικ. 6).

(εικ. 6) Οι εκπαιδευτές, δημοσιογράφοι και role-players της Άσκησης

Η άσκηση ΙΑΣΩΝ-20 δείχνει την ευρύτητα των θεμάτων στα οποία επιμορφώνονται οι Σπουδαστές της ΑΔΙΣΠΟ, οι οποίοι είναι ανώτεροι Αξιωματικοί των Ενόπλων Δυνάμεων, των Σωμάτων Ασφαλείας, της Εθνικής Φρουράς της Κυπριακής Δημοκρατίας, αλλά και των Ενόπλων Δυνάμεων ξένων χωρών. Πέρα από τα αμιγώς επιχειρησιακά αντικείμενα, οι Σπουδαστές διδάσκονται μία μεγάλη ποικιλία θεμάτων ακαδημαϊκής φύσης (γεωπολιτική, διεθνείς σχέσεις, ηγεσία κλπ), τα οποία είναι απαραίτητα για τον ηγέτορα του 21ου αιώνα. Αυτή η πολύπλευρη επιμόρφωση οδηγεί στον εκσυγχρονισμό της νοοτροπίας και διευρύνει τον τρόπο σκέψης και δράσης, καθώς σήμερα οι Έλληνες Αξιωματικοί εκπαιδεύονται σε ζητήματα που πριν από δύο-τρεις δεκαετίες ήταν αδιανόητα ή άγνωστα σε μεγάλο μέρος των στελεχών. Μέσα από τέτοιες δραστηριότητες και ασκήσεις σφυρηλατούνται οι σύγχρονοι ηγέτες του στρατεύματος.

Στο σύγχρονο πληροφοριακό περιβάλλον, και με βάση τις πρόσφατες προκλήσεις που αντιμετωπίζει η χώρα μας σε Έβρο, Αιγαίο και Μεσόγειο, η στείρα αντιπαράθεση αριθμών και οπλικών συστημάτων δεν είναι αρκετή. Η επιμόρφωση που παρέχει η Σχολή αποτελεί ποιοτικό δείκτη της ευρύτητας και της μεταβλητότητας των σύγχρονων απαιτήσεων αλλά και των δυνατοτήτων που διαθέτουν οι ελληνικές Ένοπλες Δυνάμεις στην κατανόηση και αντιμετώπιση πολυδιάστατων απειλών.

Σύνταξη κειμένου: Σμχος (Ι) Χαρίτων Χαρούσης
Εκπαιδευτής της Έδρας Διακλαδικού Αμυντικού
Προσανατολισμού της ΑΔΙΣΠΟ

Η Βιβλιοθήκη μας

*Η στήλη με τις προτάσεις της βιβλιοθήκης της σχολής,
επιλεγμένων μέσα από το σύνολο των τίτλων που διαθέτει*

Συγγραφέας: Αλέξης Ηρακλείδης

Τίτλος: Διεθνής Κοινωνία

Εκδόσεις: Ι. Σιδέρης

Ο Αλέξης Ηρακλείδης γεννήθηκε το 1952 στην Αλεξάνδρεια. Σπούδασε στην Πάντειο Σχολή Πολιτικών Επιστημών (1970-1974) και στα πανεπιστήμια του Λονδίνου-University College (1977-1978, M.Sc. το 1978) και του Kent (1979-1983, Ph.D. το 1986). Έχει διατελέσει εμπειρογνώμων του ελληνικού Υπουργείου Εξωτερικών σε θέματα μειονοτήτων και ανθρωπίνων δικαιωμάτων στους διεθνείς

οργανισμούς και στις διεθνείς διασκέψεις (1983-1997). Μέχρι το 2019 ήταν καθηγητής Διεθνών Σχέσεων και ανάλυσης-επίλυσης συγκρούσεων στο Τμήμα Πολιτικής Επιστήμης και Ιστορίας του Παντείου Πανεπιστημίου. Από τον Οκτώβριο του 2019 είναι ομότιμος καθηγητής στο ίδιο πανεπιστήμιο.

Οι επιστημονικές του δημοσιεύσεις ερευνούν τις εσωτερικές και διεθνείς πτυχές των εθνοτικών και αποσχιστικών συγκρούσεων, την αυτοδιάθεση των λαών, τον εθνικισμό, τη Διάσκεψη για την Ασφάλεια και τη Συνεργασία στην Ευρώπη (ΔΑΣΕ), την ιστορία της ανθρωπιστικής επέμβασης και τον εθνοκεντρισμό στην ελληνική εξωτερική πολιτική, και έχει επίσης συγγράψει μελέτες "case studies" διακρατικών και εθνικών συγκρούσεων, με έμφαση στα στερεότυπα και στην ειρηνική επίλυση τους, όπως για το Μεσανατολικό, το Νοτιοσουλτανικό πρόβλημα, το Κόσσοβο, και κυρίως το Κυπριακό, την ελληνοτουρκική διένεξη (με έμφαση στις διαφορές του Αιγαίου), και πιο πρόσφατα το Μακεδονικό. Έχει συγγράψει 8 βιβλία στα αγγλικά, 14 στα ελληνικά, και περίπου 80 άρθρα και κεφάλαια σε συλλογικούς τόμους.

Διεθνής κοινωνία υφίσταται όταν έχουν επικρατήσει ορισμένες κοινές αξίες και ορισμένοι κανόνες συμπεριφοράς στις σχέσεις μεταξύ των κρατών σε μια περιοχή ή παγκοσμίως, όταν δεν επικρατεί η συνεχής αντιπαλότητα («ο πόλεμος όλων εναντίων όλων») και όταν, παρά τις διαφορές και τις περιοδικές συγκρούσεις, υπάρχει ένα πλέγμα συνεργασίας, επικοινωνίας και επαφών μεταξύ των κρατών και των λαών τους. Διεθνής κοινωνία έχει υπάρξει σε περιφερειακό επίπεδο (π.χ. ο αρχαίος ελληνικός ή ινδικός κόσμος), σε επίπεδο μιας ηπείρου, όπως η Ευρώπη, από τη Συνθήκη της Βεσφαλίας (1648) και έπειτα, και σε παγκόσμιο επίπεδο στη σύγχρονη εποχή. Στο

πρώτο μέρος του βιβλίου εξετάζεται η έννοια της διεθνούς κοινωνίας και η ιστορική της εξέλιξη από την αρχαιότητα μέχρι σήμερα. Το δεύ-

τερο μέρος καταγίνεται με τους τρεις βασικούς θεσμούς της διεθνούς κοινωνίας: τη διπλωματία, το διεθνές δίκαιο και τη διεθνή οργάνωση (με το πλέγμα των διεθνών οργανισμών). Εξετάζεται και ο αμφιλεγόμενος ρόλος της γνωστής ως ισορροπίας ισχύος στη διεθνή κοινωνία. Το τρίτο μέρος ασχολείται με τη διαχείριση της ένοπλης βίας, του πλέον καταστροφικού και δυσεπίλυτου προβλήματος των διεθνών σχέσεων. Η έμφαση δίδεται στην κανονιστική διάσταση, από την αντίληψη περί «δίκαιου πολέμου» μέχρι τη σημερινή πλήρη απαγόρευση της χρήσης ένοπλης βίας. Εκτός από τον κλασικό διακρατικό πόλεμο, εξετάζονται και δύο άλλα ζητήματα που ενέχουν βία και απασχολούν όλο και περισσότερο τη μεταδοτική παγκόσμια κοινωνία: ο εθνικισμός και η αυτοδιάθεση καθώς και το δίλημμα της «ανθρωπιστικής επέμβασης». (ΑΠΟ ΤΗΝ ΠΑΡΟΥΣΙΑΣΗ ΣΤΟ ΟΠΙΣΘΟΦΥΛΛΟ ΤΟΥ ΒΙΒΛΙΟΥ)

Συγγραφέας: Robert Wright
Τίτλος: Ο άνθρωπος, το ηθικό ζώο
Εκδόσεις: Κριτική

Ο Robert Wright είναι αρχισυντάκτης της New Republic και συνεργάζεται με τα περιοδικά Atlantic Monthly, The New Yorker και Time. Παλιότερα δούλεψε στο περιοδικό The Sciences, όπου τα άρθρα του για την τεχνολογία, την επιστήμη και τη φιλοσοφία βραβεύτηκαν με το National Magazine Award for Essay and Criticism. Το πρώτο του βιβλίο «Τρεις επιστήμες και οι θεοί τους: Αναζητώντας νόημα στην εποχή της πληροφορίας» προτάθηκε για το Εθνικό βραβείο κριτικών βιβλίου της Αμερικής

Μέσα από την έρευνα επιστημόνων απ' όλες τις κοινωνικές επιστήμες, και ιδιαίτερα όσων ασχολούνται με την εξελικτική βιολογία, αρθρώνεται μια νέα επιστήμη που λέγεται εξελικτική ψυχολογία και μαζί της εμφανίζεται μια ριζικά αναθεωρημένη άποψη για την ανθρώπινη φύση και τον ανθρώπινο νού, με νέα ερωτήματα: Είναι οι άνθρωποι, άνδρες και γυναίκες, πράγματι μονογαμικοί; Πως οι παιδικές εμπειρίες μας κάνουν περισσότερο ή λιγότερο συνειδητούς; Ποια η εξελικτική λογική πίσω από τις στρατηγικές που ακολουθούμε στις σχέσεις μας; Γιατί υπάρχει σχέση αγάπης και μίσους μεταξύ αδελφών; Είναι ποτέ η αγάπη πράγματι αγνή;

Αυτό το πολύ απλά γραμμένο βιβλίο τοποθετείται στο κατάλληλο πλαίσιο: τη ζωή και το έργο του Δαρβίνου. Ο συγγραφέας μας δείχνει ποιες από τις ιδέες του Δαρβίνου για την ανθρώπινη φύση άντεξαν στη δοκιμασία του χρόνου, και μας διηγείται ξανά - από τη σκοπιά της εξελικτικής ψυχολογίας - το γάμο του Δαρβίνου, την οικογενειακή του ζωή και την ανοδική του καριέρα, έτσι που να μας φαίνονται πρωτόγνωρα. (ΑΠΟ ΤΗΝ ΠΑΡΟΥΣΙΑΣΗ ΣΤΟ ΟΠΙΣΘΟΦΥΛΛΟ ΤΟΥ ΒΙΒΛΙΟΥ)

2020 Έτος Μπετόβεν

Όλος ο μουσικός κόσμος παγκοσμίως γιορτάζει τα 250 χρόνια από τη γέννηση του μεγάλου Γερμανού συνθέτη Λούντβιχ βαν Μπετόβεν, σε μια δύσκολη και επώδυνη συνάμα για όλον τον πλανήτη συγκυρία.

Κανείς από τους τηλεθεατές της περίφημης πρωτοχρονιάτικης φετινής συναυλίας της Βιέννης, της πόλης στην οποία ο μεγάλος μουσουργός έζησε το μεγαλύτερο μέρος της ζωής του συνθέτοντας, δεν μπορούσε να διανοηθεί στην αναγγελία της λαμπρής σε εκδηλώσεις επετείου, ότι θα επακολουθούσε αυτή η πρωτοφανής σιωπή σε όλες τις αίθουσες συναυλιών του κόσμου. Η παρούσα αναγκαστική απομόνωσή μας σήμερα λόγω της πανδημίας και η επ' αόριστον αναστολή ερμηνείας έργων του συνθέτη που την επακολουθεί, θυμίζει συμπτωματικά την τραγωδία της απομόνωσης και της σιωπής που ένιωθε ο Μπετόβεν, λόγω της μακρόχρονης και συνεχώς επιδεινούμενης κώφωσής του. Πρόκειται για μία απ' τις τραγικότερες στιγμές στην ιστορία της μουσικής, που θα μπορούσε να επιφυλάξει η μοίρα σε δημιουργό. Η σταδιακή απώλεια της ακοής του ξεκίνησε από τη δημιουργική ηλικία των 23 περίπου χρόνων και τον συνόδεψε έως το τέλος της ζωής του.

Έφυγε από τη ζωή σε ηλικία 57 ετών, ανήμπορος ν'ακούσει τα μεγάλα έργα της τελευταίας συνθετικής του περιόδου τα οποία είναι ιδιαίτερα πρωτοποριακά και άνοιξαν νέους δρόμους στη μουσική, όπως η «9η Συμφωνία», η «Μεγάλη Λειτουργία» (missasolemnis), τα τελευταία κουαρτέτα και οι τελευταίες του σονάτες για πιάνο.

Μολονότι όμως η ακοή του τον εγκατέλειψε, είναι άξια θαυμασμού η δύναμη της θέλησης και της σκέψης του με την οποία «άκουγε» εσωτερικά κάθε πτυχή της μουσικής του σε σημείο που φέρεται να λέει στους εκτελεστές που δυσανασχετούσαν για τις ανυπέρβλητες τεχνικές δυσκολίες που συναντούσαν, ότι «αυτά τα έργα απευθύνονται στο μέλλον για να παιχτούν».

Αξιοθαύμαστο επίσης είναι πώς άντεξε ψυχικά μέσα σε τέτοια σιωπή που ένιωθε, «ν'ακούει» όλη αυτή τη μουσική, που ακόμα και σήμερα εντυπωσιάζει και συγκινεί με τη δύναμή της και τις κορυφώσεις της. Ενδεικτικό της νέας εποχής που κληροδότησε, είναι ότι η επόμενη «μεγάλη συμφωνία» που γράφτηκε ως συνέχεια της «Ενάτης» του Μπετόβεν, είναι η «1η συμφωνία» του Μπραμς η οποία ονομάστηκε χαρακτηριστικά ως η 10η του Μπετόβεν και την οποία ο συνθέτης έγραψε σε διάστημα 20 ετών(!) λέγοντας «ότι ένιωθε διαρκώς πίσω του τα βήματα του τιτάνα», εννοώντας τον Μπετόβεν.

Απ' την άλλη, ο σύγχρονός του Βάγκνερ, πιστεύοντας ότι η συμφωνική μουσική με την «Ενάτη» τα έχει πει όλα, δημιούργησε το «δράμα», όπου συνυπάρχει ο λόγος και η μουσική, θεωρώντας ότι είναι η νέα προοπτική της μουσικής.

Τέλος η «Μεγάλη Λειτουργία» άνοιξε νέους δρόμους στη θρησκευτική μουσική, καθώς απαγορεύτηκε από την επίσημη τότε εκκλησία, να παίζεται μέσα σε ναούς, παρά μόνον σε αίθουσες συναυλιών, λόγω του έντονου συμφωνικού της χαρακτήρα.

*Αναδημοσίευση άρθρου (εφημερίδα ΕΛΕΥΘΕΡΙΑ Λάρισας)
του Δημήτριου Εμμ. Καραμανώλη, καθηγητή μουσικής - βιολιού*

Βιογραφικό Σημείωμα

Ο Δημήτριος Εμμ. Καραμανώλης γεννήθηκε στη Λάρισα, όπου έλαβε τα πρώτα του μαθήματα βιολιού, στο δημοτικό ωδείο της πόλης. Συνέχισε τις μουσικές του σπουδές στο τμήμα μουσικών σπουδών του πανεπιστημίου της Θεσσαλονίκης και πήρε δίπλωμα βιολιού από το κρατικό ωδείο της Θεσσαλονίκης. Υπήρξε μέλος της δημοτικής συμφωνικής ορχήστρας και της κρατικής ορχήστρας Θεσσαλονίκης, όπως επίσης και της συμφωνικής ορχήστρας στη Λάρισα. Έλαβε μέρος σε πολλά σεμινάρια μουσικής και πραγματοποίησε συναυλίες μουσικής δωματίου και ρεσιτάλ, ενώ διδάσκει μουσική στην πρωτοβάθμια εκπαίδευση και βιολί στο δημοτικό ωδείο της Λάρισας.

Ψηφιακές υπηρεσίες ηλεκτρονικής υπεύθυνης δήλωσης και εξουσιοδότησης

Στο πλαίσιο των έκτακτων συνθηκών που έχει δημιουργήσει ο κορωνοϊός και της προσπάθειας για περιορισμό των μετακινήσεων και την αποφυγή συνωστισμού των πολιτών, αλλά και της ανάγκης για τον περιορισμό της γραφειοκρατίας γενικότερα, το Υπουργείο Ψηφιακής Διακυβέρνησης έχει θέσει σε λειτουργία, ήδη από τον Μάρτιο, την Ενιαία Ψηφιακή Πύλη της Δημόσιας Διοίκησης (gov.gr). Η Ψηφιακή Πύλη παρέχει τη δυνατότητα στους πολίτες να διεκπεραιώσουν από τον προσωπικό υπολογιστή τους ή από το κινητό τηλέφωνό τους διαδικασίες, όπως υπεύθυνες δηλώσεις και εξουσιοδοτήσεις, οι οποίες έως τώρα απαιτούσαν την αυτοπρόσωπη παρουσία σε ΚΕΠ ή σε Αστυνομικό Τμήμα. Οδηγίες για την εφαρμογή των ψηφιακών υπηρεσιών και την έκδοση των εν λόγω πιστοποιητικών έχει εκδώσει το Υπουργείο σε σχετική εγκύκλιό του. Αναλυτικότερα, η διαδικασία συμπλήρωσης της ηλεκτρονικής υπεύθυνης δήλωσης ή εξουσιοδότησης περιλαμβάνει τις εξής ενέργειες:

1. **Εύρεση υπηρεσίας:** Από την αρχική σελίδα του gov.gr επιλέγετε την ενότητα Πολίτης και καθημερινότητα > Υπεύθυνη δήλωση και εξουσιοδότηση > Έκδοση υπεύθυνης δήλωσης ή έκδοση εξουσιοδότησης.
2. **Είσοδος στην υπηρεσία:** Στη συνέχεια επιλέγετε Είσοδος στην υπηρεσία για να ξεκινήσει η διαδικασία έκδοσης του εγγράφου.
3. **Επιλογή προτύπου:** Επιλέγετε είτε κάποια προδιατυπωμένη φόρμα εγγράφου είτε κάποιο έγγραφο με ελεύθερο κείμενο και κάνετε κλικ στο αντίστοιχο κουμπί Επιλογή.
4. **Σύνδεση και επιλογή φορέα ταυτοποίησης:** Είναι το στάδιο, κατά το οποίο πραγματοποιείται η αυθεντικοποίηση και η ταυτοποίηση των στοιχείων του χρήστη μέσω των προσωπικών κωδικών του Taxisnet ή μέσω των κωδικών web banking των τεσσάρων συστημικών τραπεζών (Εθνική Τράπεζα της Ελλάδος, Τράπεζα Πειραιώς, Alpha Bank, Eurobank). Επιλέγετε Σύνδεση και κατόπιν τον φορέα ταυτοποίησης (Taxisnet ή web banking) που επιθυμείτε. Ελέγχετε πως η επιλογή Συνέχεια είναι ενεργή και επιλέγετε Αποστολή. Καταχωρείτε τον κωδικό χρήστη και το μυστικό κωδικό σας στη σελίδα του αντίστοιχου φορέα ταυτοποίησης, όπου έχετε μεταφερθεί.
5. **Πιστοποίηση τηλεφώνου:** Στο σημείο αυτό δηλώνετε τον αριθμό του κινητού τηλεφώνου σας, προκειμένου να αποσταλεί σε επόμενο στάδιο ένας κωδικός μιας χρήσης και να πιστοποιηθεί πως ο συγκεκριμένος αριθμός ανήκει όντως σε εσάς.
6. **Επιβεβαίωση στοιχείων:** Στη συνέχεια, ελέγχετε την ορθότητα των προσωπικών στοιχείων σας και επιλέγετε Επιβεβαίωση. Η εφαρμογή σας ζητά να συνδεθείτε με λογαριασμό, όπου έχετε πιστοποιημέ-

νο αριθμό τηλεφώνου όπως, για παράδειγμα, το e-banking σε μια τράπεζα. Επιλέγετε Συνεχίστε εδώ.

7. **Ταυτοποίηση μέσω συστημικής τράπεζας:** Επιλέγετε την τράπεζα, στην οποία διατηρείτε λογαριασμό, καταχωρείτε τον κωδικό χρήστη και το μυστικό κωδικό σας και επιλέγετε Σύνδεση. Εισάγετε τον κωδικό μιας χρήσης που έχει αποσταλεί στο κινητό σας τηλέφωνο και επιλέγετε Συνέχεια. Η εφαρμογή αιτείται την άδειά σας για να διαβιβάσει τα στοιχεία σας από την τράπεζά σας στη σελίδα gov.gr. Επιλέγετε Ναι, επέτρεψε για να συνεχίσετε. Συμπληρώνετε εκ νέου τον αριθμό κινητού τηλεφώνου σας και επιλέγετε Συνέχεια.

8. **Επιβεβαίωση στοιχείων:** Επιλέγετε Επιβεβαίωση εάν τα στοιχεία σας, όπως ανακτήθηκαν από τον φορέα ταυτοποίησης είναι σωστά.

9. **Στοιχεία επικοινωνίας:** Συμπληρώνετε τα στοιχεία που ζητούνται στη φόρμα και επιλέγετε Συνέχεια.

10. **Κείμενο εγγράφου:** Εμφανίζεται το έγγραφο με τα διαθέσιμα προς συμπλήρωση πεδία, ανάλογα με το πρότυπο που έχετε επιλέξει (προδιατυπωμένο ή ελεύθερο κείμενο). Ολοκληρώνετε τη συμπλήρωση του εγγράφου και επιλέγετε Συνέχεια.

11. **Αποδέκτης δήλωσης ή εξουσιοδοτούμενος:** Εισάγετε τα στοιχεία της Υπηρεσίας ή του Φορέα προς τον οποίο θέλετε να γνωστοποιήσετε την δήλωση ή τα στοιχεία του εξουσιοδοτούμενου και επιλέγετε Συνέχεια.

12. **Προεπισκόπηση δήλωσης ή εξουσιοδότησης:** Ελέγχετε εάν τα στοιχεία που αναγράφονται είναι ορθά και επιλέγετε Έκδοση. Σε περίπτωση που επιθυμείτε να τροποποιήσετε κάποιο στοιχείο, επιλέγετε τον σύνδεσμο Πίσω.

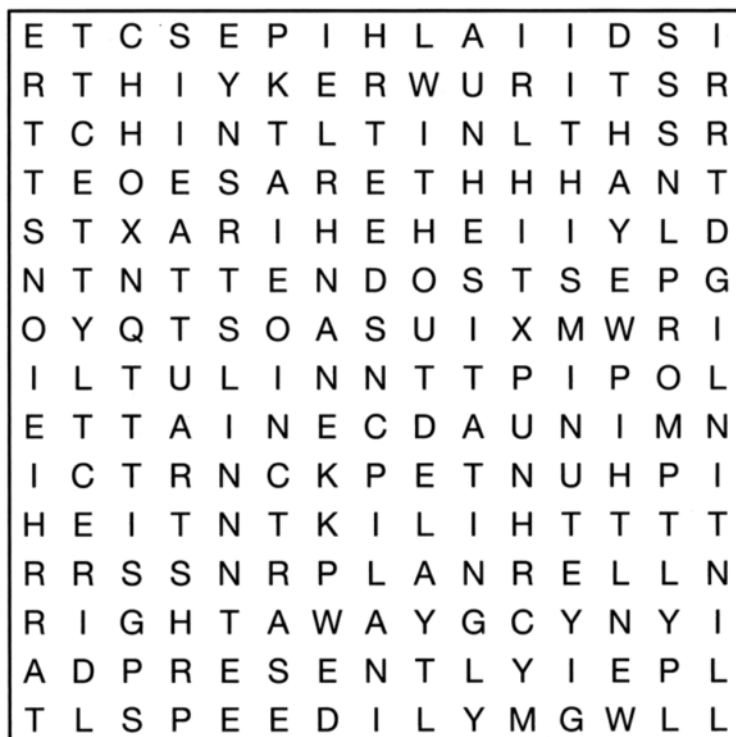
13. **Εισαγωγή κωδικού επιβεβαίωσης:** Καταχωρείτε τον εξαψήφιο αριθμό που έχετε λάβει με γραπτό μήνυμα στο κινητό τηλέφωνο που έχετε δηλώσει και επιλέγετε Συνέχεια για να εκδοθεί η υπεύθυνη δήλωση.

14. **Αποθήκευση και αποστολή:** Στο πράσινο πλαίσιο που εμφανίζεται στην οθόνη σας αναγράφεται ο μοναδικός αναγνωριστικός αριθμός επαλήθευσης της υπεύθυνης δήλωσης ή της εξουσιοδότησης. Στο τελικό αυτό στάδιο έχετε τη δυνατότητα να αποθηκεύσετε το έγγραφο στον υπολογιστή σας πατώντας Αποθήκευση, να στείλετε το έγγραφο σε μορφή pdf στη διεύθυνση ηλεκτρονικού ταχυδρομείου σας πατώντας Αποστολή email ή να στείλετε το έγγραφο μέσω SMS στο κινητό σας πατώντας Αποστολή SMS.

Η ηλεκτρονική υπεύθυνη δήλωση ή εξουσιοδότηση που θα εκδώσετε είναι νομικά ισοδύναμη με έγγραφο που φέρει το γνήσιο της υπογραφής και γίνεται υποχρεωτικά αποδεκτή από όλους τους φορείς του Δημόσιου και του ευρύτερου δημόσιου τομέα. Απαραίτητη είναι η αποστολή του υπερσυνδέσμου και του μοναδικού αναγνωριστικού αριθμού επαλήθευσης του εγγράφου είτε μέσω ηλεκτρονικού μηνύματος (email) είτε μέσω γραπτού μηνύματος (SMS) στον φορέα-λήπτη. Εναλλακτικά, μπορείτε να ενημερώσετε τηλεφωνικά το φορέα-λήπτη για τον αναγνωριστικό αριθμό ή να εκτυπώσετε το έγγραφο και να το καταθέσετε αυτοπροσώπως. Το Υπουργείο, ωστόσο, επισημαίνει πως η τελευταία αυτή επιλογή δε συνιστάται.

Κρυπτόλεξο: Βρείτε τις λέξεις

Φτάσε στην ώρα σου

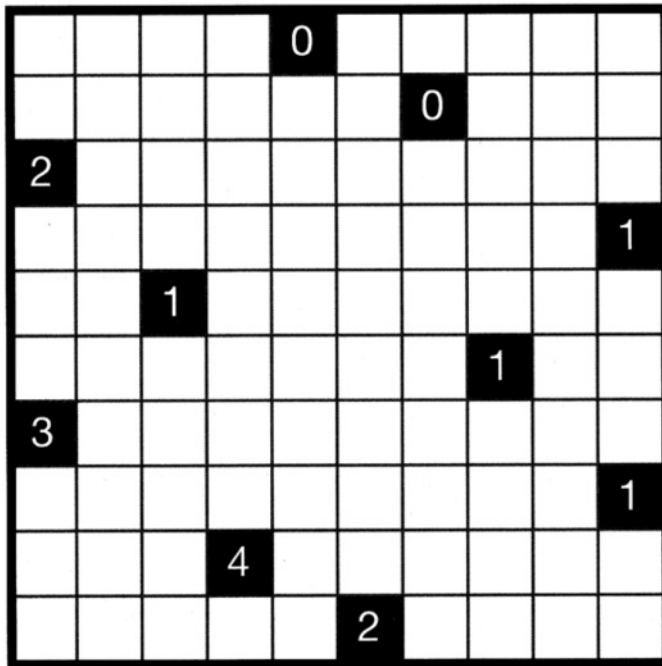
AT ONCE
DIRECTLY
INSTANTLY
NEXT
NO LATER
NOW
PRESENTLY
PROMPTLY

QUICKLY
RIGHT AWAY
SPEEDILY
THERE AND THEN
THIS INSTANT
THIS MINUTE
UNHESITATINGLY
WITHOUT DELAY

...για τον ελεύθερο χρόνο

Μπορείς να εντοπίσεις όλα τα πλοία στα κενά κελιά;

Τα αριθμημένα μαύρα τετράγωνα αντιπροσωπεύουν φάρους. Ο αριθμός δηλώνει πόσα πλοία βλέπουν τον συγκεκριμένο φάρο. Τα πλοία βλέπουν τον φάρο, εάν βρίσκονται στην ίδια σειρά ή στην ίδια στήλη με αυτόν. Τα τετράγωνα των πλοίων δεν μπορούν να εφάπτονται μεταξύ τους ή με κάποιον φάρο (ούτε διαγωνίως). Κάθε πλοίο μπορεί να βλέπει τουλάχιστον έναν φάρο.

Ελπίδα

Εάν μη έλπηται ανέλπιστον, ουκ εξευρήσει.
*Αν δεν ελπίζεις το ανέλπιστο, δεν θα το βρεις.

Ηράκλειτος, 544-484 π.Χ., Ίων φιλόσοφος

Ερωτηθείς τι έστιν ελπίς, « Εγρηγορότος», είπεν, «ενύπνιον.»
*Όταν ρωτήθηκε τι είναι ελπίδα; «το όνειρο ενός ξύπνιου», είπε.

*Αριστοτέλης, 384-322 π.Χ., Αρχαίος Έλληνας φιλόσοφος
(από τον Διογένη Λαέρτιο)*

Μόνον ευδαίμονα έφη τον ελεύθερον,
εκείνον νομίζω τον μήτε ελπίζοντά τι μήτε δεδιότα.
*Ο μόνος ευτυχισμένος είπε [ο Δημόναξ] θεωρώ ότι είναι
ο ελεύθερος, εκείνος που ούτε ελπίζει ούτε φοβάται κάτι.

Δημόναξ, 2ος αιών μ.Χ., Αρχαίος κυνικός φιλόσοφος

Εκ των αέλπτων η χαρά μείζων βροτοίς.
*Παίρνουν μεγάλη χαρά οι άνθρωποι από τα καλά
που συμβαίνουν χωρίς να ελπίζουν.

Ευριπίδης, 480-406 π.Χ., Αρχαίος τραγικός (Οιδίπους)

Η ελπίδα με τόλμη είναι ελευθερία. Η ελπίδα με αμφιβολία είναι
δειλία. Η ελπίδα με φόβο είναι αδυναμία.

Γκιόργκι Γκουρτζέφ, 1877-1949, Ρωσοελληνοαρμένιος μυστικιστής

Ελπίδα και φόβος παρεμποδίζουν την κατανόηση
των ανθρώπινων πραγμάτων· η ελπίδα όμως ξεπερνιέται πολύ
δυσκολότερα από το φόβο.

Παναγιώτης Κονδύλης, 1943-1998, Έλληνας φιλόσοφος

Κανένας άνθρωπος δεν εξαπατάται πιο εύκολα απ' αυτόν που
ελπίζει, επειδή βοηθάει ο ίδιος στην εξαπάτησή του.

Jacques-Binigne Bossuet, 1627-1704, Γάλλος κληρικός & συγγραφέας

Ελπίδα είναι ο μεγάλος πλαστογράφος της αλήθειας.

Baltasar Gracian, 1601-1658, Ισπανός συγγραφέας

Κι αν εξεράθη το κλαρί, πάντα χλωρή είν' η ρίζα.

Αριστοτέλης Βαλαωρίτης, 1829-1879, Εθνικός ποιητής

Οι δυνατοί έχουν θέληση και οι αδύναμοι έχουν ελπίδα.

Γερμανική παροιμία

ΑΔΙΣΠΟ

ΑΝΩΤΑΤΗ ΔΙΑΚΛΑΔΙΚΗ ΣΧΟΛΗ ΠΟΛΕΜΟΥ

Αποστολή ΑΔΙΣΠΟ

Αποστολή της Σχολής είναι να παρέχει διακλαδική εκπαίδευση επιχειρησιακού και στρατηγικού επιπέδου, καθώς και επιμόρφωση σε βασικά θέματα γεωπολιτικής σε ανώτερους αξιωματικούς των τριών Κλάδων των Ενόπλων Δυνάμεων (ΕΔ) με σκοπό την προαγωγή της ικανότητάς τους στη σχεδίαση, διεύθυνση, διεξαγωγή διακλαδικών επιχειρήσεων, την κατάρτισή τους για τη στελέχωση εθνικών και συμμαχικών διακλαδικών στρατηγείων, στο εσωτερικό ή εξωτερικό και λοιπών εθνικών - συμμαχικών διεθνών θέσεων και για να τους καταστήσει ικανούς διοικητές και επιτελείς διακλαδικών στρατηγείων.

Η Σχολή λειτουργεί και ως επιστημονικός και επιτελικός φορέας στο χώρο των Ενόπλων Δυνάμεων για θέματα διακλαδικότητας, άμυνας, ασφάλειας και γεωπολιτικής - στρατηγικής εθνικού - συμμαχικού και διεθνούς ενδιαφέροντος.

ΔΙΑΚΛΑΔΙΚΗ
Επθεώρηση

ΠΕΡΙΟΔΙΚΟ ΑΝΩΤΑΤΗΣ ΔΙΑΚΛΑΔΙΚΗΣ ΣΧΟΛΗΣ ΠΟΛΕΜΟΥ
www.adispo.gr / e-mail: info@adispo.gr